

# RAKENTEITA RATKOMASSA

Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön  
käytäntöjä ja toimintamalleja

”On löytynyt uusi maailma, kun syrjäytynyt ja masentunut vanhus on tullut mukaan sirkustoimintaan.”

”Taiteen kautta on saatu yhteys vaikeasti muistisairaaseen henkilöön ja hänen ajatusmaailmaansa.”

”Ikäihmisten ennakkoluulot omasta osaamisestaan ovat karisseet ja itseluottamus on kohentunut.”

**Teksti ja kuvatoimitus:** Anna-Mari Rosenlöf

**Graafinen suunnittelu ja toteutus:** Suvi Solkio

**Kannen kuva:** Terve tanssi – Kulttuurista voimaa vanhustyöhön (2006–2008),  
Itäinen tanssin aluekeskus ja Kuopion kaupunki. Kuva: Pekka Mäkinen.

Taiteen edistämiskeskus, [www.taike.fi](http://www.taike.fi)

ISBN 978-952-5253-91-7

ISBN 978-952-5253-92-4 (pdf)

**Paino:** KTMP / Ykkös-Offset, Vaasa

**Painos:** 600 kpl

Julkaisu on toteutettu osana Rakenteita ratkomassa – selvitys taiteilijoiden työn rahoitus- ja toimintamallien juurtumisesta vanhuspalveluissa -hanketta 1.1.–30.9.2014, jota rahoittivat Hämeen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus Manner-Suomen ESR-ohjelmasta, Turun kaupungin vapaa-aika- ja hyvinvointitoimialat sekä Taiteen edistämiskeskus.



Taiteen edistämiskeskus  
Centret för konstfrämjande  
Arts Promotion Centre Finland



Vipuvoimaa  
EU:lta  
2007–2013



# SISÄLLYS

<b>1. JOHDANTO</b> .....	4
<b>2. KATSAUS KULTTUURISEN SENIORI- JA VANHUSTYÖN TULOSSIIN JA VAIKUTUKSIIN</b> .....	7
→ <i>Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön kehittämismalli kunnille</i>	
<b>3. KATSAUS ALUEELLISEEN TOIMINTAAN</b> .....	15
<b>3.1 Uusimaa</b> .....	15
→ <i>Osallistava taidetoimintakoulutus hoitohenkilökunnalle</i>	
<b>3.2 Helsinki</b> .....	18
→ <i>Kustaankartanon monipuolisen palvelukeskuksen psykiatrian osasto H2</i>	
→ <i>Taika-hanke päivätoimintaryhmä Mellarissa</i>	
→ <i>Kansallisteatterin kiertuenäyttämö: Miten teatteriesitys viedään yksikköön?</i>	
→ <i>Vapaaehtoistoiminnan ja taiteilijan työn yhdistäminen</i>	
→ <i>Helsingin kaupungin kulttuurikeskuksen ja sosiaali- ja terveysviraston yhteinen kulttuurisuunnittelija</i>	
→ <i>Kulttuuriavustukset, Helsinki</i>	
<b>3.3 Varsinais-Suomi ja Satakunta</b> .....	31
→ <i>Kulttuurisuunnitelma ympärivuorokautisen hoidon asiakkaille, Turku</i>	
<b>3.4 Pirkanmaa</b> .....	40
→ <i>Ikäihmisten kulttuuripalveluiden yhteistyömalli, Tampere</i>	
→ <i>Ikäihmisten virkistysrahasto kulttuurisen vanhustyön rahoittajana, Tampere</i>	
→ <i>Ikäihmisten kulttuuri- ja liikuntapalveluiden koordinoinnin työryhmä TIMANTTI, Tampere</i>	
→ <i>Taide tukena siirtymisessä laitosasumisesta tehostettuun palveluasumiseen, Koukkuniemen malli, Tampere</i>	
→ <i>Kulttuuripartio</i>	
→ <i>Koulutus: Mitä on vanhuus – kohtaamisia ikäihmisten kanssa</i>	
<b>3.5 Kanta-Häme ja Päijät-Häme</b> .....	49
→ <i>Taidelainaamot taideteosten välittäjinä</i>	
→ <i>Hämeenlinnan taidemuseon lainattavat pienteoskokonaisuudet</i>	
→ <i>Työnohjausta taiteilijoille</i>	
→ <i>Yhteisötaiteilijana vanhustyössä</i>	
<b>3.6 Keski-Suomi</b> .....	54
→ <i>Ohjelmapankki ikäihmisten kulttuuripalveluille, Espoo, Hankasalmi ja Jyväskylä</i>	
<b>3.7 Etelä-Savo</b> .....	59
<b>3.8 Pohjois-Savo ja Pohjois-Karjala</b> .....	61
→ <i>Yhteisötaiteilijana vanhustyössä, Kuopio</i>	
→ <i>Yhteisötaidetta asiakkaan kotiin, Kuopio</i>	
→ <i>Kulttuuri vanhustyön tukena -työryhmä, Kuopio</i>	
<b>3.9 Etelä-Karjala ja Kymenlaakso</b> .....	67
<b>3.10 Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa ja Etelä-Pohjanmaa</b> .....	70
→ <i>Kylille kulttuuria -toimintamalli, Kulttuurista muistoja -hanke</i>	
<b>3.11 Pohjois-Pohjanmaa ja Kainuu</b> .....	76
<b>3.12 Lappi</b> .....	79
<b>4. EHDOTUKSIA TOIMENPITEIKSI</b> .....	83
<b>5. JOHTOPÄÄTÖKSET</b> .....	85
<b>6. SUMMARY</b> .....	87
<b>LIITTEET</b>	

# I. JOHDANTO

---

## Tarve ja tausta selvitystyölle

Erityisesti 2010-luvulla on toiminut lukuisia hankkeita, joissa on kehitetty taiteen ammattilaisten työskentelyä ikäihmisten kanssa. Yksittäisten henkilöiden aktiivisuus ja peräänantamattomuus on saanut aikaan kulttuurisen seniori- ja vanhustyön kentällä muutoksen alun, jolle valtakunnallinen, VTT Hanna-Liisa (Assi) Liikasen johdolla laadittu Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelma 2010–2014 on antanut virallisen tuen ja innostuksen.

Sekä taiteen ja kulttuurin että sosiaali- ja terveysalan kentiltä on kantautunut huolta siitä, etteivät hankkeiden tulokset juurru osaksi toimintaa eivätkä hyvät käytännöt leviä valtakunnalliseen tietoisuuteen. Taiteilijoiden työ on keikkaluontoista ja sen vaikuttavuutta on vaikea mitata. Uudet toimintatavat eivät kiinnity osaksi sosiaali- ja terveyssektorin rakenteita ja julkista rahoitusta, vaan jäävät taide-, koulutus- ja kulttuurialan hanketoimijoiden keskeiseksi tiedoksi. Kun hanke loppuu, tulosten levittäminen ja hyvien toimintamallien vieminen rakenteisiin pysähtyy.

Taiteen edistämiskeskuksessa koettiin vahvana tarve selvitystyölle, jossa kartoitettaisiin, millaisia hyviä käytäntöjä, toiminta- ja rahoitusmalleja eri puolilla Suomea on syntynyt taiteen ammattilaisen työllistymiseksi vanhustyössä ja miten nämä mallit ovat jatkuneet hankkeiden jälkeen. Selvitystä lähtivät rahoittamaan Hämeen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus Manner-Suomen ESR-ohjelmasta, Turun kaupungin vapaa-aika- ja hyvinvointitoimialat sekä Taiteen edistämiskeskus. Se toteutettiin ajalla 1.1.–30.9.2014.

Rakenteita ratkomassa – selvitys taiteilijoiden työn rahoitus- ja toimintamallien juurtumisesta vanhuspalveluissa keskittyä 2010-luvulla toteutuneisiin kulttuurisen vanhustyön hankkeisiin ja toimenpiteisiin. Selvityksessä on keskitytty toiminnan keskeisiin vaikutuksiin ja kehitettyihin toimintamalleihin. Erityisesti on painotettu toimintaa, jolla on ollut jatkuvuutta kokeilujakson jälkeen ja jonka taloudellinen pohja on muuallakin kuin hankerahoituksessa ja apurahoissa. Tämä tarkoittaa sitä, että toiminta on pystytty viemään osaksi rakenteita, siihen on sitouduttu ja toimintakulttuuria on pystytty muuttamaan. Tämä painotus valittiin kentältä saatujen toiveiden perusteella. Taiteen ja kulttuurin hyvinvointityön tekijät ovat paikoin turhautuneita ja väsyneitä hanketyöhön ja toiminnan aloittamiseen jatkuvasti alusta. Siksi pyrittiin etsimään malleja ja hyviä esimerkkejä pidempikestoisesta toiminnasta, jota voitaisiin soveltaa laajemmin myös muilla alueilla. Toiminnan

kohteina olevien ikäihmisten kannalta on myös eettisesti kyseenalaista, että toimijat vaihtuvat jatkuvasti ja hyväksi koettu toiminta päättyy yhtäkkiä.

## Miten selvitys toteutettiin?

Selvitystyö aloitettiin käymällä läpi avustustietokantoja ja listauksia rahoitusta saaneista kulttuurisen vanhustyön hankkeista. Näistä poimittiin hankkeet, joissa kuvausten perusteella vaikutti olevan mukana taiteen ammattilaisia. Listaa täydennettiin perehtymällä taiteen soveltavaan käyttöön ja kulttuurin hyvinvointityöhön liittyviin internetsivuihin, hankeraportteihin ja tutkimuksiin. Haastateltavat poimittiin projektien loppuraporteista, selvitystyön tekijän verkostoista ja ohjausryhmän suosituksista. Taiteen edistämiskeskuksen hyvinvointityötä tekeviltä läänintaiteilijoilta kysyttiin myös sopivia henkilöitä. Lisäksi haastatelluilta kysyttiin mahdollisia yhteystahoja.

Haastattelut toteutettiin pääasiassa vapaamuotoisina, puolistrukturoituina teemahaastatteluina puhelimitse. Niistä vastasivat taidekoordinaattori Anna-Mari Rosenlöf ja korkeakouluharjoittelija Liisa Laitinen. Tietoja täydennettiin sähköpostitse ja tarvittaessa lisäkeskusteluilla puhelimitse. Maaliskuussa 2014 lähetettiin kysely 20:een yli 50 000 asukkaan kaupungin kulttuuripalveluihin, joista saatiin vastaukset viimeistään soittokierroksen jälkeen. Lisäksi lähetettiin avoin kysely valtakunnallisen Terveyttä kulttuurista -verkoston jäsenille. Tähän kyselyyn saatiin vain viisi vastausta.

Selvityksen tekeminen oli paikoin varsinaista salapoliisityötä, sillä hankkeissa tuotettu tieto on hajallaan ja vaikeasti löydettävissä, eikä toimijoilla ole kokonaiskäsitystä kentän tilanteesta. Alueelliset erot toiminnan aktiivisuudessa ovat huomattavia. Alueesta riippuen erilaiset organisaatiot ja eri asemassa olevat henkilöt suunnittelevat, toteuttavat ja kehittävät taiteen ja kulttuurin hyvinvointityötä.

Selvitystyölle on ollut selkeä tarve. Monet haastatellut olivat innostuneita ja yllättyneitä siitä, että toimintaa seurataan ja sen vaikuttavuutta arvioidaan. Taiteilijoilla ja kulttuurihyvinvointityön ammattilaisilla on myös valtava tarve puhua kokemuksistaan ja löytää vertaisiaan kollegoita. Monet ovat työssään yksin ja kaipaavat vertaistukea, kokemusten vaihtoa ja verkostoa toiminnan tueksi.

## Selvityksen rakenne

Selvitystyön lähdettyä liikkeelle huomattiin pian, että näkökulmaa oli laajennettava taiteilijoiden työllistymisestä kulttuurisen vanhustyön tilanteeseen yleisemmin. Haastattelussa oli vaikea irrottaa pelkästään taiteilijoiden toteuttamaa toimintaa muusta kulttuurisesta työstä. Samalla oli selvitettävä, miten ja millaisia kulttuuripalveluita ikäihmisille järjestetään ja ketkä niitä toteuttavat. Kuntien kulttuuripalvelut ja vanhustyön yksiköt näkivät ammattitaiteilijan työn yhtenä kulttuurin tuottamisen ja ikäihmisen elämänlaadun lisäämisen muotona vanhustyössä.

Selvitystä varten pyrittiin haastattelemaan kattavasti sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia, taiteilijoita, hanketyöntekijöitä, projektipäälliköitä, oppilaitosten edustajia, kouluttajia, tutkijoita sekä kaupunkien ja kuntien kulttuuripalveluiden edustajia. Tiedoista koostettiin

### TAITEEN EDISTÄMISKESKUS

on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen valtakunnallinen asiantuntijavirasto, jonka tehtävänä on edistää taidetta kansallisesti ja kansainvälisesti muun muassa jakamalla avustuksia ja apurahoja. Taiteen edistämiskeskuksesta on alueellisia toimipisteitä, joissa työskentelee läänintaiteilijoita ja taiteen ja kulttuurin asiantuntijoita.  
[www.taike.fi](http://www.taike.fi)



### KUVIO 1.

Ikäihmisten kulttuuripalveluiden tuottamiseen tarvitaan monen toimijan yhteistyötä. Taiteen ammattilaisten tuottamat palvelut ovat yksi osa kokonaisuutta.

maakunnittain katsaukset kulttuurisen vanhustyön tilanteesta, keskeisistä toimijoista ja hyvistä toimintamalleista, esimerkkitaapauksista ja käytännöistä. Tekstien koostamisen jälkeen aineisto lähetettiin kaikille haastatetuille tarkistettavaksi. Haastatteluita kertyi kaikkiaan 140 eri henkilön kanssa. Selvityksessä on mainittu keskeiset käytetyt kirjalliset ja sähköiset lähteet.

Haastatteluista ja kirjallisista lähteistä poimitut kulttuurisen vanhustyön tulokset ja vaikutukset koostettiin alueellisista katsauksista omaksi osiokseen, koska ne olivat hyvin samankaltaisia alueesta riippumatta. Tähän osioon lisättiin vielä kehittämisideoita ja hyviä käytäntöjä, joita haastatteluissa oli tullut esille. Selvityksen loppupuolella on esitetty ehdotus selvitystyön pohjalta nousseista jatkotoimenpiteistä ja johtopäätöksistä. Lopussa on englanninkielinen tiivistelmä kulttuurisen vanhustyön tuloksista ja vaikutuksista sekä ehdotetuista toimenpiteistä.

Selvityksen tulokset perustuvat lähes pelkästään hankkeissa ja toiminnassa mukana olleiden kokemuksiin. Aineisto ei anna kuvaa siitä kentästä, joka ei ole ollut mukana taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toiminnassa. Tämä osuus sekä taiteilijoista, ikäihmisistä että

vanhustyön ammattilaisista on kuitenkin huomattavasti suurempi kuin toimintaan osallistuneiden joukko. Myöskään toiminnan kohteena olleita ikäihmisiä ei ole haastateltu, vaan heidän äänensä välittyvät ennen kaikkea taiteilijoiden ja vanhustyön ammattilaisten kautta. Tässä selvityksessä ammattitaiteilijalla tai taiteen ammattilaisella tarkoitetaan taidealan ammatillisen koulutuksen saanutta henkilöä, joka saa tai pyrkii saamaan toimeentulonsa taiteeseen liittyvän työn kautta, kuuluu taiteilijajärjestöön tai on taiteen kentällä tunnustettu taiteilijana. Taiteen ammattilaisiin kuuluvat myös taidepedagogit ja -kasvattajat.

Selvitys nostaa esiin malleja ja esimerkkejä, jotka ovat kehittämiskelpoisia taiteen ammattilaisten työllistymismahdollisuuksien lisäämiseksi. Selvityksen on tarkoitus antaa ideoita, miten toimintaa voidaan organisoida ja millaisia malleja on jo kokeiltu ja saatu vakiinnutettua osaksi rakenteita. Selvitystä lukiessa täytyy muistaa, että taiteilijoiden työskentelyyn vanhuspalveluissa varatut rahat ovat pieniä, vaikka toiminta valtakunnallisesti katsottuna näyttäytyisi merkittävänä. On huomiotava, että hyväkään toimintamalli ei ole välttämättä taiteilijoiden kannalta merkittävä työllistäjä kuin keikaluontoisesti.

#### SELVITYKSESSÄ ESITELLYT TOIMINTA- JA RAHOITUSMALLIT:

1. Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön kehittämismalli kunnille
2. Helsingin kaupungin kulttuurikeskuksen ja sosiaali- ja terveystieteiden yhteinen kulttuurisuunnittelija
3. Kulttuuriavustukset, Helsinki
4. Kulttuurisuunnitelma ympärivuorokautisen hoidon asiakkaille, Turku
5. Ikäihmisten kulttuuripalveluiden yhteistyömalli, Tampere
6. Ikäihmisten virkistysrahasto kulttuurisen vanhustyön rahoittajana, Tampere
7. Ikäihmisten kulttuuri- ja liikuntapalveluiden koordinoinnin työryhmä TIMANTTI, Tampere
8. Ohjelmapankki ikäihmisten kulttuuripalveluille, Espoo, Hankasalmi ja Jyväskylä
9. Yhteisötaiteilijana vanhustyössä, Kuopio
10. Yhteisötaidetta asiakkaan kotiin, Kuopio
11. Kulttuuri vanhustyön tukena -työryhmä, Kuopio

#### KESKEISET KÄSITTEET:

- **Kulttuurihyvinvointi** = kulttuuri ja sen hyvinvointia tukevat vaikutukset läpäisevät koko ihmisen elämänkaaren.
- **Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia** -toiminnalla tarkoitetaan ihmisen hyvinvoinnin lisäämistä taiteen ja kulttuurin keinoin. Valtakunnallisen taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman (2010–2014) tavoitteena on, että jokaisella on oikeus ja tasa-arvoinen mahdollisuus itse tehdä taidetta ja osallistua kulttuuritoimintaan ja kulttuurin vaikutukset hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi on tunnustettu poliittisella, hallinnollisella ja rakenteiden tasoilla.
- **Kulttuurisessa vanhustyössä** taide, luovuus ja kulttuuri tuodaan eri tavoin osaksi vanhustyötä ja sen kehittämistä.

## 2. KATSAUS KULTTUURISEN SENIORI- JA VANHUSTYÖN TULOSSIIN JA VAIKUTUKSIIN

### IKÄIHMISSILLE HYVINVOINTIA

#### Onnistuneita kohtaamisia

Ikäihmisille kohdennetusta taiteen ja kulttuurin hyvinvointitoiminnasta on raportoitu paljon positiivisia vaikutuksia. Taiteen kautta ikäihmiset voivat toteuttaa itsemääräämisoikeuttaan ja vahvistaa omaa identiteettiään. Vanhustyön yksiköissä toteutetun taidetoiminnan seurauksena asukkaat ovat saaneet itse mahdollisuuden tehdä taidetta ja kulttuuria. Hoitohenkilökunta näkee asukkaan aktiivisena osallistujana passiivisen vastaanottajan roolin sijaan. Kaiken kaikkiaan ikäihmisen toimintakyvyn ja toimijuuden vahvistaminen on ollut yksi keskeisistä taidetoiminnan tuloksista.

#### TAIDE VAIKUTTAA.

##### Kommentteja haastatteluista:

- ”On saatu sisältöä ikäihmisen päivään ja vaihtelua elämään.”
- ”Asukkaiden oman kehon positiivinen tunteminen on lisääntynyt.”
- ”Jotkut hoitorutiinit eivät ole ennen onnistuneet, mutta taideharjoitteiden kautta jää on murrettu ja yhteistyö sujuu.”
- ”Kulttuuritoiminta on vaikuttanut ikäihmisen hyvinvointiin arjen keskellä: se on ollut piristävää, virkistävää, rentouttavaa, lisännyt sosiaalisuutta, kohottanut mielialaa, lisännyt hyvää ja iloista mieltä.”
- ”Unilääkkeiden käyttö on voitu lopettaa ja rauhoittavien lääkkeiden käyttöä vähentää tai lopettaa kokonaan.”
- ”Taiteilijan vierailut ovat tukeneet luontevasti asukkaiden sosiaalisuuden tarvetta.”
- ”Asukkaista on tullut virkeitä ja hyväntuulisia.”

### OSAAMISTA JA TYÖTÄ TAITEEN AMMATTILAISILLE

#### Uusia menetelmiä ja koulutettuja ammattilaisia

Taiteen kentällä on kehitetty ja kokeiltu käytännössä luovia ja taidelähtöisiä menetelmiä, joita sekä taiteilijat että hoitajat voivat käyttää työssään vanhusten kanssa. On havaittu, että kaikki taiteenalat sirkuksesta sarjakuviin soveltuvat myös laitoksissa asuville ikäihmisille. Kentällä on ammattitaitoisia taiteilijoita, jotka tuottavat taiteellisesti korkealaatuisia sisältöjä ja tuntevat sosiaali- ja terveysalan käytännöt ja toimintaympäristön. On löydetty luontevia hetkiä toiminnan toteuttamiseen osana laitosten päivärytmiä ja on luotu työpajamalleja erilaisten menetelmien käyttämisestä. Taiteilijoiden keskinäinen yhteistyöverkosto on kehittynyt.

#### Kaikki taiteenalat sirkuksesta sarjakuviin soveltuvat työskentelyyn ikäihmisten kanssa.

Taiteen ja kulttuurin kentältä lähteneet hankkeet on kohdistettu etenkin laitoshoidossa oleville ja päiväkeskuksissa käyville ikäihmisille. Kun toimintaa ja hanketta on koordinoitunut sosiaali- ja terveysalan järjestö, on se usein suuntautunut kotona asuville ikäihmisille ja seniorityöhön. Hankkeissa on kiinnitetty huomiota erityisesti taiteilijoiden ja hoitohenkilöstön kouluttamiseen sekä menetelmien kehittämiseen hoitoyksiköissä. Taiteilijoille järjestetyt koulutukset ovat koostuneet yleisesti seuraavista osa-alueista: menetelmällinen osaaminen ja toimintaympäristöjen tuntemus, moniammatillinen yhteistyö, yrittäjyys, tuotteistaminen ja luova talous sekä erityispiirteet ikäihmisten kohtaamisessa. Mentorointi ja kisälli–mestari-mallit on koettu useissa hankkeissa erittäin hyvinä oppimisen välineinä. Monissa hankkeissa näkökulmana on ollut myös henkilökunnan työhyvinvoinnin ja työyhteisöjen kehittäminen.

#### Ikäihmisen toimintakyvyn ja toimijuuden vahvistaminen on ollut yksi keskeisistä taidetoiminnan tuloksista.

#### Tuotteistamista ja luovaa yrittäjyyttä

Useissa hankkeissa on tuettu luovaa yrittäjyyttä ja tuotteistettu taiteilijoiden osaamista myytäviksi palveluiksi muun muassa palvelumuotoilun keinoin. On kuitenkin havaittu, ettei taidetta kannata tuotteistaa liikaa, sillä taidetoiminta edellyttää aina tapauskohtaista



räätälöintiä ja improvisaatiokykyä. Hyviä tuloksia ja jatkuvuutta on saatu, kun toiminnan suunnittelu on lähtenyt sosiaali- ja terveyssektorin tarpeesta kuitenkin unohtamatta taiteellista sisältöä.

### **Taidetta ei kannata tuotteistaa liikaa, sillä taidetoiminta edellyttää aina tapauskohtaista räätälöintiä ja improvisaatiokykyä.**

Kuntien kulttuuri-, sosiaali- ja terveyspalveluissa osoitetaan hyvin niukasti varoja taidetoimintaan vanhustyössä. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta rahoitus ei ole lisääntynyt, vaikka hankkeet ovat lisänneet taidetta ja kulttuuria vanhustyön yksiköissä. Taidepalveluiden myynti on hidasta eikä toimijoilla ole siihen resursseja, joten toiminnalle toivotaan välittäjiä ja koordinaattoreita. On kuitenkin todettava, ettei pelkkä välittävä taho taiteilijoiden ja vanhustaluiden välillä ratkaise myynnin ongelmia, koska rakenteissa ei ole budjettia taidetoimintaan. Suurin osa toiminnasta toteutetaan edelleen hankerahoituksen ja projektiapurahojen turvin ostopalveluiden sijaan.

Useissa hankkeissa on kehitetty taiteilijajhdistysten osaamista hyvinvointipalveluiden tuottajana. Kulttuurikentälle on syntynyt uusi kolmas sektori, joka tekee suunnitelmallista ja tavoitteellista yhteistyötä muun muassa kuntien ja sosiaali- ja terveysalan järjestöjen kanssa. Palveluita tuotetaan yhä enemmän yhteistyössä tilaajien kanssa liiketoiminnan tapaan. Murros perinteiseen aatteelliseen ja talkoohenkiseen yhdistystoimintaan on merkittävä.

### **Kentällä on käynnistynyt pohdinta sosiaali-, terveys- ja taidealan yhteistutkintojen kehittämisestä ja koulutuksen uudistamisesta.**

## **Koulutus muutoksen edessä**

Taiteen kentällä on selkeästi havaittavissa taiteilija-identiteetin murros ja uudenlainen tietoisuus siitä, miten taiteellista osaamista voi soveltaa laajemmin uusissa yhteyksissä. Tämä asettaa haasteita ja kehittämismahdollisuuksia taidekoulutukselle. Useissa hankkeissa ja oppilaitoksissa on pohdittu ja kehitetty kaksoistutkintojen tai täydennyskoulutuksen mahdollisuutta työnkuvan laajentamisessa. Kentällä on käynnistynyt pohdinta sosiaali-, terveys- ja taidealan yhteistutkintojen kehittämisestä ja koulutuksen uudistamisesta.

Oppilaitoksissa on jo olemassa moniammatillisia, valinnaisia tutkinnon osia tai täydennyskoulutuksia uudenlaisen ammattitaidon hankkimiseen. Kouluttavien taiteilijoiden on myös työllistynyt ensisijaisesti sosiaali- ja terveyssektorille suunnattuihin työtehtäviin, joissa ei edellytetä virallista pätevyyttä. Kaksoistutkinnot eivät tarjoa automaattisesti ratkaisua ongelmaan. Kuvataiteilija-lähihoitajan on käytännössä hankalaa hyödyntää työssään taiteilijakoulutusta, sillä se jää helposti sosiaali- ja terveysalan ammatti-identiteetin ja työtehtävien jalkoihin. Kaksoistutkinto ja pitkä koulutus eivät näy myöskään palkassa. Toisaalta kaksoistutkinnot toimivat parhaimmillaan ammatillisina voimavaroina (esimerkiksi muistihoitaja-kuvataiteilija, tanssija-fysioterapeutti), ja ne antavat luovia työvälineitä ikäihmisen kohtaamiseen ja koko työnkuvan uudelleen määrittelyyn. Tähän vaikuttaa voimakkaasti työyhteisön ja esimiesten asenne. Miten ja millaisin järjestelyin molempien alojen taitojen yhdistäminen ja hyödyntäminen mahdollistetaan työyhteisössä? On huomattava, että syksystä 2015 lähtien opintorahaa tai asumislisää ei saa enää toiseen samantasoiseen korkeasteen tutkintoon (poislukien aikuiskoulutustuki), mikä tulee vaikeuttamaan kaksoistutkintojen hankkimista.

### **VINKKEJÄ TAITEEN AMMATTILAISILLE**

- Taidetoiminnan dokumentointi on tärkeää ja siihen kannattaa varata resursseja. Ammatillisesti toteutetut valokuvat, videot ja tekstit kertovat ulkopuolisille parhaiten toiminnan vaikuttavuudesta. Dokumentoinnissa tulee huomioida lupa-asiat.
- Taiteen ammattilaisten on osattava tarjota taidelähtöisen toiminnan koulutuspalveluita sosiaali- ja terveysalalle. Erityisesti kannattaa tarjota koulutuspaketteja, joista jää yksinkertaisia menetelmiä ja työkaluja hoitotyön arjessa sovellettavaksi.
- Taiteen ammattilaisten kannattaa rohkaistua etsimään yhteistyökumppaneiksi sosiaali- ja terveysalan järjestöjä. Yhteistyö edistää aitoa moniammatillisuutta, kohderyhmän tavoittamista ja tuntemusta sekä sisältöjen kehittämistä ja mahdollistaa uusia rahoitusmahdollisuuksia taiteilijoille. Henkilökunta saattaa vastaanottaa uusia toimintamalleja helpommin tuttuun sosiaali- ja terveysalan järjestötoimijoiden kautta.
- Henkilökunta on hyvä ottaa mukaan toiminnan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Yksikkö kannattaa sitouttaa maksamaan toiminnasta tai esityksestä jonkinlainen omavastuuosuus.



## Työnohjaus ja työhyvinvointi

Taiteilijoiden työnkuvan laajentuessa uusille aloille myös taiteilijoiden työhyvinvointikysymykset ja työnohjauksen tarve ovat nousseet keskusteluun. Tärkeäksi on koettu hankejohton ja kollegoiden vertaistuki työhön liittyvissä ongelmatilanteissa ja haasteista. Usein hyvänä ratkaisuna on ollut työparityöskentely joko toisen taiteilijan tai sosiaali- ja terveysalan ammattilaisen kanssa. Ongelmaksi saattaa muodostua sosiaali- ja terveyssektorilla ajankäytön riittävyys ja aikataulun yhteensovittaminen, erityisesti jos työpari tekee vuorotyötä. Taiteilijatyöpari taas saattaa nostaa kustannukset tilaajalle liian suuriksi.

**Taiteilijoiden työhyvinvointikysymykset ja työnohjauksen tarve ovat nousseet keskusteluun.**

---

## UUSIA TOIMINTAMUOTOJA JULKISILLE TAIDELAITOKSILLE JA KULTTUURIPALVELUILLE

### Yleisötyötä ikäihmisille ja hoivalaitoksiin

Viime vuosina myös kunnalliset ja valtiolliset taidelaitokset ovat heränneet ikäihmisille kohdennettujen palveluiden tuottamiseen. Useat teatterit, museot ja orkesterit ovat jalkautuneet hoitoyksiköihin ja alkaneet huomioida laajemmin toimintansa fyysisen, alueellisen, sosiaalisen ja taloudellisen saavutettavuuden. Yleisötyötä on kehitetty yhdessä oppilaitosten ja vapaan kentän taiteilijoiden kanssa. Laitoksiin on syntynyt uusia toimenkuvia, joilla yleisötyötä viedään ikäihmisten pariin. Teattereihin on perustettu teatterikuraattorin, yleisötyön vastaavan tai yhteisötaiteilijan toimia. Tampereella työskentelee ensimmäinen ikäihmisten museolehtori. Myös monilla kirjastoilla on ikäihmisille kohdennettuja palveluita suunnitteleva ja toteuttava henkilö.

**Taidelaitokset ovat heränneet ikäihmisille kohdennettujen palveluiden tuottamiseen.**

Kulttuurilaitosten keskinäinen yhteistyö on kehittynyt. Museopedagogista toimintaa kohdennetaan ikäihmisille ja ikäihmisten nähdään myös kulttuuritoiminnan resursseina. Taiteilijoita on palkattu hoitolaitoksissa toteutettavan museopedagogisen työn ja virtuaalisten museokäyntien suunnitteluun ja toteuttamiseen. Kulttuurikaverit, -kummit, -kuriirit, -ystävät, tai -luotsit toimivat monessa kaupungissa. Kulttuurikaverilla tarkoitetaan koulutettua vapaaeh-



Hämeenlinnan Taidemuseo tarjoaa kuvataidepalveluja hoitolaitosten ja erilaisten päivätoimintaryhmien iloksi. Lainattavat taidekokonaisuudet ovat helppoja kuljettaa ja käyttää.  
Kuva: Reima Määttänen / Hämeenlinnan Taidemuseo.

toista, joka opastaa, avustaa ja on seurana henkilölle, joka kokee kulttuuritapahtumaan lähtemisen hankalaksi.

### Ikäihmisten kulttuurikoordinaattorit

Viidessä yli 50 000 asukkaan kaupungissa työskentelee osana kaupungin kulttuuripalveluita päätoiminen ikäihmisten kulttuuripalveluiden koordinaattori, suunnittelija tai tuottaja. Nämä kaupungit ovat Helsinki, Tampere, Turku, Kuopio ja Jyväskylä. Lisäksi yli 50 000 asukkaan kaupungeista Espoossa, Vantaalla, Vaasassa, Oulussa ja Rovaniemellä ikäihmisten kulttuuripalveluiden suunnittelu on huomioitu merkittävänä osana joko yhden tai useamman henkilön toimenkuvaa. Kulttuurikoordinaattorin työnkuva vaihtelee kaupungeittain. Hän voi esimerkiksi toimia yhdyshenkilönä taiteilijoiden ja sosiaali- ja terveyssektorin välillä, tuottaa ikäihmisille suunnattuja kulttuuritapahtumia tai ylläpitää ohjelmapankkia, joihin taiteilijat voivat tarjota hoitolaitoksiin soveltuvia taidesisältöjä.

**Viidessä suomalaisessa kaupungissa työskentelee päätoiminen ikäihmisten kulttuurikoordinaattori.**

## KULTTUURISTA VOIMAA VANHUSPALVELUILLE

### Vanhustyön vallankumous

Tarve kulttuuriseen vanhustyöhön ei lähde enää ainoastaan kulttuurin kentältä, vaan myös sosiaali- ja terveyssektorilta. Hoitoyksiköissä on ymmärretty, että vanhustyössä tarvitaan muutakin kuin hoidollista osaamista. Taidetoiminta on herättänyt keskustelua sekä hoidon laadusta että käytänteistä laajemmin. Laitoshoidossa on alettu pohtia viriketoiminnan ohjaajien roolia, ammattikuvaa ja pätevyysvaatimusten muuttamista yhteisötaiteelliseen ja taidepedagogiseen suuntaan. Perinteisesti virike- tai askartelunohjaajat ovat olleet ennen kaikkea kädentaitojen osaajia. Vanhukset tulevat hoidettavaksi kuitenkin entistä huonokuntoisempina, jolloin tarvitaan uutta luovaa työtettä ja moniaistisia menetelmiä asukkaiden tavoittamiseksi. Toisaalta virike- ja toiminnanohjauksen merkitys on kasvanut entisestään vanhuksen elämäntilanteen parantamisessa ja osallisuuden sekä kodin-omaisuuden toteuttamisessa.

### Hoitoyksiköissä on ymmärretty, että vanhustyössä tarvitaan muutakin kuin hoidollista osaamista.

Osa hoitajista kokee kulttuurin ja taiteen edelleen ylimääräisenä perustyön lisänä, joka ei saa maksaa mitään eikä kuulu omaan toimenkuvaan. Esimiehillä ja erityisesti lähiesimiehillä kuten osastonhoitajilla on keskeinen asema taidetoiminnan mahdollistamisessa ja

jatkuamisessa. Yksiköiden väliset erot ovat suuria. Kulttuurisesti aktiiviset esimiehet ovat saaneet yksikköön hankkeiden kautta taidesisältöjä, joilla on lisätty asukkaiden elämänlaatua. Ongelmaksi on saattanut nousta se, että taide- ja kulttuuritoiminnan on oltava kaikissa yksiköissä samantasoista asukkaiden tasa-arvoisuuden toteutumiseksi. Tämä on johtanut siihen, että taidetoiminta on hajautettu usealle osastolle pieniksi murusiksi tai se on loppunut kokonaan, koska muillakaan osastoilla ei ole mahdollisuutta tai halukkuutta järjestää vastaava toimintaa.

### Esimiehillä ja erityisesti lähiesimiehillä kuten osastonhoitajilla on keskeinen asema taidetoiminnan mahdollistamisessa ja jatkuamisessa.

Sosiaali- ja terveysalalla tunnustetaan ero taiteen harrastajien ja ammattilaisten välillä ja ymmärretään, että ammattitaiteilijan kuuluu saada työstään riittävä korvaus. Taide- ja viriketoiminnan laatuvaatimukset ovat kasvaneet, ja sekä asukkaat, omaiset että hoitohenkilökunta osaavat vaatia ja arvostaa laadukkaita sisältöjä. Hoitolaitoksille on annettu ostokoulutusta liittyen taidepalveluiden hinnanmuodostukseen. Yksiköissä on opittu käyttämään taiteilijoiden palveluja, ja nyt seuraava askel olisikin varata budjettiin rahaa, jotta niitä voidaan tilata määräaikaisten hankkeiden jälkeen. Jotkut hoitoyksiköt ovat ottaneet aktiivisen roolin ja hakeneet toiminnalle rahoitusta itse.

### Henkilökunnan kulttuuriosaaminen ja uskallus taidelähtöisten ja luovien menetelmien käyttöön on lisääntynyt.

## VINKKEJÄ VANHUSPALVELUIDEN JÄRJESTÄJILLE

- Laitosasumisessa kaikki palvelut kuuluvat hintaan, ja se on asukkaille tasa-arvoista. Tehostetussa palveluasumisessa eri toiminnoista maksetaan erikseen. Tämä voi toisaalta mahdollistaa kulttuuripalveluiden saatavuutta asukkaalle itse maksamana palveluna ja toisaalta rajata asukkaita kulttuuripalveluiden ulkopuolelle taloudellisten esteiden vuoksi.
- Henkilökunnan lakisääteisessä täydennyskoulutuksessa kannattaa huomioida myös taide-, kulttuuri- ja vuorovaikutuskoulutus.
- Kaupunkien kilpailuttaessa vanhustenhuollon ostopalveluita tulisi kilpailutuksen yhdeksi kriteeriksi ottaa sosiokulttuurinen sekä taide- ja kulttuuritoiminta.
- Viriketoiminta-käsitteestä ikääntyneiden harrastus-, taide- ja kulttuuritoiminnan nimittäjänä tulisi luopua. Viriketoiminta-käsite voidaan muuttaa harrastus- tai kulttuuritoiminnaksi ja sen ohjaajien nimekkeet harrastus-, kulttuuri- tai toiminnanohjaajiksi. Viriketoiminnan käsite leimaa ja eriyttää tarpeettomasti laitoksissa asuvien ikäihmisten kulttuurisia tarpeita.
- Ryhmätoimintatiloihin on kiinnitettävä huomiota rakennettaessa uusia palveluasumisen yksiköitä. On huomattu, ettei palveluasumisen yksiköihin rakenneta enää yhteisiä tiloja, koska niiden rakennus- ja käyttökustannuksia ei haluta lisätä huoneistojen kustannuksiin. Uusien yksiköiden suunnittelussa kannattaa ottaa huomioon myös taiteilijoiden työtilat. Ateljeetila hoitolaitoksen yhteydessä voi tarjota helpotusta taiteilijoiden työtilaongelmiin ja mahdollistaa taidetoimintaa laitoksessa tilan käyttöoikeutta vastaan.

## Jaksamista ja mielekkyyttä hoitotyöhön

Taiteen mahdollisuudet kohtaamisen välineenä tunnistetaan ja ymmärrys ammattimaisen taiteen merkityksestä vanhustyössä on vahvistunut. Sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden rekrytoinnissa on alettu painottaa kulttuurisia valmiuksia. Henkilökunnan kulttuuriosaaminen ja uskallus taidelähtöisten ja luovien menetelmien käyttöön on lisääntynyt. Taidelähtöisten menetelmien hallinnasta on tullut joillakin hoitajilla osa ammatillista identiteettiä, ja he haluavat syventää hoitotyön osaamista taiteen keinoin. Jotkut hoitajat ovat myös kouluttautuneet taideohjaajiksi ja ohjaavat työpaikoillaan taideryhmiä. Taide on vaikuttanut työnkuvan avartumiseen: sairaanhoitajan perustehtävään voi kuulua esimerkiksi muistisairaiden kuoron tai sirkusryhmän ohjaaminen.

### Taidetoiminta vahvistaa yhteisöllisyyttä edistämällä työyhteisössä vapautunutta ilmapiiriä, avoimuutta, vuorovaikutusta, luottamusta ja kykyä sietää erilaisuutta.

Hoitajien arkikäyttöön on juurtunut uusia taiteen menetelmiä. Esimerkiksi laulaminen, tanssi ja luova liike, sirkus ja taidekuvien käyttö ovat nykyisin monilla osastoilla kiinteä osa arjen työtä. Yksiköihin on tehty taitelijan opastuksella materiaalihankintoja, jotta toimintaa voitaisiin jatkaa taitelijan työskentelyjakson jälkeenkin. Kävijämäärät laitosten itse järjestämissä kulttuuritilaisuuksissa ovat lisääntyneet, sillä hoitajat tuovat asukkaita aktiivisemmin paikalle tapahtumiin ja pitävät niitä asukkailla tärkeinä. Vaikka hankkeet ovat madaltaneet hoitajien kynnyksiä lähteä kokeilemaan toimintaa itse, usein kaivataan kuitenkin taitelijaa toiminnan

ylläpitäjänä, rohkaisijana ja konsulttina. Henkilökunta on otettu mukaan aikataulujen suunnitteluun, jotta taidetoiminnalle saadaan järjestettyä aikaa osana arjen rutiineita. Vuosia kestäneen työn tuloksena on päästy siihen, että kulttuuritoiminnan jatkuvuus ei ole enää kiinni yksittäisistä aktiivisista henkilöistä työyhteisön sisällä. Mutta jos innostus ei lähde yhteisön sisältä, vaikutukset eivät ole pysyviä.

## Hoitohenkilökunnan työhyvinvointi

Työhyvinvointi ja työhön motivoituminen on selkeästi lisääntynyt taidetoimintaan osallistumisen ja sen toteuttamisen myötä. Taide- ja kulttuuritoiminta voi sitouttaa hoitohenkilökuntaa töissä pysymiseen, koska se tuo uutta sisältöä työhön. Taide voi saada aikaan muutoksia työn sisällön, työkuulttuurin ja organisaation tasolla. Taidetoiminta vahvistaa yhteisöllisyyttä edistämällä työyhteisössä vapautunutta ilmapiiriä, avoimuutta vuorovaikutusta, luottamusta ja kykyä sietää erilaisuutta. Taide- ja kulttuuritoiminta antaa myös hoitajille mahdollisuuden toisenlaiseen hoitamisen tapaan ja toimijuuteen työyhteisössä.

Hoitoyksiköissä asukkaiden toimintakyky heijastuu hoitohenkilökunnan työhyvinvointiin ja jaksamiseen. Ahdistuneet ja levottomat asukkaat ovat selvästi rauhoittuneet taidetoiminnan myötä, mikä on koettu erittäin positiivisena ja työtä helpottavana. Taidetoiminta on toisaalta virkistänyt ja lisännyt vanhusten toimintakykyä, mikä on myös helpottanut päivittäistä hoitotyötä. Erityisen tärkeänä mainittiin muutaman hankkeen yhteydessä taitelijoiden toteuttama mentorointi, joka oli erinomaista työnohjausta sosiaali- ja terveysalan henkilökunnalle.

## VINKKEJÄ VANHUSTYÖN YKSIKÖILLE

- Taide- ja kulttuuritoimintaa voi järjestää aamu- ja iltavuoron ollessa töissä samaan aikaan kello 13–15 välillä. Rutiineita ja päiväjärjestystä voi miettiä uudelleen toimintahetkien löytämiseksi.
- Vanhustyön yksiköt voivat tehdä yhteistyötä erilaisten järjestöjen kanssa. Kaupunginosa-yhdistykset, erilaiset seniorijärjestöt ja eläkeläis-kerhot voivat tilata kaikille avoimia esityksiä kaupunginosansa tai kylänsä palvelutaloon.
- Vanhustyön yksiköissä virkistys- ja kulttuuripalveluihin suunnattujen varojen käyttämisestä ja taidepalveluiden laskuttamisesta on hyvä laatia selkeät käytännöt ja ohjeet. Miten ja kuka varoja saa käyttää?
- Tiedottaminen on vaikuttamista ja siihen kannattaa kiinnittää huomiota. Harvan kulttuuripainotteisen vanhainkodin tai palvelutalon viestinnässä näkyy kulttuurimyönteisyys ja toimenpiteet sen toteutumiseksi ikäihmisten arjessa.
- Vanhuspalveluyksikön identiteetillä on vaikutusta taide- ja kulttuuritoiminnan juurtumiseen yksikön arkeen. Esimerkiksi yksikön muutos pitkäaikaishoidosta tehostettuun palveluasumiseen on hidas prosessi sekä henkilökunnan työnkuvan että käytäntöjen tasolla. Taiteen ammattilaiset voivat olla tukena yksikön muutoksessa kohti kodinomaista asumista ja asukkaan yksilöllistä kohtaamista.

## YHTEISTYÖLLÄ JA VERKOSTOILLA ETEENPÄIN

### Poikkihallinnollinen ja monialainen yhteistyö

Useat kunnat ovat hankkeiden myötä aloittaneet tai vahvistaneet poikkihallinnollista yhteistyötä kulttuuri-, sosiaali- ja terveystoimen välillä. Verkostot ja kontaktit ovat edelleen henkilökohtaisia, ja aktiivisia toimijoita erityisesti sosiaali- ja terveyssektorilla on vielä vähän. Rakenteita on kuitenkin alkanut syntyä. Useissa kaupungeissa ja kunnissa toimii poikkihallinnollisia työryhmiä, jotka suunnittelevat ja toteuttavat yhdessä ikääntyneiden kulttuuripalveluita. Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia on kirjattu sekä kunnallisiin että maakunnallisiin kulttuuristrategioihin. Myös valtakunnallinen yhteistyö kulttuurisessa vanhustyössä on käynnistynyt. Asioita on nostettu aktiiviseen keskusteluun ja tietoisuuteen.

Vanhustyön yksiköihin on perustettu kulttuurivastaavien verkostoja ja koottu työryhmiä pohtimaan kulttuurin ja taiteen tuomista osaksi hoitotyön arkea. Viime vuosina kaupunkien sosiaali- ja terveyspalveluihin on luotu kulttuuripalveluiden tai viriketoiminnan koordinaattoreita, jotka vastaavat kulttuuritoiminnan järjestämisestä vanhustyön yksiköissä. Parhaimmillaan koordinaattorit tekevät tiivistä yhteistyötä kunnallisten kulttuuripalveluiden kanssa, jolloin toiminta, työnjako ja kustannukset jakautuvat suunnitelmallisesti ja tehokkaasti eri osapuolten kesken.

**Useissa kaupungeissa ja kunnissa toimii poikkihallinnollisia työryhmiä, jotka suunnittelevat ja toteuttavat yhdessä ikääntyneiden kulttuuripalveluita.**

### Uudenlaisia kumppanuuksia

Monet hankkeet ovat merkinneet ennen kaikkea kahden eri alan ja erilaisen työkulttuurin yhteensovittamisen harjoittelua sekä uudenlaista verkostoitumista. Hankkeissa on saatu alkuun ja mahdollistettu pitkäkestoinen yhteistyö kulttuuripalveluiden, taiteilijoiden ja vanhuspalveluiden välillä. On syntynyt vakiintuneita yhteistyökumppanuuksia palveluiden toteuttamiseen.

Taiteilijat ovat oppineet tekemään yhteistyötä myös sosiaali- ja terveysalan järjestöjen kanssa, jolloin toimintaa on saatu kehitettyä kohderyhmälähtöisesti ja taiteen kentältä poikkeavin rahoitusmuodoin. On syntynyt hyviä käytäntöjä, joissa eri alojen järjestöt tekevät molempia osapuolia hyödyntävää yhteistyötä. Kolmannen sektorin ja julkisen sektorin yhteistyömalleja on kehitetty ja onnistuttu juurruttamaan käytännöiksi. Oppilaitosyhteistyön, tutkimuksen ja hankkeiden kautta ammattikorkeakoulut ja yliopistot profiloituvat vahvoina kulttuurihyvinvointityön toimi-

joina. Yhteistyö kansalaistopistojen kanssa on ollut monella alueella merkittävää. Se on tarjonnut jatkuvuutta yksittäisille projekteille mm. järjestämällä koulutuksia ja palkkaamalla taiteilijoita opettajiksi ohjaamaan sekä kotona että laitoksissa asuville ikäihmisille suunnattuja taideryhmiä.

---

## HAASTEITA RAHOITUKSELLE JA JATKUVUDELLE

### Rakenteiden heikkous ja jatkuvuuden ongelma

Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toiminnasta kumpuaville hankkeille toivotaan lähes aina jatkoa. Useimmissa hankkeissa taidetoiminta on ollut kaikkien osapuolten mielestä onnistunutta ja sen positiiviset vaikutukset ikäihmisiin ja työyhteisöihin ovat olleet selkeästi havaittavissa. Toiminta ei kuitenkaan jatku, koska rakenteissa ei ole edellytyksiä jatkuvuudelle.

### Erityisesti toiminnan juurruttaminen pitäisi nähdä uutena innovaationa.

Toimintamallien juurruttaminen vaatii rohkeaa kokeilukulttuuria ja pitkäjänteistä kehittämistä, johon yksittäiset hankkeet ovat usein liian lyhyitä. Toimintojen käynnistämiseen ja lopettamiseen menee paljon resursseja projektiluontoisessa toiminnassa. Vaikka on syntynyt hyviä toimintamalleja ja yhteistyötä, ei niiden juurruttamiselle saada jatkorahoitusta. Koska toimitaan kahden erilaisen alan, eri hallintokuntien ja toimintakulttuurien rajapinnoilla, erityisesti toiminnan juurruttaminen pitäisi nähdä uutena innovaationa. On myös syytä miettiä, mitkä ovat juurruttamisen mahdollisuudet jo ennen kuin hankkeita lähdetään toteuttamaan – vai pyritäänkö juurruttamiseen lainkaan? Hankkeissa toimintaa toteutetaan niin isoilla volyymeillä, että lähes poikkeuksetta perusrahoituksella pystytään jatkamaan siitä vain murto-osaa. Usein jatkuvuus toteutuu hankkeiden jälkeen ennen kaikkea toteuttajien ammattitaidon ja verkostojen kehittymisen kautta.

### Rahoitusta kulttuuriselle vanhustyölle

Kulttuurisen vanhustyön rahoittamisessa tarvitaan keskustelemaa rahoituskulttuuria ja enemmän tietoa erilaisista rahoitusmalleista. Rahoittajien asiantuntemus ei aina riitä hyvien käytäntöjen ja laadukkaan toiminnan tunnistamiseen moninaisella toimintakentällä, jonka käsitteistö ei ole vielä vakiintunutta. Viime kädessä rahoituksessa on kyse rahoittajien valinnoista ja päättäjien arvomaailmasta. Rahoitus ohjaa projekteja.

Se mitä rahoitetaan, sitä myös tehdään. Käsitteiden vakiintumattomuus ja toiminnan uutuus edellyttävät rahoittajilta keskustelemaa roolia ja mahdollisuutta muuttaa suunnitelmia tai suunnata toimintaa hankkeiden kuluessa joustavasti uudelleen.

Kuntasektorilla toiminnan kehittämistä vaikeuttavat rahoituksen vaihtelevat hakuajat ja byrokratian hitaus. Loppusyksyyn painottuva taide- ja kulttuuriavustusten haku on ongelmallinen taiteilijoille, jotka toimivat kuntasektorin kanssa yhteistyössä. Syksyllä haettavien avustusten päätökset tulevat lähes poikkeuksetta vasta seuraavan kalenterivuoden puolella. Kunnissa

seuraavana kalenterivuonna toteutuvien hankkeiden ja toiminnan rahoitus pitäisi saada vietyä talousarvioon jo alkukesällä. Loppusyksyllä seuraavan vuoden talousarvio on jo valmiina, eikä toimintaan ole enää mahdollisuutta varata useissa hankkeissa edellytettyä omarahoitusosuutta.

**Hankkeissa on saatu alkuun ja mahdollistettu pitkäkestoinen yhteistyö kulttuuripalveluiden, taiteilijoiden ja vanhuspalveluiden välillä.**



**KUVIO 2.** Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön kehittämismalli yhdistää poikkihallinnollisen yhteistyön hyviä käytäntöjä eri kaupungeista.



## Juurtumisen edellytykset

Toimintamalleja on pystytty parhaiten vakiinnuttamaan pitkäjänteisellä työllä. Jatkuvuutta ja tilauksia vaikuttaisi olevan henkilökuntaa ja ikäihmisiä osallistavilla taidepalveluilla, joissa taiteilijat opastavat henkilökuntaa käyttämään taidelähtöisiä menetelmiä työssään tai löytämään luovuutta itsestään ja asukkaista. On huomattu, että palveluiden vastaanottajan omarahoitusosuus vaikuttaa sitoutumisen asteeseen. Jos toiminta on edes osittain maksullista, on se koettu yksikössä tärkeämmäksi ja siihen on ollut halukkuutta vaikuttaa. On olemassa useita rahoitustahoja, joista yksittäisen taiteilijan on vaikea saada rahaa. Kun sitä haetaan yhdessä hoitoyksikön kanssa, se myös sitouttaa hoitoyksikköä ja tekee toiminnan konkreettisemmaksi rahoittajalle.

### Viime kädessä rahoituksessa on kyse rahoittajien valinnoista ja päättäjien arvomaailmasta.

Kulttuurisen vanhustyön kestävä rahoitus pohja muodostuu sekä kulttuuri- että sosiaali- ja terveyssektorin perusrahoituksesta. Toimintaa kehitetään erillisrahoituksilla. Parhaimmillaan kuntatoimijat ja yksityinen sektori ovat säännöllisesti pystyneet ostamaan hankkeissa kehitettyjä palvelutuotteita. Toisinaan hankkeeseen budjetoitu omarahoitusosuus on jäänyt pysyväksi rahoitukseksi. Tanssin aluekeskusten ja kuntien välille on syntynyt yhteistoiminta- ja rahoitusmalleja, jotka perustuvat vastinrahaperiaatteeseen. Kunnille ohjatut valtionperintörahat ovat osoittautuneet merkittäväksi

mahdollisuudeksi kulttuurisen vanhustyön rahoittajana. Valtionperinnöllä tarkoitetaan perillisittä ja ilman testamenttia kuolleen henkilön valtiolle siirtynyttä omaisuutta, jota henkilön kotikunnalla on oikeus hakea itselleen. Hakemuksessaan kunnan tulee määritellä omaisuudelle sosiaalinen tai kulttuuriin liittyvä käytötarkoitus.

### Kunnille ohjatut valtionperintörahat ovat osoittautuneet merkittäväksi mahdollisuudeksi rahoittaa ja kehittää toimintaa.

#### VALTAKUNNALLINEN VANHUSTENVIIKKO LOKAKUUSSA

Monissa kunnissa ja kaupungeissa järjestetään Vanhustyön keskusliiton aloitteesta vuosittain Vanhustenviikko lokakuun ensimmäistä sunnuntaita seuraavalla viikolla. Lokakuun ensimmäistä sunnuntaita on vietetty Vanhustenpäivänä vuodesta 1954 lähtien. Vanhustenviikolla järjestetään usein myös taide- ja kulttuuriohjelmaa sekä laitoksissa että kotona asuville vanhuksille. Luonteva yhteistyö kulttuuri- ja vanhupalveluiden kanssa keskittyy Vanhustenviikon toimintaan. Monessa, varsinkin pienemmässä kunnassa, viikon järjestäminen saattaa myös olla ainoa toimintaa, jota kulttuuripalvelut ja vanhushpalvelut toteuttavat yhdessä.

#### KULTTUURISEN VANHUSTYÖN KESKEISIÄ RAHOITTAJIA:

- EU-rahoitus: ESR ja EAKR, Leader-rahoitukset
- Suomen kulttuurirahasto ja sen 17 maakuntarahastoa
- Taiteen edistämiskeskuksen alueelliset kulttuurihyvinvointiavustukset yhteisöille
- Opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustukset taiteilijoiden työllistämiseksi ja vapaan kentän tukemiseksi, lisäksi muut erityisavustukset
- Sosiaali- ja terveysministeriön KASTE-ohjelma, (IKÄKASTE)
- Raha-automaattiyhdistys
- taiteilija- ja kohdeapurahat, avustukset yhteisöille yksityisiltä säätiöiltä
- Museoviraston innovatiiviset kehittämisrahat
- työllistämisvarat
- valtionperintö- ja testamenttivarat
- kaupunkien kulttuuritoimen avustukset ja kehittämisrahat, erityisesti Helsingin kaupungin kirjasto- ja kulttuurilautakunta
- kuntien sosiaali- ja terveystalvet, hyvinvointipalvelut ja perusturva
- kuntien kulttuuripalvelut
- maakuntien liittojen kehittämisrahat
- Opetushallitus
- lahjoitukset
- käyttäjä- ja osallistumismaksut



## 3. KATSAUS ALUEELLISEEN TOIMINTAAN

### 3.1 UUSIMAA

#### SIPOO

##### **Kaikki on mahdollista, jos vain tahtoa löytyy!**

Sipoossa kulttuuria on tuotu aktiivisesti osaksi vanhustyön arkea kuuden vuoden ajan. Se on merkinnyt niin perunoiden istuttamista, kanoja pihalla, kuvataiteilijan ohjaamaa taideryhmää kuin taideteosten hankkimista yhteisiin tiloihin. Myös ulkoilu nähdään ikäihmisten perusoikeutena – ei erillisenä ja ylimääräisenä virikkeenä. Sipoossa korostetaan, että laitoshoidossakin ollaan töissä ihmisten kotona, joten asumisesta on tehtävä niin kodinomaista kuin mahdollista. Muistisairaiden ikäihmisten viimeiset elinvuodet eivät voi olla kuoleman odottamista. Kun muistisairas saa paljon myönteisiä kokemuksia päivän aikana, hän tuntee olonsa turvallisiksi ja sairaudesta johtuvat käytösoireet ja levottomuus vähenevät. Sipoossa uni- ja rauhoittavia lääkkeitä ei enää käytetä yksiköissä, joissa on paljon taide- ja kulttuuritoimintaa. Näissä yksiköissä henkilökunnan sairauspoissaolojen määrä on vähentynyt ja työntekijät viihtyvät työssään.

Taide- ja kulttuurimyönteisen toiminnan täytyy läpäistä kaikki asteet laitosapulaisista johtoon. Sipoossa myös kuntapäätäjät arvostavat tehtyä työtä ja ovat valmiita osoittamaan sille rahoitusta talousarviossa. Sipoon kunnan saamista testamentteista on koottu ikääntyneille suunnatut testamentit rahastoon, josta voi anoa rahaa myös taide- ja kulttuuritoimintaa varten. Testamenttien lahjoittajat ovat suunnanneet varoja erityisesti pitkäaikaishoidossa olevien ikääntyneiden virkistykseen. Myös vanhuspalveluiden esimiesten työnkuvaan kuuluu rahoituksen ja yhteistyökumppaneiden aktiivinen etsiminen.

##### **Yhdessä pohtimalla enemmän**

On tärkeää, että koko työyhteisö on sitoutunut asukkaiden viihtyvyyden parantamiseen ja laitosmaisuuksien vähentämiseen. Yksiköissä on mietitty yhdessä työntekijöiden kanssa, mistä asioista voidaan luopua, että saadaan toimintatiloja, aikaa ja materiaaleja taidetoimintaan. Sijaisjärjestelyjä ja työvuoroja suunnitteleamalla on saatu palkattua taideryhmän ohjaajaksi kuvataiteilija. Taiteilijan havainnot asukkaista ovat opettaneet henkilökuntaa näkemään asukkaita ja muistisairautta uudella tavalla.

Taide- ja kulttuuritoiminnan mahdollistaminen läpäisee koko toiminnan. Tilojen remontteihin voi upottaa pieniä taidehankintoja ammattitaiteilijoilta. Kirjastojen poistokirjoista tai antikvariaattien löydöistä voi järjestää yksiköihin minikirjastoja, joissa omaiset ja hoitajat voivat lukea asukkaille. Tärkeää on huomioida myös laitosapulaisten mahdollisuudet toiminnan järjestäjinä. Sipoossa laitosapulaiset mm. auttavat kasvimaan hoidossa ja leipovat asukkaiden kanssa. Jos henkilökunnassa on kaksoistutkinnon omaavia henkilöitä, kuten kuvataiteilija/lähihoitaja, on heidän erityisosaamisena otettava käyttöön. Uusia toimintamuotoja ovat mm. lasten muskarit iltaisin vanhainkodissa ja kansalaisopiston palveluiden jalkauttaminen vanhustyön yksiköihin.

#### VANTAA

##### **Kulttuurinen seniori- ja vanhustyö Vantaalla**

Vantaan kulttuuripalveluissa osana yhden kulttuurituottajan työnkuvaa on kulttuurinen vanhustyö. Kulttuurituottaja vastaa kulttuuripalvelujen ikääntyneille tuottamista esityksistä ja muista tapahtumista kaupungin vanhusyksiköissä sekä kulttuuritaloissa. Hän organisoii Vantaan Taitelijaseuran kanssa yhteistyössä vuosittaista kiertonäyttelyä kuudessa palvelutalossa. Kulttuurituottaja vastaa kaupungin Kulttuuriluotsitoiminnasta ja valmistelee eläkeläisjärjestöjen kulttuuritoimintaan tarkoitettua toiminta-avustuksia.

Myyrmeen alueella toimii epävirallinen Länsi-Vantaan Seniorityön yhteistyöryhmä, jonka toiminta keskittyy vuosittain järjestettävään Säpinää Senioreille -tapahtuman toteuttamiseen. Ryhmässä ovat mukana kaupungin kulttuuri- ja vanhuspalvelut, seurakunta, alueen eläkeläisjärjestöjä, Vanhusten palvelutaloyhdistys ry ja Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos / Kotiloustieteen koulutus.

Vantaan palvelutaloissa ja hoiva-asumisessa toteutuu jossain määrin Japanista lähtöisin oleva Kohtaamistaideteen työskentelytapa, jossa kouluttajina ja työpajan ohjaajina on ollut ammattitaiteilijoita. Kansallisoopperan kanssa tehdyn yhteistyösopimuksen puitteissa oopperan taiteilijat ovat vuosittain tehneet 2–4 pienimuotoista musiikki- tai tanssiesitystä kaupungin palvelutaloissa. Lisäksi oopperan yleisötoiminta on järjestänyt muutaman kerran kurssuja vanhuspalvelujen työntekijöille musiikin käytöstä hoivatyössä.

## ESPOO

### Kulttuuriketju – Kulturkedjan

Espoossa toimii Jyväskylän Taideapteekki-mallia muistuttava Kulttuuriketju, jonka toiminta alkoi vuonna 2006 määräaikaisena projektina. Vuodesta 2010 alkaen Kulttuuriketjua koordinoi suunnittelija muiden tehtäviensä ohella. Kulttuurin tulosityksikössä on varattu vuosittain tietty määräraha Kulttuuriketjulle. Budjetin puitteissa suunnittelija rakentaa ohjelmatarjottimen, joka jaetaan sähköpostitse espoolaisiin hoivalaitoksiin ja palvelutaloihin Kulttuuriketjun yhteyshenkilöille vuoden alkupuolella. Suunnittelija sopii Kulttuuriketjuun valittujen palveluntuottajien kanssa montako esitystä tai työpajaa heiltä ostetaan.

Vuonna 2014 Kulttuuriketjun ohjelmatarjottimella on muun muassa musiikkiesityksiä, tuolitanssia, musiikki-liikuntatuokioita, sanataidetta ja teatteria. Ohjelmistoa uudistetaan vuosittain. Sen toteuttajina on sekä uusia että vakiintuneita palveluntuottajia, paikallisia kulttuuri-instituutioita ja oppilaitoksia. Kulttuuriketju sisältää myös ruotsinkielisiin palvelutaloihin suunniteltua ruotsinkielistä ohjelmaa. Suunnittelija ja erityisasiantuntija koostavat ohjelmiston valmiiksi ja erityisasiantuntija suunnittelee, koordinoi ja seuraa ruotsinkielisen ohjelmiston toteutumista.

Hoivalaitokset ovat suoraan yhteydessä Kulttuuriketjun ohjelmatarjottimella oleviin palveluntuottajiin ja tilaavat asukkaitaan kiinnostavaa ohjelmaa. Kulttuurin tulosityksikkö maksaa tilatun palvelun ja seuraa ohjelmiston ja budjetin toteutumista. Palvelut on tarkoitettu sekä kaupungin omille että yksityisille hoitoyksiköille hoivalaitoksista päiväkeskuksiin. Palvelut ovat yksiköille maksuttomia. Esiintymismäärät ovat pieniä yhtä palveluntuottajaa kohti, sillä ohjelman tulee olla myös monipuolista. Osa yksiköistä jää kuitenkin ilman tarjottua ohjelmaa, koska kysyntää palveluille olisi enemmän kuin mitä Kulttuuriketjun resursseilla pystytään järjestämään. Kulttuuriketju-mallia on esitelty myös sivuilla 56-57.

---

## PUKKILA

### Testamenttivarat kulttuurisen hyvinvoinnin mahdollistajana Pukkilassa

Pukkilalainen Onni Nurmi testamenttasi omaisuutensa Pukkilan kunnalle käytettäväksi vanhainkodin asukkaiden virkistykseksi. Vuosien saatossa testamenttiin sisältyneistä Nokian osakkeista kasvoi miljoonaomaisuus, jota hallinnoimaan perustettiin Onni Nurmen säätiö. Testamenttivarojen avulla 2000 asukkaan Pukkilan kunta rakennutti kuntalaisille Hyvinvointikeskus Onnin,

joka avattiin vuonna 2007. Onnissa sijaitsevat muun muassa Pukkilan kunnan yhteis palvelupiste, työllistämispalvelut, tehostetun palveluasumisen ja vanhainkodin Onnikoti-yksiköt, terveyspalveluita, kahvio, apteekki, toiminta- ja liikuntatiloja.

Kunnan toiminta- ja kulttuuripalvelujen toiminnanjohtaja on rakentanut määrätietoisesti Onnista kulttuurisen hyvinvoinnin keskusta, johon on alusta lähtien liittynyt suunnitelmallinen taide- ja kulttuuritoiminta. Toiminnanjohtaja työskentelee sosiaali- ja terveysalan sekä kulttuurialan välimaastossa edistäen työssään hyvinvointia eri toimijoiden näkökulmasta.

### Kulttuurinen seniori- ja vanhustyö Hyvinvointikeskus Onnissa

Onni Nurmen säätiö myöntää Pukkilan kunnalle avustusta hyvinvointia edistävään seniorityöhön ja ikäihmisten virkistykseen. Koska rahoitus on varmistettu säätiön kautta, ei erillisiä hankkeita ole tarvittu, vaan taide- ja kulttuuritoiminta on jatkuva ja kehittyvä osa Hyvinvointikeskus Onnin perustoimintaa. Onniin on palkattu taiteen ammattilaisia ohjaamaan ryhmämuotoista, kohdennettua tai avointa osallistavaa taide- ja kulttuuritoimintaa. Siellä järjestetään säännöllisesti teemallisia kulttuuri-iltoja, jotka ovat avoimia kaikille kuntalaisille, myös Onnikotien asukkaille.

Vakiintuneita toimintamuotoja ovat myös vaihtuvat kuvataidenäyttelyt ja elämyksiä tarjoavat kulttuuritapahtumat. Toimintaa toteutetaan yhteistyössä Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveystyöntekijöiden Onnin asumis- palveluyksiköiden, Pukkilan seurakunnan, Mäntsälän kansalaisopiston, Porvoonseudun musiikkiopiston, Pukkilan koulujen ja päiväkodin, vapaaehtoisten sekä alueen ja kansallisten kulttuuritoimijoiden kanssa. Porvoonseudun musiikkiopisto järjestää Onnissa konsertteja ja musiikkitoimintaa senioreille. Musiikkiopiston kautta on luotu myös yhteys Lohjan kaupunginorkesteriin, joka on esiintynyt eri kokoonpanoilla Onnissa. Myös Mäntsälän kansalaisopisto on toteuttanut Onnissa musiikkitoimintaa ikääntyneille. Lisäksi kansalaisopiston kanssa toteutetaan ITE-periaatteella luovien kädentaitojen ryhmää kotona asuville ikääntyneille. Mukana on ollut myös Onnikotien asukkaita.

### Etsivää vanhustyötä kotona asuvien tavoittamiseksi

Tällä hetkellä käynnissä on etsivän vanhustyön kehittämiskokeilu ”Kohtaamisia vanhustyössä”, johon on palkattu taideammattilainen (dokumenttielokuva-ohjaaja) tekemään kotikäyntejä ikääntyneiden kuntalaisten luo. Kokeilun lähtökohtana on tieto ja huoli niistä ikääntyneistä, joita olemassa oleva palvelujärjestelmä ei kohtaa riittävällä tasolla. Taiteilija jalkautuu kolmeksi työpäiväksi viikossa asukkaiden koteihin kohtaamaan asiakkaita heidän tarpeistaan käsin, muun muassa kuunnellen heidän kulttuurisia tarpeitaan.

Kokeilulla pyritään aktivoimaan ikäihmisiä Hyvinvointikeskus Onnin palveluiden piiriin ja vahvistamaan muun muassa taiteen ja kulttuurin keinoin osallisuutta ikääntyneen omassa elämässä.

Etsivän vanhustyön tukena on monialainen verkosto, jonka tarkoituksena on olla mukana suunnittelemassa toimintamallia ja saada apua kohderyhmän tavoittamiseen. Verkostoon kuuluu muun muassa koti- ja asu-  
mispuolen päällikkö, diakoniatyöntekijä, fysioterapeutti,

kotisiivouspalveluyrittäjä ja vanhusneuvoston jäseniä. Vanhusneuvosto on keskeinen tiedonvälittäjä kunnassa. Siihen kuuluu muun muassa kunnan kylien edustajia ja Hyvinvointikeskus Onnin nimettyjä käyttäjäjäseniä. Lähitulevaisuudessa tarkoituksena on palkata yksi kokoaikainen, vakituinen työntekijä tekemään muun muassa hyvinvointia edistävää ja osallistavaa taide- ja kulttuurityötä hyvinvointikeskus Onnissa ja kotona asuvien ikäihmisten kanssa.

## Osallistava taidetoimintakoulutus hoitohenkilökunnalle

Kokemukset perustuvat erityisesti Osaattori-hankkeessa järjestettyihin hoivayksiköiden hoitohenkilökunnan ja esimiesten koulutuksiin, joita on ollut kehittämässä mm. taidepedagogi Satu Itkonen.



## TÄRKEÄÄ:

- osastolta osallistuu koulutukseen vähintään kaksi henkilöä kerrallaan → mahdollistaa koulutuksen jälkeen opitun yhdessä soveltamisen, kehittämisen ja tiedon jakamisen muulle henkilökunnalle, koulutettu ei jää osastolla yksin
- esimies tukee koulutukseen osallistumista, sovittaa koulutukset osaksi työvuoroja ja tukee menetelmien käyttöönottoa ja soveltamista osastolla
- koulutuksen päätyttyä taiteilija pitää yllä opittua esim. vierailemalla osastolla kerran kuukaudessa
- koulutukset on hyvä saada osaksi sosiaali- ja terveyspalveluiden henkilökunnan koulutusjärjestelmää, jolloin niihin sitoutuminen vahvistuu
- kolmivuorotyö ja sijaisten puute on huomioitava koulutussuunnittelussa



Myrskiryhmän Taiteilijaresidenssi Helsingin Seniorisäätiön Pakilakodissa Helsingissä. Tanssitaiteilijat Elli Isokoski ja Pauliina Laukkanen. Kuva: Johannes Romppanen.

## 3.2 HELSINKI

### Helsinki kulttuurisen vanhustyön pioneerina

Helsingin kaupunki muodostaa ainutlaatuisen ympäristön kulttuurisen vanhustyön kehittämiseksi. Kaupungissa on tehty pitkään ikääntyvien kulttuuripalveluiden kehittämistyötä, jonka painotus on ollut erityisesti taiteen ammattilaisten työskentelyn edistämässä sekä taiteen saatavuuden ja saavutettavuuden kehittämisessä. Pääkaupunkiseudulla on toiminut viime vuosina lukuisia taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia edistäviä hankkeita. Lisäksi valtion taidelaitokset ovat kehittäneet yleisötyötään ja uusia toimintamuotoja hoivayhteisöihin soveltuviksi.

### Poikkihallinnollinen kulttuurisuunnittelija vahvistaa rakenteita

Keskeinen merkitys kulttuurisen vanhustyön vahvistamisessa on vuonna 2011 toimintansa aloittaneella sosiaali- ja terveysviraston sekä kulttuurikeskuksen yhteisellä kulttuurisuunnittelijalla. Uudenlainen työnkuva tarjoaa rakenteellisesti kestävä mallin taide- ja kulttuuritoiminnan poikkihallinnolliseen kehittämiseen ja vakiinnuttamiseen osaksi vanhustyötä. Käytännössä on

huomattu, että virastojen välinen yhteistyö on vaikeaa ilman yhteistä työntekijää. Yhteistyön kehittäminen vaatii pitkäjänteistä työtä ja virastojen yhteisten toimintamallien rakentamista. Haasteita aiheuttavat mm. virastojen erilaiset kielet ja toimintakulttuurit.

Helsingin kaupungin kulttuurikeskuksen rooli keskustelevana ja aktiivisena kulttuurisen vanhustyön rahoittajana on tärkeä. Helsingin kirjasto- ja kulttuurilautakunta tukee vuosittain merkittävillä avustuksilla ja kohdeapurahoilla taidelaitosten ja taiteilijaryhmien ulospäin suuntautuvaa toimintaa. Se myöntää kaupunkikulttuuriavustuksia, kohdeavustuksia ja avustuksia yhteisöllisiin kehityshankkeisiin sekä erillisiä kolmi- ja nelivuotisia, sopimuksenvaraisia kehittämisavustuksia kulttuuritoimijoille.

### Osaattori – taidetta vanhuksille – työtä taiteilijoille

Osaattori oli vuosina 2011–2013 toiminut Helsingin, Jyväskylän, Lahden ja Turun ESR-rahoitteinen yhteishanke, jossa kehitettiin kaupunkien kulttuurista vanhustyötä. Tavoitteena oli lisätä työtilaisuuksia ammattitaiteilijoille, kouluttaa hoitohenkilökuntaa ja esimiehiä taidelähtöisten menetelmien hyödyntämiseksi työssään ja tuottaa korkealaatuisia taide-elämyksiä vanhuksille. Hanketta hallinnoi Lasipalatsin Mediakeskus Oy.



Osaattori avasi osatoteuttajakaupungeille valtakunnallisen näkymän kulttuuriseen vanhustyöhön ja vahvisti kaupunkien välistä yhteistyötä. Helsingissä sosiaali- ja terveysvirasto ostaa täydennyskoulutuksena Osaattorissa kehitettyjä vanhustyön ammattilaisten koulutuksia, ja taiteilijoille järjestetään koulutus- ja verkostointi-iltapäiviä kaksi kertaa vuodessa. Taiteilijoiden työskentely vanhustyön yksiköissä toi kokemusta ja ymmärrystä siitä, mikä on mahdollista ja mikä ei. Ikä tai sairaudet eivät ole este minkään taiteenlajin rajuamiseksi ikääntyvien asumispalveluiden ulkopuolelle.

## **Esimiehillä on merkitystä**

Osaattorissa huomattiin, että esimiehellä ja talon johdolla on merkittävä vaikutus osastolla tehdyn kulttuurityön jatkumoon. On täysin esimiesten varassa, voittaako kulttuurimyönteisyys ja jatkuuko hankkeissa aloitettu toiminta. Johtajien tehtävänä on myös mahdollistaa erilaisten projektien toteutuminen. Paikoin ongelmaksi on koettu yksiköiden välisen toiminnan tasapäistäminen – joko kaikilla pitää olla mahdollisuus samanlaiseen taide- ja kulttuuritoimintaan tai ei kenelläkään. Tämä vaikeuttaa kulttuurisesti aktiivisten ja oma-aloitteisten osastojen työtä.

Vanhustyön ammattilaisten arkeen on juurtunut toimintatapoja ja työmenetelmiä, jotka ovat tarpeeksi yksinkertaisia ja konkreettisia arjessa toteuttaviksi. Toiminnan juurtumiselle on ollut välttämätöntä henkilökunnan kulttuurisesti myönteinen asenne. On tärkeää saada toimintahetkiin talon ulkopuolisia taiteen asiantuntijoita, joiden osaamisalue painottuu eri asioihin kuin vakituisten henkilökunnan.

## **Kulttuuriohjaajat tulevat?**

Osaattorissa saatujen kokemusten myötä Helsingissä on herätty pohtimaan virkistys- ja kulttuuritoiminnan alueella toimivien ohjaajien työnkuvaa ja pätevyysvaatimuksia sekä nimekkeen muutosta kulttuuriohjaajaksi. Virikeohjaajien koulutuksessa ja osaamisessa on pitkään painottunut kädentaitojen osaaminen. Nykyisin ikäihmiset tulevat hoidon piiriin yhä iäkkäämpinä ja huonokuntoisempina. Heidän tavoittamisensa edellyttää moniaistista toimintaa, jonka keskiössä on pedagoginen osaaminen sekä luovien ja taidelähtöisten menetelmien tuntemus.

## **Kulttuuripainotteiset Kinaporin ja Roihuvuoren monipuoliset palvelukeskukset**

Helsingin kaupungin Roihuvuoren ja Kinaporin monipuoliset palvelukeskukset ovat viime vuosina kehittäneet kulttuurista vanhustyötä osana toimintaansa. Palvelukeskuksilla on käytössään määrärahaa taiteilijavierailuihin. Taidetoimintaa saadaan yksiköihin myös Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskuksen ja sosiaali- ja terveysviraston yhteisen kulttuurisuunnittelijan kautta.

Sekä Roihuvuorella että Kinaporissa palvelukeskusten työntekijöistä on koottu kulttuuriaktiivien verkosto tai työryhmä, joka pohtii kulttuurin ja taiteen tuomista osaksi arkea. Palvelukeskuksissa painottuu vapaaehtoisten järjestämä toiminta. Roihuvuorella päivätoimintayksikön lähiesimiehenä toimivan vastaavan ohjaajan työnkuvaan kuuluu myös yhteistyökumppaneiden ja verkostojen etsiminen palvelukeskuksen ulkopuolelta sekä hankkeiden koordinointi.

Alueellinen verkostoituminen ja toiminnan laajeneminen ulospäin on tärkeää, sillä se lisää tietoisuutta palvelukeskuksen olemassaolosta tuoden mukaan uusia toimintamahdollisuuksia. Yhteistyötä tehdään poikahallinnollisesti eri ikäryhmien kanssa. Syksyllä 2014 käynnistyy muun muassa lasten ja seniorien yhteinen sarjakuvakurssi, jonka toteuttaa Osaattori-hankkeesta kumppaniksi löytynyt Suomen Sarjakuvaseura. Roihuvuorella järjestetään kerran kuussa koko talon tanssit, jotka pidetään kesäkuukausina parkkipaikalla orkesterin kanssa. Mukaan ovat tervetulleita kaikki lähiympäristön asukkaat. Talossa on huomattu, että ulospäin suuntautuva toiminta tuo toimintaa myös talon sisälle.

## **Työnkuva laajenee**

Kinaporissa ja Roihuvuorella henkilökunnan rekrytoinnissa kiinnitetään huomiota kulttuuriseen harrastuneisuuteen ja kulttuurimyönteisyyteen. Käytännön työssä annetaan mahdollisuus toteuttaa kulttuurista osaamista. Roihuvuorella suurin osa esimiehistä on sitoutunut siihen, että työntekijä voi käyttää kulttuurisia taitojaan myös muilla talon osastoilla. On tärkeää, että työyhteisössä on vanhustyön ammattilaisia, jotka soveltavat kulttuurista osaamistaan näkyvästi osana arjen työtä. Esimerkiksi Kinaporissa sairaanhoitajan työhön kuuluu muistisairaiden kuoron ohjaaminen.

Viime vuosina Helsingin kaupungin monipuolisten palvelukeskusten ammattirakenne on monipuolistunut. Taloihin on palkattu sosiaaliohjaajia ja Kinaporissa työskentelee teatteri-ilmaisun ohjaaja/fysioterapeutti ja lähihoitaja/kuvataiteilija. Moniammatillisuuden aito hyödyntäminen hoitoyksiköissä on merkittävä voimavara. Taidekoulutus jää arjessa helposti hoitotyön jalkoihin, joten kaksoistutkinnon omaavalta henkilöltä vaaditaan vahvaa ammatti-identiteettiä ja työyhteisön tukea molempien ammattien soveltamiseksi työssään.

## **Hanketyön vaikutuksia monipuolisissa palvelukeskuksissa**

Roihuvuoren monipuolinen palvelukeskus on ollut mukana kolmessa isommassa hankkeessa: Metropolia Ammattikorkeakoulun musiikkiin keskittyvässä Kulttuurisilta-hankkeessa, Zodiak – Uuden tanssin keskuksen Tanssin portaat -hankkeessa sekä kulttuurisen vanhustyön Osaattori-hankkeessa. Myös Kinapori oli mukana Tanssin portaissa ja Osaattorissa. Hankkeiden myötä työntekijöiden ja taiteilijoiden keskusteluyhteys on

parantunut. Henkilökunnan kynnys lähteä itse kokeilemaan uusia työtapoja on madaltunut. Laulaminen ja tanssi ovat tulleet osaksi arkea. Myös Osaattorissa kehitetty taidepedagogi Satu Itkosen kehittämä Taidekuvan äärellä -menetelmä on juurtunut henkilökunnan käyttöön.

Työntekijöiden kulttuurinen osaaminen on vahvistunut ja asenneilmasto on muuttunut positiivisemmaksi. Myös työhyvinvoinnin on koettu lisääntyneen. Kinaporissa järjestetään paljon tapahtumia, joihin henkilökunta tuo asukkaita aiempaa aktiivisemmin. Myös Roihuvuo-

ressa on enemmän toimintaa kuin vaikkapa viisi vuotta sitten. Pitkään ajateltiin, etteivät asukkaat jaksaa osallistua ohjelmaan kello 16 jälkeen. Hyvien kokemusten ja asukkaiden toiveiden innostamana erilaisia tapahtumia ja ryhmiä järjestetään nykyisin myös iltaisin. Ammattitaiteilijoita tarvitaan edelleen toiminnan toteuttajiksi, eikä hankkeissa kokeiltuja työpajoja pystytä ohjaamaan ilman taiteen ammattilaisten osaamista.

Vuosien ajan taide- ja kulttuuritoiminta sekä Kinaporissa että Roihuvuoressa on ollut muutaman ihmisen varassa, mutta nyt henkilökunta on innostunut laajem-

”Tanssihetken aluksi muodostetaan turvallinen ryhmä. Asukkaat asettuvat tanssille varattuun tilaan, kättelevät toisensa ja esittelevät itsensä. Yhdessä käydään läpi päivän teema, joka voi olla vaikkapa toive vieruskaverilleni tai sana äidilleni. Lämmittelynä tehdään musiikin eri tyylien tahtiin kehon koordinaatioharjoituksia 5–10 minuuttia. Sitten pidetään perinteiset paritanssit, joita tahdittaa asukkaiden nuoruuden ajan musiikki 60–70 -luvulta. Tanssihetki päättyy loppurentoutukseen rauhallisen musiikin soivissa. Rentoutuksessa tehdään mielikuvaharjoitteita, joissa voi esimerkiksi kuvitella itsensä kauniissa paikassa tai vaikkapa taulun maisemassa. Tanssihetken kesto on n. 45 minuuttia.”

### **Kustaankartanon monipuolisen palvelukeskuksen psykiatrian osasto H2**

Helsingin Oulunkylässä sijaisee 450-paikkainen Kustaankartanon monipuolinen palvelukeskus, joka jakautuu 22 osastoon. Psykiatrian osastolla H2-asastolla asuvilla ikäihmisillä on muistisairaus ja psykiatrisen sairaus. Osaston toiminnassa painottuvat yhteisöllisyys, taide ja kulttuuri osana arkea. Kulttuuritoiminnalle myönteinen asenne muutos on vaatinut viiden vuoden aktiivisen työn ja talon johdon tuen. Taide- ja kulttuuritoimintaa koordinoi osastonhoitaja.

Taide- ja kulttuuritoiminnalla voidaan osoittaa olevan selviä vaikutuksia osaston asukkaisiin ja henkilökunnan työhyvinvointiin. 22 asukkaan osaston henkilökunnalla on vähiten poissaoloja

koko talossa. Työhyvinvointikyselyn tulokset ovat olleet hyviä ja osasto on haluttu työpaikka. Asukkaat käyttävät hyvin vähän lisärauhottavia lääkkeitä ja osastolle tulevat pääsevät lähes poikkeuksetta eroon unilääkkeistään. Asukkaille tehdyissä RAI-mittauksissa aktiivinen kulttuurityö ja toiminnallisuus näkyvät mm. käytösoireiden vähentymisenä ja osallisuuden toteutumisenä.

Osaston tavoitteena on, että kaikki asukkaat osallistuvat viikoittain kulttuuriseen elämykseen. Psykiatrian osastolla kohtaaminen muisti- ja psyykkisesti sairaan asukkaan kanssa tapahtuu tässä ja nyt. Taide ja kulttuuri saavat hetkeksi ihmisen unohtamaan sairautensa. Hoitajien ohjaamaa toimintaa ovat mm. tanssit, lauluhetket, levy- ja runoraadit, taidekuvien käyttö, museovierailut, maalaustuokiot, runotus, taidehistoriaan paneutuva Kulttuurivartti ja lukupiirit. Laulaminen on mukana arkityössä ja hoitotilanteissa. Osastonhoitaja on ollut aktiivisesti mukana tuomassa taloon uutta osaamista erilaisten projektien kautta. Osaston henkilökuntaa on osallistunut Tanssin portaisiin, Miina Sillanpään säätiön Muistaakseni laulan -hankkeeseen ja Osaattoriin.

Hankkeiden vaikutukset ovat säteilleet koko taloon. Tanssin portaiden jälkeen H2-osastolla on järjestetty säännöllisesti tansseja. Osastonhoitaja ohjaa H-talon tansseja, joissa asukkaat kyläilevät toisella osastolla joka toinen viikko. Spontaaneja tanssihetkiä pidetään viikoittain. 80 % H2-osaston hoitajista osallistuu toimintaan, muilla osastoilla noin puolet. H2-osastolla on kehitetty Tanssin portaiden kautta oma tanssikonsepti, jota ohjaavat osastonhoitaja ja tarvittaessa fysioterapeutti. Myös henkilökunnan tehtäviin kuuluu taide- ja kulttuurihetkien järjestäminen. Pelkästään ulkopuolelta tulevat taidetuokiot eivät riitä. Kun yhdistetään ammattitaiteilijan työ, henkilökunnan osaaminen ja täydennyskoulutus, on taidetoiminta monimuotoista ja jatkuvasti kehittyvää.



min järjestämään tapahtumia koko taloon. Kulttuuri-toiminnalla on molemmissa taloissa niin vahva pohja, ettei se ole enää riippuvainen yksittäisistä työntekijöistä. Muutos on vaatinut viiden vuoden työn, innostuneita työntekijöitä ja esimiesten tuen.

### **Taide työelämän kehittäjänä Kivelän ja Koskelan monipuolisissa palvelukeskuksissa**

ESR-rahoitteinen Taika-hankekokonaisuus kehitti ja tutki taidelähtöisten menetelmien käyttöä työelämän ja työyhteisöjen kehittäjänä vuosina 2008–2013. Hanketta hallinnoi Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Osatoteuttajina olivat Diakonia-ammattikorkeakoulu, Lahden ammattikorkeakoulu, Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Taideliopiston teatterikorkeakoulu ja Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemia. Taika-hankkeeseen osallistuvat Helsingin kaupungin monipuoliset palvelukeskukset, entiset pitkäaikaissairaalatoimintapaikat Kivellä, Koskela ja Myllypuro sekä mielenterveyskuntoutujien päivätoimintaryhmä Mellari.

Kivelän monipuoliseen palvelukeskukseen Taika toi tanssin ja kuvataiteen. Osastoilla järjestettiin yhteisiä Taika-tuokioita ja pidettiin työpajoja henkilökunnalle. Hankkeeseen pystyi Kivellä osallistumaan laajemmin vain muutama henkilö, joista kaksi jäi projektin päätyttyä eläkkeelle. Toiminta jatkuu yhden–kahden hoitajan ohjaamana. Taika lisäsi yleisesti henkilökunnan kiinnostusta taiteeseen ja yhdessä tekemisen voimaan. Kivelän muututtua pitkäaikaissairaalasta palvelukeskukseksi on oltu aiempaa enemmän kiinnostuneita työntekijöiden kulttuurisesta osaamisesta.

Taidetoiminnalta toivotaan arjessa spontaaniutta, sillä suunniteltu ohjelma ei aina onnistu henkilökunnan ohjaamana. Jos toimintapäivänä on vajausta henkilökunnassa, ei jää aikaa muuhun kuin perustyöhön. Taiteen ammattilaisten läsnäolo on koettu hyvänä ja virkistävänä sekä ryhmädynamiikkaa edistävänä. Hankkeen aikana henkilökunnasta löytyi ”taiteilijuutta”, mutta erityisosaaminen häviää helposti hoitotyön sekaan ilman taiteilijan kannustusta. Taika-hankkeen jälkeen Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijat ovat ohjanneet toimintatuokioita asukkaille.

Koskelan monipuolisessa palvelukeskuksessa Taika-hankkeen päättyessä keväällä 2013 toimintaan osallistuneen osaston profiili muuttui ja asukkaat vaihtuivat. Osastosta tuli alle 65-vuotiaiden pitkäaikaishoitopaikka, mikä vaikeutti hankkeessa toteutetun, ikääntyneille kohdistetun toiminnan juurtumista. Osaston asukkaita ovat neurologisista sairauksista, kuten aivoverenvuodosta toipuvat työikäiset henkilöt, joiden kuntoutuminen ei ole edennyt suunnitellusti, vaan he tarvitsevat ympärivuorokautista apua.

Taika jätti Koskelaan ajatuksen taiteesta yhtenä mielekkäänä yhdessä tekemisen muotona. Hankkeen jälkeen muille Koskelan monipuolisen palvelukeskuksen osastoille on ostettu taidekoulutuksia kuten Satu Itkosen Taidekuvan äärellä -koulutusta ja Tanssin portaatiinliikokoulutusta. Taidetoiminnan myötä on huomattu, että sairaanhoitajakoulutukseen tulisi kuulua ryhmäytämistä ja yhteisöllisyyttä tukevien taitojen harjoittelua. Tällaiset valmiudet koetaan välttämättöminä taide- ja kulttuurihetkien ohjaamisessa.

### **Kulttuurisilta musiikkikoulutuksen työelämäyhteistyön kehittäjänä**

EAKR-rahoitteisessa, Metropolia Ammattikorkeakoulun hallinnoimassa Kulttuurisillassa musiikin koulutusohjelma kehitti Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten kaupunkien kanssa kulttuuripalvelujen tavoitettavuutta ja vaikuttavuutta vuosina 2008–2011. Kulttuurisilta osoitti uudenlaisen musiikkipedagogi-osaamisen hyödyntämisen mahdollisuudet kaupungin palvelurakenteissa. Musiikkipedagogeja voidaan palkata kiertäviksi musiikkikasvattajaksi päiväkoteihin, musiikkikasvatukseen osaamista voidaan yhdistää päiväkotien ja palvelutalojen arkeen ja opiskelijoiden ja oppilaitosten ammattitaito voivat osaltaan palvella taidelaitosten kasvavia yleisötyötarpeita.

Kulttuurisilta uudisti musiikkipedagogikoulutusta Metropolia Ammattikorkeakoulussa tuoden taiteen soveltavan käytön keskeiseksi koulutuksen osaksi. Tiiviissä työelämäyhteistyössä kehitetty uudistus jäi pysyväksi toimintamalliksi. Musiikkipedagogit kehittävät opiskeluaikanaan osallistavan taidetoiminnan ammattitaitoa eri-ikäisten kohderyhmien kanssa ja työskentelevät soveltavan taiteen keinoin sairaaloissa, hoitolaitoksissa ja työhyvinvoinnissa. Opiskelijayhteistyö jatkuu erityisesti Helsingin kaupungin kanssa.

### **Muistaakseni laulan – musiikillista kuntoutusta muistisairaille**

Miina Sillanpään säätion Muistaakseni laulan -hanke toteutettiin vuosina 2009–2011. Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamassa hankkeessa kehitettiin valtakunnallisesti levitettävä valmennusmalli, joka tukee musiikin avulla muistisairaiden henkilöiden toimintakykyä sekä heidän lähiverkostonsa toimintaa. Hankkeessa ohjattiin omaisia, vapaaehtoisia ja hoitajia käyttämään musiikkipohjaista kuntoutusmenetelmää, jolla on vaikutusta sairastuneen muistiin ja elämänlaatuun. Hankkeessa toteutettiin musiikkivalmennusryhmiä, joissa soitettiin, laulettiin ja kuunneltiin mielimusiiikkia. Valmennuksessa hoitajat oppivat käyttämään musiikkia osana muistisairaahan hoitoa ja kuntoutusta. Toimintaa ohjasi musiikkiterapeutti. Muistaakseni laulan -koulutuksia järjestetään edelleen Miina Sillanpään säätion kautta. Hankkeessa tuotettiin Muistaakseni laulan -laulukirja, Ohjaajan opas musiikkituokioiden järjestämiseen ja esilaulettu CD.

Päivätoimintaryhmä Mellari on Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysviraston mielenterveyskuntoutujille suunnattu maksuton päivätoimintayksikkö, jonka toiminta perustuu vammaispalvelulakiin. Toimintaan osallistuvilla on todettu esimerkiksi skitsofrenia tai vakava masennus. Yksikkö on perustettu vuonna 2008, ja siellä työskentelee kolme työntekijää: psykiatrinen sairaanhoitaja, toimintaterapeutti ja sosionomi/tanssiliiketerapeutti. Kävijöitä on n. 400 kuukaudessa.

### **Taika-hanke päivätoimintaryhmä Mellarissa**

Mellari oli mukana Taika-hankkeessa yksikön perustamisesta lähtien. Hankkeessa työskennelleiden tanssijoiden vaikutuksesta yhdeksi työntekijäksi palkattiin sosionomi/tanssiliiketerapeutti. Tanssin kautta ymmärrettiin kehollisen osaamisen merkitys työnkuvassa, ja sosionomin koulutus antaa työhön vaadittavan laillisen pätevyyden.

Mellarin toiminnan tavoitteena on kuntoutumisen edistäminen luovin menetelmin. Taidelähtöisyys, kehotietoisuus ja arjen löytöretkeily ovat Mellarin erityisosaamista. Taide ja kehotietoinen toiminta tukevat asiakasta löytämään itsensä. Asiakkaat hakeutuvat ryhmiin yhdessä mielenterveyskuntoutujia hoitavien tahojen kanssa. Maanantaisin Mellarissa on avointen ovien hetki, jolloin toiminnasta kiinnostuneet voivat tulla tutustumaan taloon. Mellarin työntekijät ohjaavat talon ulkopuolella ryhmiä myös kehitysvammaisille.

Taika-hankkeen työpajoista Mellarin työntekijät siirsivät soveltaen käytäntöön kaiken, minkä

pystyivät. Esimerkiksi Satu Itkosen käsikirjoittama Ateneumin Taidepakka-korttisarja ideavihkoineen on käytössä niin luovan kirjoittamisen, tanssin kuin kuvataiteenkin ryhmissä. Päivätoimintaryhmällä ei ole rahoitusta taidepalveluiden tilaamiseen, mutta toiminnassa hyödynnetään kaikille avointa kulttuuritarjontaa. Asiakkaiden kanssa käydään aktiivisesti museoissa ja näyttelyissä. Hankkeen jälkeen toiminta on avautunut ulospäin ja yhteistyökumppaneiksi on etsitty aktiivisesti taiteilijoita ja taiteilijayhdistyksiä. Heittäytyminen ja uuden kokeileminen on siirtynyt arkeen.

Erityisen tärkeäksi Mellarissa nousi taiteilijoiden toteuttama mentorointi, joka toimi erinomaisena työnohjauksena henkilökunnalle. Se koettiin jopa tärkeämmäksi kuin menetelmien tarjoaminen. Suurimmat oivallukset tulivat reflektoidessa työyhteisön ja taiteilijoiden kanssa omaa toimintaa. Taika-hankkeen kautta ymmärrettiin työnohjauksen tarve, johon ei kuitenkaan ole varattu rahoitusta. Mellarissa aloitettiin hankkeen jälkeen yhteistyö Inartes-instituutin kanssa, josta saadaan työnohjausta oppilastyönä taideterapeuttiopiskelijoilta.

Taika-hanke lisäsi toiminnan kokemuksellisuuden ja kehollisuuden ymmärtämisen merkitystä Mellarissa. Mielenterveyskuntoutujien kehonkuva on usein vääristynyt ja oireet ilmenevät myös kehollisina. Toiminnan myötä asiakkaissa on herännyt luovaa ajattelua, uskoa itseän ja mahdollisuuteen integroitua yhteiskuntaan. Päivätoimintaryhmä Mellari on turvallinen ympäristö, josta asiakkaat uskaltavat itse hakeutua ulospäin taide- ja kulttuuritoiminnan pariin. Hankkeessa edistettiin myös julkisten taidelaitosten avoimempaa suhtautumista mielenterveyskuntoutujiin.

Valokuva virkistää, muotokuvauspaja Helsingin seniorisäätiön Antinkodissa.  
Kuva: Harri Tahvanainen, Suomen valokuvataiteen museo.



## **Helsingin Seniorisäätiön taide- ja kulttuuritoiminta**

Helsingin Seniorisäätiön neljässä vanhainkodissa asuu hieman yli 600 asukasta, joiden keski-ikä on 86 vuotta. Säätiössä toimii vapaaehtoistyön suunnittelija, jonka työ on kulttuuripainotteista. Suunnittelija koordinoi myös Seniorisäätiön yhteisiä taide- ja kulttuuriprojekteja. Virike-, vapaa-aika- ja kulttuuritoimintaan varataan talousarviossa vuosittain määrärahaa. Merkittävä osa Helsingin Seniorisäätiön kulttuuri- ja taidetoiminnasta toteutetaan vapaaehtoistyönä tai osana taide- ja kulttuurilaitosten sekä oppilaitosten ja opistojen yleisötyötä. Rahoitusta täydennetään apurahoin.

Vuonna 2013 Seniorisäätiö toteutti ikäihmisten elämänlaadun parantamiseksi Kohtaamisia-teatterihankkeen, johon osallistui kuusi helsinkiläistä ammattiteatteria. Teatterit toteuttivat asukkaiden ja henkilökunnan toiveiden pohjalta esityksellisiä kohtaamisia Seniorisäätiön ryhmäkodeissa ja yhteistiloissa. Hanketta rahoitettiin opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustuksella. Yhteistyökumppaneina olivat Teatterikeskus ry ja Teatterin Tiedotuskeskus ry. Osa mukana olleista taitelijoista on käynyt esiintymässä uudelleen Seniorisäätiön vanhainkodeissa joko ostopalveluna tai apurahalla. Kohtaamisia-hanke madalsi kynnystä esiintyjien viemiseksi juhlasaleista osastoille ja asukkaiden huoneisiin.

Taidetoiminta on tuonut Helsingin Seniorisäätiön hoitohenkilökunnalle ymmärrystä siitä, miten ikäihminenkin voi rohkeasti tehdä uusia asioita. Hanke-rahautukset ovat mahdollistaneet taiteen ammattilaisten työskentelyn säätiön vanhainkodeissa. Asukkaat käyvät säännöllisesti museovierailuilla ja muisteluhetkissä käytetään esimerkiksi Suomen valokuvataiteen museon kanssa yhteistyössä kehitettyä Kuvia kaikille -palvelua. Kulttuurin merkityksen ymmärtäminen asukkaiden hyvinvoinnissa on lisääntynyt samalla kun kulttuuritoiminnasta on saatu hyviä kokemuksia. Seniorisäätiö tekee aktiivista yhteistyötä erilaisten järjestöjen, kuten Lions, Martat, Rotarit, kaupunginosayhdistykset ja Suomen Valkonauhaliitto, kanssa. Yhdistykset voivat esimerkiksi hankkia taide-esityksiä oman kaupunginosansa vanhainkotiin tai yhdistysten jäsenet toimivat avustajina ja saattajina kulttuuritilaisuuksissa.

### **Valokuva virkistää vanhainkodeissa**

Suomen valokuvataiteen museo toteutti Helsingin Seniorisäätiön kanssa Valokuva virkistää -hankkeen vuosina 2011–2013. Hanke alkoi pilottivaiheella, joka työllisti palkkatuella yhden valokuvaajan. Kokeilu oli suunnattu fyysisesti hyväkuntoisille vanhuksille ja viriketoiminnan ohjaajille. Toimintamuotona olivat valokuvälähtöiset työpajat, joissa hoitajat, viriketoiminnan ohjaajat ja vanhainkodin asukkaat toteuttivat muun muassa omat muotokuvansa. Tavoitteena oli tuoda van-

hainkodin arkeen työtapoja, jotka mahdollistavat asukkaiden ja hoitajien kohtaamisen yhteisen tekemisen merkeissä. Museon näyttelyisällöistä koottuja kuvaesityksiä katsottiin yhdessä, ja ne toimivat yhteisen keskustelun lähtökohtina. Kuvaesityspiirejä pidettiin myös Kivelän sairaalassa ja Kustaankartanon vanhainkodissa.

Hanke jatkui keväällä 2013 opetus- ja kulttuuriministeriön tukemana työllistäen kaksi valokuvaajaa puoleksi vuodeksi. Tavoitteena oli vahvistaa vanhainkotien henkilöstön itsenäistä ja omaehtoista kuvien käyttöä sekä parantaa valokuvataiteen museon kokoelmien saavutettavuutta. Helsingin Seniorisäätiön viriketoiminnan ohjaajien aloitteesta Suomen valokuvataiteen museo päätti luoda Kuvia kaikille -sivuston, jossa on museon kokoelmista runsaat 200 Uusi-Suomi -lehden uutiskuvaa. Sivuston kuvia saa hyödyntää vapaasti yksityiskäytössä, opetuksessa, tutkimuksessa ja esimerkiksi vanhustyössä. Kuvavalikoiman suunnitteli ja kokosi hankkeessa työskennellyt valokuvaaja. Asiantuntijoina toimivat Helsingin Seniorisäätiön vanhainkotien virikeohjaajat. Vanhustyön asiantuntijuus näkyy sivustolla muun muassa kuvien teemoittelussa (maaseutu, kaupunki, julkisuuden henkilöt, presidentit) ja kuvatyypin (dokumenttikuva) sekä kuvien ajankohdan valinnassa (1950- ja 60-luku) ikäryhmää kiinnostavaksi. Sivusto julkistettiin vuoden 2014 alussa.

### **Teatteria muistisairaille Töölössä**

Teatteri Takomo on pienehkö ammattilaisteatteri Helsingissä, joka on vuodesta 2004 toiminut aktiivisesti vanhustyön parissa. Toiminta lähti liikkeelle näyttelijöiden toteuttamista lukutuokioista. Näyttelijät valitsivat mieleisensä tekstin lastenloruista sotakirjeenvaihtoon ja kävivät esittämässä tekstejä eri vanhainkodeissa. Lukutuokioihin haastettiin myös muita näyttelijöitä. Mukana oli n. 30 näyttelijää ja palvelutaloa.

Vanhustyön yleisötyö kehittyi lukutoiminnan organisoimisen pohjalta. Teatteri Takomo alkoi hakea pieniä apurahoja lukutoimintaan. Mukaan tuli myös luovien menetelmien asiantuntijaksi kouluttautunut sairaanhoitaja ohjaamaan keskusteluhetkiä lukutuokioiden jälkeen. Yhteistyössä Muistiliiton kanssa tehtiin apurahalla erityisesti muistisairaille suunnattu lukudraama Uusi elämä, joka kiersi palvelutaloissa Helsingin seudulla.

Vuoden 2012 Teatteri Takomon päätuotantona oli Töölön monipuolisessa palvelukeskuksessa toteutettu Töölönkatu33-produktio, jonka työryhmässä oli mukana teatterilaisia, palvelukeskuksen asukkaita ja henkilökuntaa. Koska kyseessä oli Takomon vuoden päätuotantoteos, se rahoitettiin valtion ja Helsingin kaupungin teatterille myöntämällä perustuella. Esitys rakennettiin pienelle 60 asukkaan yleisölle ja se toteutui eri tiloissa palvelukeskuksessa. Kerrallaan esityksessä oli läsnä kahdeksan katsojaa.

Toiminnan syventämiseksi ja osaamisen vahvistamiseksi Helsingin kulttuuri- ja kirjastolautakunta myönsi vuonna 2013 Teatteri Takomolle kolmivuotisen kehitysrahan teatteritaiteen mahdollisuuksien analysoitiin vanhustyössä. Kehityshanke päätettiin toteuttaa jo tutuksi tulleessa Töölön monipuolisessa palvelukeskuksessa, ja sen kohderyhmänä ovat kahden ensimmäisen vuoden aikana erityisesti muistisairaat. Kolmantena toimintavuonna yleisöpohjaa laajennetaan.

Projektin lähtökohdat ovat ennen kaikkea taiteelliset. Työryhmään kuuluu teatteritaiteilijoiden lisäksi palvelukeskuksen henkilökuntaa. Suurin onnistuminen on ollut kahden eri alan ja erilaisen työkuulttuurin yhteensovittaminen. Projektissa on kehitetty muun muassa osallistava teatterikerho muistisairaille ja pienryhmissä toteutettavia, tuotteistettuja henkilökunnan vuorovaikutuskoulutuksia. Toiminnan jatkuvuus toteutuu ennen kaikkea teatterilaisten ja palvelukeskuksen henkilökunnan ammattitaidon kehittymisessä.

## Nykytanssia eri sukupolville

Zodiak – Uuden tanssin keskus on nykytanssin tuotanto-, esitys- ja tapahtumakeskus, joka toimii tanssin aluekeskuksena Helsingissä. Vanhustyö on yksi Zodiakin yleisötyön kehittämisaalueista. Vuosina 2009–2011 Zodiak ja Uudenmaan taidetoimikunta toteuttivat yhdessä Tanssin portaat -koulutushankkeen tanssijoille ja vanhustyön ammattilaisille. Tavoitteena oli tuoda kulttuuriosaamista tanssin avulla hoitajien työhön sekä avata tärkeä työkenttä tanssijoille.

Tanssin portaat -hanke käynnistyi tanssijoiden koulutuksella vuosina 2009–2010. Tanssijat alkoivat ohjata työpajoja hoitokodeissa ja palvelutaloissa työskenteleville hoitajille vuodesta 2010 lähtien. Tanssin portaat -esittely-dvd & tietokirjanen julkaistiin 2011. Zodiakista tuli pysyvä kotipesä koulutuksille vuodesta 2012 eteenpäin. Sen jälkeen Tanssin portaat -koulutuksia on ollut eri hoitolaitoksissa. Niitä on sekä myyty että tarjottu maksuttomina kehitettäessä tuotetta eteenpäin. Koulutukset ovat työllistäneet useita tanssitaiteilijoita. Koulutusta on toteutettu tyyppillisesti viiden kerran sarjana kaksi tuntia kerrallaan. Koulutusten kautta tanssin käsite on laajentunut ja tanssi vanhustyössä on lisääntynyt.

Vuosina 2012–2014 Zodiak on toteuttanut Kanelmäessä, Vuosaarella ja Pohjois-Haagassa Minun nimeni on -yhteisötanssiprojektia, jonka lähtökohtina ovat yksilön näkyväksi tuleminen ja oman identiteetin ja asuinympäristön hahmottaminen taiteen ja liikkeen kautta. Tavoitteena on ollut koota yhteen eri elämäntilanteita tulevia ihmisiä nuorista senioreihin ja vahvistaa heidän aktiivista toimijuuttaan. Projektissa työskennellään liike- ja kaupunkityöpajoissa, joiden aikana valmistetaan osallistujien yhteinen esitys sekä tanssivideo. Toiminnan sisältö muotoutuu osallistujien kanssa. Hankkeet ovat työllistäneet kahdeksan tanssitaiteili-

jaa. Osallistujia on ollut vuosina 2012–2013 yhteensä 200. Hanketta rahoittaa Helsingin kaupungin kirjasto- ja kulttuurilautakunta yhteisöllisten kehityshankkeiden avustusrahoista.

Zodiakissa on saatu alkuun kriittinen, pitkäkestoinen yhteistyö sekä taiteilijoiden kesken että taiteilijoiden ja hoitolaitosten välillä. Taiteellinen kehitystyö on mahdollistunut ja menetelmäosaaminen kehittynyt. Työskentely räätälöidään tapauskohtaisesti asiakkaiden tarpeet huomioiden. Yleisötyön hankkeiden kautta on saatu aktivoitua uusia tanssin harrastajia ja tavoitettua uutta yleisöä mm. seniorien nykytanssiryhmiin. Minun nimeni on -hankkeesta on virinnyt yhteistyötä kaupunginosien eri toimijoiden välille. Zodiakissa koulutusten ja työhyvinvointipalveluiden kysyntä on kasvanut, vaikka resurssit toiminnan markkinoimiseen ovat suhteellisen pienet.





## Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö

Viime vuosina erityisesti teatterit ovat laajentaneet toimintaansa hoitolaitosyhteistyöhön ja monilla teattereilla on ohjelmistossaan kiertäviä, palvelutaloihin ja hoivakoteihin soveltuvia esityksiä. Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö on syntynyt Helsingin kulttuurikeskuksen vuosille 2011–2013 myöntämän kehittämisavustuksen turvin. Se on Kansallisteatterin viides näyttämö, joka pystyttää Kansallisteatterin hoitolaitoksiin, vankiloihin ja vastaanottokeskuksiin. Kiertuenäyttämö vie esityksiä ja taiteilijoita hoitolaitoksiin ja tuosieltä takaisin elämäntuntoa ruokkiakseen sillä jälleen taidelaitosta. Sen yksi tehtävä on saattaa hoitolaitosten kollektiivisen muistin ja hiljaisen tiedon ääni kuuluville. Toiminnalla on merkitystä myös näyttelijyyden ammattilliselle uudistumiselle.

Kiertuenäyttämön voi ajatella avaavan laitosteatterien rajoja, jotka vääjäämättä suuntaavat teatterissa tuotettua taidetta tiettyihin vakiintuneisiin muotoihin ja vakiintuneille yleisöille. Pelkästään se, että teatterin henkilökunta pääsee kosketuksiin hoitolaitoksissa elävän yleisön kanssa, purkaa vakiintuneita käsityksiä laitosteatterin tehtävistä. Kiertuenäyttämö vie korkeatasoisia teatteriesityksiä terveydenhuollon ja sosiaalityön

yksiköihin sekä paikkoihin, joista ihmiset eivät muuten helposti pääse teatteriin. Tausta-ajatuksena on taide-elämyksen mahdollisuus parantaa laitoksissa elävien ihmisten elämänlaatua.

Vuosina 2012–2013 Kiertuenäyttämön päätuotantona oli Neuvostoliitto – Tarina uskosta, joka paneutui suomalaisten ikäihmisten Neuvostoliittoon liittyviin muistoihin, mielikuviin ja kokemuksiin. Esitystä valmisteleva taiteilijaryhmä jalkautui palvelutaloihin jututtamaan ikäihmisiä mukanaan Suomen kansallismuseon Neuvostoliitto-aiheinen museosalkku. Haastattelumateriaalien pohjalta työstettiin kiertue-esitys, jota esitettiin palvelutaloissa eri puolilla Suomea syksystä 2012 elokuulle 2014 saakka. Projektissa kehitettiin myös toimintamalli osallistavan esityksen viemisestä vanhustyön yksikköön.

Vuonna 2013 Kiertuenäyttämö järjesti yhteensä 101 esitystä sekä työpajatoimintaa. Ohjelmiston 12 esitystä esitettiin vankiloissa, vastaanottokeskuksissa, päihde- ja mielenterveyskuntoutujien, vammaisten, erityislasten ja vanhustyön yksiköissä sekä kouluissa. Kiertuenäyttämön toiminnassa oli mukana viisi Kansallisteatterin vakituista näyttelijää ja 25 freelancer-taiteilijaa. Katsojakontakteja oli yhteensä 4388.

### Vapaaehtoistoiminnan ja taiteilijan työn yhdistäminen

Zodiak – Uuden tanssin keskus on järjestänyt senioritanssirahmiä vuodesta 2005 lähtien. Ryhmissä on toteutettu mm. esitys Tarinoita elämästämme, jota ryhmäläiset kiersivät esittämässä palvelutaloissa.

Osallistujamaksut kattavat ryhmää ohjaavan tanssinopettajan palkan.

Esityksen valmistamiseen on haettu apuraha (koreografia, ohjaajan palkka, asut, lavasteet).

Osallistuvat seniorit ovat toimineet myös vapaaehtoisina vertaisohjaajina esitykseen liittyvissä työpajoissa.

Harjoitustilat tarjoaa sosiaali- ja terveyspalvelut.

Kiertue ja esitykset on toteutettu vapaaehtoisuutena.

## Helsingin kaupungin kulttuurikeskuksen ja sosiaali- ja terveysviraston YHTEINEN KULTTUURISUUNNITTELIJA

Helsingissä kulttuurista vanhustyötä on lähdetty järjestelmällisesti organisoimaan ja kehittämään vuodesta 2010 lähtien. Tällöin tehtiin kulttuurikeskuksen aloitteesta laaja kartoitusta Taidetta ikä kaikki – Selvitys ikäihmisten hoiva-yhteisöjen kulttuuritoiminnasta Helsingissä, johon haastateltiin yli 150 helsinkiläistä toimijaa. Selvityksen tuloksena perustettiin urauurtava kulttuurikeskuksen ja sosiaali- ja terveysviraston yhteinen kulttuurisuunnittelijan toimi.

Käytännössä kulttuurisuunnittelijan työ on organisoitu siten, että hän tekee työtään molempien virastojen nimissä. Kulttuurisuunnittelijan palkka katetaan puoliksi virastojen kesken ja hänellä on molemmissa virastoissa omat esimiehet. Hallinnollisesti kulttuurisuunnittelija on kulttuurikeskuksen työntekijä. Kulttuurisuunnittelijan toimipiste sijaitsee kulttuurikeskuksessa ja kulttuurikeskuksen esimies hyväksyy arkipäivän päätökset kuten lomat ja poissaolot.

Kulttuurisuunnittelijan tehtävänä on vahvistaa taiteen, kulttuurin ja taiteen ammattilaisten roolia vanhustyön arjessa toimimalla virastojen toimintakentillä ja niiden välissä. Tämä on olennaista työn onnistumisen kannalta, koska kulttuurisessa vanhustyössä monet asiat sijoittuvat molempien virastojen toimintakentille tai niiden väliin. Kulttuurisuunnittelijan tehtävänä on nähdä kulttuurisen vanhustyön kenttä koko-

naisuutena, välittää tietoa hyvistä käytännöistä sekä nostaa esiin kehittämiskohteita. Hän toimii eri sektoreiden toimijoiden yhdistäjänä ja tulkina, ja löytää jo olemassa olevat ja uudet mahdolliset yhteistyön muodot.

Työn onnistumisen kannalta on tärkeää, että myös sosiaali- ja terveysvirasto on taloudellisesti sitoutunut kulttuurisuunnittelijan palkkakustannuksiin. Tämä tuo työlle sosiaali- ja terveysviraston sisällä aseman ja arvostuksen. Lisäksi rahoitus varmistaa sen, että virastolla on aito kiinnostus kulttuurisuunnittelijan työn sisältöihin ja vaikuttavuuteen. Työskentely sosiaali- ja terveysviraston työntekijänä antaa mahdollisuuden osallistua viraston sisäiseen kehitystyöhön. Lisäksi yhteistyö sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kanssa on helpompaa, kun kulttuurisuunnittelija voi toimia myös sosiaali- ja terveysviraston edustajana.

Kulttuurisuunnittelijan työn sisällön ja asiantuntijuuden monipuolisuuden kannalta on tärkeää, että hän on myös osa kulttuurikeskuksen henkilökuntaa. Kulttuurisuunnittelija kokee, että näin taiteen ja kulttuurin ammatillinen lähestymistapa säilyy vahvemmin osana kehitystyötä. Kulttuurikeskus saa jaetun työntekijän kautta oman viraston kulttuuripalveluiden kehitystyön kannalta tärkeää tietoa ikäihmisten arjesta, tarpeista ja toiveista.

### Kulttuurisuunnittelijan työn pääteemat:

#### I. VERKOSTOJEN YLLÄPITÄMINEN

Kulttuurisen vanhustyön kentän hajanaisuuden ja projektiluontoisuuden vähentämiseksi kulttuurisuunnittelija perusti vuonna 2011 Troppi-verkoston. Se on tarkoitettu kaikille kulttuurisesta vanhustyöstä kiinnostuneille helsinkiläisille yli virasto- ja sektorirajojen. Verkoston tavoitteena on tehdä kulttuurista vanhustyötä näkyväksi, välittää tietoa ja hyviä käytäntöjä sekä vahvistaa eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja vuoropuhelua. Troppi-verkoston toimintavälineitä ovat uutiskirje sekä eri kohderyhmille suunnatut foorumitapaamiset.

Verkoston jäsenmäärä on kolmen vuoden aikana kasvanut noin 150 jäsenestä lähes 600:aan. Troppi-verkoston avulla suunnittelija saa tietoa sekä taiteen kentän että vanhustyön yksiköiden tarpeista ja tilanteesta. Kulttuurisuunnittelija pitää myös yllä ja kehittää sekä kansallisia että kansainvälisiä verkostoja.

Troppi-verkostoon voi liittyä lähettämällä yhteystietonsa osoitteeseen: [tropi@hel.fi](mailto:tropi@hel.fi).





Myrskyryhmän Taiteilijaresidenssi Koskelan monipuolisessa palvelukeskuksessa Helsingissä. Kuva: Johannes Romppanen.

## 2. VANHUSTYÖN AMMATTILAISTEN TÄYDENNYSKOULUTUS LUOVIN MENETELMIN

Kulttuurisuunnittelija suunnittelee vanhustyön ammattilaisille koulutuksia, joiden kautta taidelähtöisiä menetelmiä voidaan saada osaksi jokapäiväistä työtä ja tukea sekä vanhusten että hoitohenkilökunnan hyvinvointia. Koulutuksen ja omakohtaisen kokemuksen kautta henkilökunta ymmärtää, millaisia vaikutuksia taiteilija ja taide voivat parhaimmillaan saada aikaan hoitoyksikön

ja vanhuksen arjessa. Näin myös taiteilijan on helppompaa työskennellä osana yksikön arkea. Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden henkilökunnan koulutuskalenteriin on sisällytetty jo kahden vuoden ajan myös koulutusta taidelähtöisistä menetelmistä vanhustyön arjessa. Uusia koulutusmalleja on kehitetty erityisesti hankkeissa.

## 3. TAIDE- JA KULTTUURIALAN AMMATTILAISTEN TYÖSKENTELYMAHDOLLISUUKSIEN VAHVISTAMINEN JA KEHITTÄMINEN VANHUSTYÖSSÄ

Kulttuurisuunnittelija kehittää taiteen ammattilaisten rahoitusta ja avustajajärjestelmiä, jotta heidän mahdollisuutensa työskennellä sosiaali- ja terveyssektorilla vahvistuvat. Kulttuurisuunnittelija myös opastaa taiteen ammattilaisia käytännön toimenpiteissä, jotka liittyvät taiteilijan ja taiteen viemiseen vanhustyön toimintaympäristöihin. Kulttuurisuunnittelija toimii asiantuntijana yhteistyökumppaneiden ja rahoituksen etsimisessä.

## 4. MUUT ASIANTUNTIJATEHTÄVÄT

Kulttuurisuunnittelija toimii kulttuurisen vanhustyön asiantuntijana erilaisissa hankkeissa ja seminaareissa. Hän kehittää toimintaa hankkeiden kautta ja käynnistää uutta toimintaa Helsingissä.

## KULTTUURIAVUSTUKSET, Helsinki

Helsingin kaupungin kulttuuri- ja kirjastolautakunta myöntää vuosittain erilaisia avustuksia kulttuurin saavutettavuuden ja yhteisöllisen taidetoiminnan edistämiseen. Avustusten kautta tuetaan myös kulttuurisen vanhustyön hankkeita. Lisätietoja: [www.hel.fi/hki/Kulke/fi/Avustukset/](http://www.hel.fi/hki/Kulke/fi/Avustukset/)

### 1. KOHDEAVUSTUKSET HELSINKILÄISILLE AMMATTILAISYHTEISÖILLE TAI TYÖRYHMILLE

Avustuksia myönnetään esittävän taiteen, ympäristötaiteen ja kuvataiteen produktioiden sekä festivaalien tuottamiseen Helsingissä. Kohdeavustusta voi hakea ympäri vuoden.

### 2. AVUSTUKSET YHTEISÖLLISIIN KEHITYSHANKKEISIIN

Avustusta voivat hakea helsinkiläiset rekisteröityneet taide- ja kulttuurilaitokset ja -yhteisöt. Avustuksen tarkoituksena on edistää yhteisöllisiä taiteen tekemisen tapoja ja tuoda taide entistä selvemmin osaksi laajempaa alueellista ja sosiaalista kehitystyötä sekä mahdollistaa uusien toimintamallien muotoutumista taideorganisaatioiden sisällä. Vuonna 2014 yhteisöllisten kehityshankkeiden määräraha on 321 331 euroa.

#### Avustuksen taustaa:

Kulttuuri- ja kirjastolautakunta jakoi vuonna 2012 ensi kertaa erillistukea valtionosuutta saaville teattereille omien toimitilojen ulkopuolella toteutettaviin hankkeisiin. Tuen taustalla oli ns. Lyonin kulttuurityön malli. Mallissa sitoutetaan julkista tukea saavat kulttuurilaitokset ja taiteilijaryhmät lähiyhteisöjensä kehittämiseen asettamalla tuen ehdoksi yhteisöllinen työn tekeminen omien toimitilojen ulkopuolella.

Hyvien kokemusten rohkaisemana kulttuuri- ja kirjastolautakunta korotti erillistukea vuodelle 2013 ja avasi haun myös vapaalle kentälle. Haku suunnattiin helsinkiläisille rekisteröityneille taide- ja kulttuurilaitoksille ja -yhteisöille. Ennen hakemuksen jättämistä hakijoille tarjottiin tilaisuus keskustella hankeaihoista avustusten valmistelijoiden kanssa. Mahdollisuutta hyödynnettiin runsaasti. Haun jälkeen järjestettiin kaksi kaupunginosakohtaista tapaamista hakijoiden kesken, joiden tavoitteena oli lisätä samalla alueella toimivien tahojen vuorovaikutusta. Tapaamisista saatiin hyviä kokemuksia.

#### Hakemuksen arviointiperusteet:

- taiteellinen näkemys ja ammattitaito
- taidelaitosten- ja yhteisöjen yleisöjen monipuolistaminen
- toimijalla on edellytykset ko. kohderyhmän kanssa toimimiseen
- realistinen toimintasuunnitelma ja budjetti, riittävät tuotannolliset resurssit
- dialogi kohderyhmän ja alueen toimijoiden kanssa hankkeen suunnittelussa ja toteutuksessa

### 3. KEHITTÄMISAVUSTUKSET

Avustukset ovat kolmevuotisia yhteistyösopimuksia Helsingin kulttuurikeskuksen ja kulttuuritoimijan välillä. Kolmivuotisiin hankkeisiin ei järjestetä erillistä hakua. Kulttuurikeskus poimii potentiaaliset hankkeet kaikkien avustusten hakijoiden joukosta.

#### Avustuksen taustaa:

Kulttuurikeskus on 2000-luvun alusta pyrkinyt määrätietoisesti avustusten kautta rohkaisemaan ja edistämään taidealan ammattilaisten työskentelyä ja inspiroitumista perinteisen taidekentän ulkopuolella. Tavoitteena on ollut monipuolistaa taidealan työskentelytapoja, taiteiden välisyyttä ja kehittää yhteistyömahdollisuuksia. Helsingissä taidelaitosten yhteiskuntavastuusta on puhuttu yhä aktiivisemmin 2000-luvulta lähtien.

Toiminta-avustusta saavien tahojen kehitystyön mahdollistamiseksi Helsingin kulttuuri- ja kirjastolautakunta valitsee vuosittain muutaman projektin kolmivuotiseksi kehityshankkeeksi. Avustusmuodon taustalla on Helsingin kulttuuripääkaupunkivuoden jatkohankkeisiin vuonna 2001 varattu määräraha. Tavoitteena on kehittää uudenlaisia toimintamalleja kulttuurin kentälle ja elävöittää kulttuuritoimintaa keskustan ulkopuolella. Kolme vuotta antaa toteuttajalle mahdollisuuden analysoida ja rakentaa toiminnalle kestävä malli ja vakituista rahoitus pohjaa. Vuoden 2014 kehittämisavustuspäämääräraha on yhteensä 244 000 euroa.

#### Esimerkiksi

Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö on syntynyt vuosille 2011–2013 myönnetyn kehittämisavustuksen turvin. Vuonna 2014 jatkuu kuusi käynnissä olevaa hanketta, mm. Teatteri Takomon vanhustyön kehittämishanke.

Määrärahalla on tuettu mm. Uuden tanssin keskus Zodiakin ”Minun nimeni on”-projektia, jonka tavoitteena oli oman identiteetin ja asuinympäristön hahmottaminen taiteen ja liikkeen kautta. Projekti toteutettiin Vuosaarella, Kannelmäessä ja Pohjois-Haagassa vuosina 2012–2014.

## Haastattelut ja muut tiedonannot:

- **Annikki Alku**, kulttuurituottaja, Vantaan kaupunki, 4.4.2014
- **Asta Engström**, toiminnanjohtaja, Pukkilan kunnan toiminta- ja kulttuuripalvelut, Pukkila, 21.9.2014
- **Sari Hedman**, johtaja, Kinaporin monipuolinen palvelukeskus, Helsinki, 27.5.2014 & 21.8.2014
- **Laura Huhtinen-Hildén**, musiikkikasvatuksen lehtori, Metropolia Ammattikorkeakoulu, 8.4.2014 & 26.5.2014
- **Satu Itkonen**, vapaa museopedagogi, taidehistorioitsija, tietokirjailija ja kouluttaja, Helsinki, 28.3.2014
- **Asta Kilpeläinen**, osastonhoitaja, Koskelan monipuolinen palvelukeskus Osasto N4, Helsinki, 3.6.2014
- **Katja Kirsi**, yleisötyövastaava, ZODIAK – uuden tanssin keskus, Helsinki, 2.6.2014
- **Kirsi Lajunen**, Taiku-toimintaohjelman koordinaattori, THL, Helsinki, 11.3.2014
- **Jussi Lehtonen**, näyttelijä, Kansallisteatterin Kiertuenäyttämön taiteellinen suunnittelija, luento Luentosarjassa Johdatus taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin tutkimukseen, Kulttuurin ja terveyden tutkimusyksikkö, Turun yliopisto, Turku, 24.3.2014
- **Tiina Lukkarinen**, ohjaaja/toimintaterapeutti, Päivätoiminta-ryhmä Mellari, Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto, Helsinki, 4.6.2014
- **Susanna Mikkonen**, näyttelijä, teatteri Takomon vanhustyön projektipäällikkö, Helsinki, 30.5.2014
- **Camilla Nemlander-Sjöberg**, erityisasiantuntija, Svenska bildningstjänster, Espoo, 15.4. & 5.6.2014
- **Päivikki Paakkanen**, vastaava ohjaaja, Roihuvuoren monipuolinen palvelukeskus, Helsinki, 20.5.2014
- **Helena Räsänen**, ikääntyneiden palvelujohtaja, Sipoo, 6.3.2014 & 13.3.2014
- **Ella Sainio**, lehtori, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki, 28.3.2014 & 20.5.2014
- **Erja Salo**, yleisötyövastaava, Suomen valokuvataiteen museo, Helsinki, 22.5.2014
- **Senja Seppänen**, osastonhoitaja, Kustaankartanon monipuolinen palvelukeskus, psykiatrien osasto H2, Helsinki, 23.5.2014
- **Silva Siponkoski**, vapaaehtoistyön suunnittelija, Helsingin Seniorisäätiö, Helsinki, 5.8.2014
- **Sini Sormunen**, suunnittelija, Kulttuurin tuloksyksikkö, Espoo, 15.4. & 5.6.2014
- **Ismo Suksi**, ylitarkastaja, sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki, 24.4.2014
- **Pia Strandman**, kulttuurituotannon lehtori, Metropolia Ammattikorkeakoulu, Helsinki, 21.8.2014
- **Tiina Teräs**, sairaanhoitaja, Kivelän monipuolinen palvelukeskus, Helsinki, 5.6.2014
- **Jenni Varho**, kulttuurisuunnittelija, Helsingin kaupungin kulttuurikeskus & sosiaali- ja terveysvirasto, Helsinki, 11.3.2014, 21.8.2014 & 22.9.2014

## Lähteitä:

- Ateneumin taidepakka. 60 teoskuvaa + ideavihko. Ateneumin taidemuseo 2013.
- Cousin, Pira (2012): Valokuva virkistää -hankkeen loppuraportti (julkaisematon). Suomen valokuvataiteen museo. Helsinki.
- Espoon Kulttuuriketju – Kulturkedjan  
[www.espo.fi/fi-FI/Kulttuuri\\_ja\\_liikunta/Kulttuuri/Kulttuuria\\_kaikille/Kulttuuriketju](http://www.espo.fi/fi-FI/Kulttuuri_ja_liikunta/Kulttuuri/Kulttuuria_kaikille/Kulttuuriketju)  
[www.esbo.fi/sv-FI/Kultur\\_och\\_idrott/Kultur/Kultur\\_for\\_alla/Kulturkedjan](http://www.esbo.fi/sv-FI/Kultur_och_idrott/Kultur/Kultur_for_alla/Kulturkedjan)
- Itkonen, Satu (2011): Taidekuvan äärellä – katso, koe, jaa. Kansanvalistusseura.  
[www.satuitkonen.nettisivu.org](http://www.satuitkonen.nettisivu.org)
- Kansallisteatterin kiertuenäyttämö  
[www.kiertuenayttamo.fi](http://www.kiertuenayttamo.fi)
- Karlsson, Laura (2013): Jos mielesi on murheellinen, ala laulaa ja soittaa suloista laulua. Kulttuuri ja toimijuus Roihuvuoren monipuolisessa palvelukeskuksessa. Lahden ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysala, opinnäytetyö, kuntoutus.  
[www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/69921/Karlsson\\_Laura.pdf?sequence=1](http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/69921/Karlsson_Laura.pdf?sequence=1)
- KOHTAAMISIA – Ikäihmisten elämänlaadun parantamiseen tähtäävä teatterihanke 2013, Helsingin Seniorisäätiö  
[www.kohtaamisihanke.weebly.com](http://www.kohtaamisihanke.weebly.com)
- Kulttuurisilta-hanke, Metropolia Ammattikorkeakoulu 2008–2011  
<http://kulttuurisilta.metropolia.fi>

- Kylmälä, Pietari (toim.) (2013): Uskon loikka. Neuvostoliitto-projekti ja Kiertuenäyttämön eetos. Kansallisteatterin julkaisusarja 82. ntamo / Kansallisteatteri.
- Lehko, Tuike (2013): Taidetta tunteen vuoksi – Tarinoita taiteen ja vanhustyön kohtaamisista. Osaattori ja Lasipalatsin Mediakeskus Oy.  
[http://uusi.osaattori.fi/media/filer\\_public/2013/12/16/taidetta\\_tunteen\\_vuoksi.pdf](http://uusi.osaattori.fi/media/filer_public/2013/12/16/taidetta_tunteen_vuoksi.pdf)
- Lehtonen, Jussi (2010): Samassa valossa – näyttelijäntyö hoitolaitoskiertueella. Avain.
- Leppisaari, Katri (2014): Osaattori. ESR-projektin loppuraportti (julkaisematon).
- Leppisaari, Katri (toim.) (2013): Tahtoa, toimintaa ja teoriaa. Kulttuurinen vanhustyö nyt ja tulevaisuudessa. Osaattori ja Lasipalatsin Mediakeskus Oy.  
[http://uusi.osaattori.fi/media/filer\\_public/2013/11/25/tahtoa\\_toimintaa\\_osaattori.pdf](http://uusi.osaattori.fi/media/filer_public/2013/11/25/tahtoa_toimintaa_osaattori.pdf)
- Minun nimeni on -yhteisötanssiprojekti 2012–2014, Zodiak – Uuden tanssin keskus, Helsinki  
[www.minunnimenion.fi](http://www.minunnimenion.fi) ja [www.minunnimeni.blogspot.fi](http://www.minunnimeni.blogspot.fi)
- Muistaakseni laulan -hanke 2009–2011, Miina Sillanpään säätiö, Helsinki  
[http://www.miinasillanpaa.fi/fin/tutkimus-ja\\_kehittamistoiminta/paattyneet\\_hankkeet/muistaakseni\\_laulan/](http://www.miinasillanpaa.fi/fin/tutkimus-ja_kehittamistoiminta/paattyneet_hankkeet/muistaakseni_laulan/)
- Numminen, Ava (2012): Läänintaiteilijakauden loppuraportti. Uudenmaan taidetoimikunta 20.01.2009–19.1.2012  
[www.taike.fi/documents/1061010/Toimintaraaportti+2009-2011+Numminen+24.1.2012.pdf](http://www.taike.fi/documents/1061010/Toimintaraaportti+2009-2011+Numminen+24.1.2012.pdf)
- Räsänen, Helena (2013): Kulttuuritoiminta julkisissakin yksiköissä on mahdollista, jos vain tahtoa riittää – puheenvuoro Mikä on kulttuurihyvinvoinnin tulevaisuus -seminaarissa Turussa 6.3.2014.  
[www.youtube.com/watch?v=0J2fXj6mz\\_4&feature=youtu.be](http://www.youtube.com/watch?v=0J2fXj6mz_4&feature=youtu.be)
- Suomen valokuvataiteen museon Kuvia kaikille –palvelu  
<http://kuvia kaikille.valokuvataiteenmuseo.fi/>
- Suomen valokuvataiteen museon Valokuva virkistää -hanke  
[www.valokuvataiteenmuseo.fi/fi/ohjelmisto/valokuva-virkistaa](http://www.valokuvataiteenmuseo.fi/fi/ohjelmisto/valokuva-virkistaa)
- Taika-hanke 2008–2013  
[www.taikahanke.fi](http://www.taikahanke.fi)
- Tanssin aluekeskukset  
[www.danceinfo.fi/tanssin-kenttae-suomessa/tekijaet-ja-tuottajat/tanssin-aluekeskukset/](http://www.danceinfo.fi/tanssin-kenttae-suomessa/tekijaet-ja-tuottajat/tanssin-aluekeskukset/)
- Tanssin portaat -hanke, Zodiak – Uuden tanssin keskus, Helsinki  
[www.zodiak.fi/hankkeet/tanssin-portaat](http://www.zodiak.fi/hankkeet/tanssin-portaat)
- Teatteri Takomon Töölönkatu 33 –tuotanto  
<http://toolonkatu33.tumblr.com>
- Teatteri Takomon Vanhustyön Kehittämishanke Töölön monipuolisessa palvelukeskuksessa 2013–2015  
[www.teatteritakomo.fi/yleisotyo](http://www.teatteritakomo.fi/yleisotyo)
- Vilhunen, Anna-Leena (2014): Taidetta ja pullakahvia – Taidetoiminnan käsikirja muistisairaiden hoitajille.  
[www.diak.fi/tyoelama/julkaisut/Documents/D67\\_9789524932226.pdf](http://www.diak.fi/tyoelama/julkaisut/Documents/D67_9789524932226.pdf)



### 3.3 VARSINAIS-SUOMI ja SATAKUNTA

#### VARSINAIS-SUOMI

##### **Kulttuuripääkaupunkivuosi 2011 kulttuurihyvinvoinnin vauhdittajana**

Turun 2011 kulttuuripääkaupunkivuosi loi Varsinais-Suomeen vahvan ja ainutlaatuisen pohjan taiteen ja kulttuurin näkemisestä osana ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja koettua terveyttä. Kulttuurin käsite laajeni ja tuli lähemmäs ihmisen arkea. Vuoden aikana toteutui useita taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -teemaan liittyviä ohjelmakokonaisuuksia. Samalla luotiin myös uusia rakenteita toiminnan jatkumiseksi ja lisättiin alueellisten toimijoiden ammattitaitoa ja verkostoja.

Turun seudulla on paljon aktiivisia kulttuurihyvinvoinnin toimijoita kuten Turun kaupungin vapaa-aika- ja hyvinvointitoimialat, Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemia ja Terveiden ja Hyvinvoinnin yksikkö, Turun yliopiston Kulttuurin ja terveyden tutkimusyksikkö, Turun Lähimmäispalveluyhdistys ry/ Asuinkoti Kotikunnas, Taiteen edistämiskeskuksen Lounais-Suomen toimipiste, Itämeren alueen terveet kaupungit ry ja Humanistinen ammattikorkeakoulu. Alueella toimii useita kulttuurihyvinvointipalveluita tuottavia taiteilijayhdistyksiä kuten Turun Sanataideyhdistys, Kirjan talo, Salon taiteilijaseura, Läntinen tanssin aluekeskus, Rahtiteatteri ja Sirkusunioni. Taiteen hyvinvointityötä osana ammattiaan toteuttaa n. 50 taiteen ammattilaista. Koneen säätiön ylläpitämässä Saaren kartanossa Mynämäen Mietoissa toimii yhteisötaiteilija, joka työskentelee myös lähiympäristönsä ikääntyneen väestön kanssa. Turun ympäryskunnista erityisesti Kaarinan kaupunki hankkii ja kehittää aktiivisesti kulttuurisia hyvinvointipalveluita asukkailleen.

##### **Kaupunginosaviikot**

Kulttuuripääkaupunkivuoden ohjelmistona saivat alkunsa kaupunkilaisia osallistavat Kaupunginosaviikot. Ne ovat tapahtumaviikkoja Turun eri kaupunginosissa, jotka kutsuvat yleisöä tutustumaan kaupunginosien ilmiöihin ja tapahtumiin. Ohjelmisto esittelee kaupunginosien omaleimaisuutta, paikallista identiteettiä sekä monikulttuurisuutta, ja tapahtumat ovat pääosin yleisölle ilmaisia. Ohjelma kumpuaa asukkaiden ideoista ja toteutuu paikallisten yhdistysten ja muiden toimijoiden järjestämänä. Mukana on kaupunginosaseuroja, omakotiyhdistyksiä, kulttuuri- ja liikuntaseuroja, vanhempainyhdistyksiä, kouluja ja nuorisotaloja. Ohjelmakokonaisuutta koordinoi Kaupunginosaviikkojen tukiyhdistys ry.

Vuodesta 2011 lähtien Kaupunginosaviikkojen toiminta on tavoittanut yhteensä yli 70 000 osallistujaa ja niitä

järjestämässä on ollut yli 5000 vapaaehtoista. Kaupunginosaviikkoja koordinoiva yhdistys on saanut toimintaan avustuksia Suomen kulttuurirahastolta, Turku 2011-säätiöltä ja Turun kaupungilta. Mahdollisuuksien mukaan viikoilla on työllistetty myös taiteen ammattilaisia ja toimintaa järjestäville yhdistyksille on maksettu ohjelmataukea kulujen kattamiseksi. Toiminta on tavoittanut hyvin myös seniori-ikäistä väestöä sekä tapahtumien järjestäjinä että osallistujina.

##### **Hankkeilla hyvinvointia**

Varsinais-Suomessa on toteutettu viime vuosina runsaasti kulttuuriseen vanhustyöhön liittyviä hankkeita. Tärkeitä toiminnan rahoittajia ovat olleet EU-rakennerahastot, Turku 2011-säätiö, Turun kaupunki, Raha-automaattiyhdistys ja opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustukset.

Vuonna 2012 hanketoimijat ja eri organisaatioiden edustajat perustivat vapaamuotoisen Kulttuurihyvinvointia Turussa -verkoston, joka kokoontuu säännöllisesti. Verkosto kerää yhteen alan toimijoita ja järjestää seminaareja sekä edistää kulttuurihyvinvointia erityisesti Varsinais-Suomessa. Kulttuurihyvinvointi-käsite on otettu käyttöön verkoston toimijoiden keskinäisen ideoinnin tuloksena vuonna 2012. Kulttuurihyvinvoinnilla tarkoitetaan sitä, että kulttuuri ja sen hyvinvointia tukevat vaikutukset läpäisevät koko ihmisen elämänkaaren. Käsitteen tarkempi sisältö määrittänyt jatkuvasti toiminnan kehityksessä.

Kulttuuripääkaupunkivuonna Turun yliopisto sai Turun kaupungin lahjoituksena kulttuurisen terveyden ja hyvinvoinnin tutkimuksen professorin, jota hoitaa professori Marja-Liisa Honkasalo vuoden 2014 loppuun saakka. Kulttuurin ja terveyden tutkimusyksikön tarkoituksena on tutkia kulttuurin, terveyden ja sairauden välisiä yhteyksiä tieteidenvälisestä näkökulmasta. Yksikössä toteutettiin vuosina 2012–2013 Kulttuuri, terveys ja hyvinvointi -hanke, jossa kartoitettiin alaan liittyvää aiempaa ja käynnissä olevaa tutkimusta sekä järjestettiin työpajoja, joiden pohjalta muodostettiin muun muassa aktiivinen tutkijaverkosto. Työpajamateriaaleista koostettiin Suomen Akatemialle hakemus, jonka tavoitteena on käynnistää kulttuurin, taiteen terveyden ja hyvinvoinnin suhteita kartoittava laaja tutkimusohjelma.

##### **Turun kaupunki kulttuurisen seniori- ja vanhustyön toimijana**

Turun kaupungissa työskentelee päätoiminen ikääntyneiden kulttuurikoordinaattori. Hän järjestää muun muassa viikoittaiset konsertit Wäinö Aaltosen museossa, kulttuurikummiin sunnuntaiset Vanhan Raatihuoneen konsertit ja joulukonsertit, koordinoi Kulttuurikummitoimintaa ja tekee monenlaista yhteistyötä liikuntapalveluiden sekä hyvinvointitoimialan kanssa ikääntyneiden kulttuuripalveluiden tuottamiseksi ja kehittämiseksi. Yhteistyön yhtenä muotona on Seniori-

ranneke tai -kortti, jolla yli 65-vuotiaat pääsevät liikumaan rajattomasti Turun kaupungin liikuntapaikoissa. Kortti tarjoaa hyväkuntoisille senioreille myös kulttuuripalveluita taidenäyttelyiden, museokierrosten ja konserttien muodossa.

Kulttuurikummit on vuonna 2014 käynnistynyt toimintamuoto, joka tuottaa vapaaehtoistoimintana esityksiä Turun alueen vanhainkoteihin ja palvelutaloihin. Tällä hetkellä on mukana 34 kuoroa, orkesteria, näytelmä- ja taidekerhoa sekä musiikkioppilaitosta. Ammattitaiteilijoiden työn rahoitus vanhushuoneissa tapahtuu yleensä erikseen apurahoituksella ja erilaisten hankkeiden muodossa. Ruotsinkielisestä kulttuurisesta vanhustyöstä vastaa ruotsinkielisen väestön kulttuurikoordinaattori.

## **Kotikunnas – sosiokulttuurisen vanhustyön suunnannäyttäjä**

Turun Lähimmäispalveluyhdistys ry ylläpitää Turussa asuinkoti Kotikunnasta, joka tarjoaa palveluasuntoja vanhuksille ja sotainvalideille, tehostettua palveluasumista, muistisairaiden pitkäaikais- ja lyhytaikaishoivaa, ryhmämuotoista muistikuntoutusta ja fysioterapiapalveluita. Asukkaita on n. 100. Lisäksi toiminnan piirissä on kotona asuvia ikääntyneitä.

Kotikunnas on sosiokulttuurisen vanhustyön edelläkävijä Turun seudulla. Taide ja kulttuuri ovat vahvasti osa yhteisön jokapäiväistä arkea ja erilaisia projekteja. Kotikunnassa työskentelee säännöllisesti muun muassa yhteisömusiikkipedagogeja.

Kulttuurisuunnitelma perustuu vanhuksen yksilöllisiin kulttuuritarpeisiin ja toiveisiin, jotka kartoitetaan elämäntutkimuksella vanhuksen tullessa hoitoyksikköön. Kulttuurisuunnitelma ja sen toteutuminen kirjataan Pegasos-potilastietojärjestelmään hoitosuunnitelman itsenäiseksi osioksi suomalaisen hoitotyön luokituksen mukaan.

Kulttuurisuunnitelman tavoitteeksi on sovittu kirjattavan kulttuurisuunnitelman toteutuminen tai kulttuurielämysten kokeminen toimintakyvyn mukaan. Tämä varmistaa kulttuurisuunnitelman löytymisen helposti hoitosuunnitelmasta. Kulttuurisuunnitelmasta ja sen kirjaamisesta on tehty omat ohjeet hoitohenkilökunnalle sekä toiminnanohjauksen ja viriketoiminnan henkilökunnalle.

### **KULTTUURISUUNNITELMA ympärivuorokautisen hoidon asiakkaille, Turku**

Turun kaupungin ympärivuorokautisen hoidon yksiköissä on käytössä osana vanhuksen hoitosuunnitelmaa yksilöllinen kulttuurisuunnitelma, joka on kehitetty Turun kulttuuripääkaupunkivuoden Kulttuuria vanhuksen arkeen -hankkeessa (KUVA) vuonna 2011.

Elämäntutkimus annetaan jokaiselle vanhukselle, joka tulee ympärivuorokautisen hoidon

yksikköön asukkaaksi tai potilaaksi. Vanhus voi täyttää kyselyn itse, yhdessä omaisen tai hoitajan kanssa. Kyselyä voidaan tarvittaessa myöhemmin täydentää.

Elämäntutkimuksen osa-alueita ovat lapsuus, aikuisuus, oma perhe, eläkeikä, tärkeät ihmiset, nukkumis- ja ruokailutottumukset sekä muut mahdolliset mieltymykset, ajanvietto ja mielenkiinnon kohteet. Kulttuuritarpeita ja -harrastuksia kartoitetaan laajasti kysymyksillä eri taiteen aloista kirjallisuudesta ja tanssista kuvataiteeseen ja elokuvaan saakka. Radion kuuntelu, televisio-ohjelmat, ulkoilu, kädentaidot, pelit, matkailu ja aktiivisuus kerho- ja seuratoiminnassa huomioidaan. Kyselyn lopuksi vanhukselta kysytään halukkuutta uuden asian tai kyvyn oppimiseen kysymyksillä ”oletteko halukas kokeilemaan uutta?” ja ”mitä vielä haluaisitte tehdä tai kokeilla?”.

Kulttuurisuunnitelman kautta arjen kulttuuri sai vanhustyön yksiköissä selkeän aseman ja määritelmän, ja monet asiat miellettiin kuuluvaksi kulttuuriin. Kulttuurisuunnitelmasta on tullut ympärivuorokautisessa hoidossa tulospalkkasopimuksen mittari. Varsinaisen KUVA-hankkeen päätyttyä Kulttuurisuunnitelmat ovat kehittyneet enemmän asiakaslähtöisiksi, niihin on tullut omia otsikoita ja sisältö on monipuolistunut. Kulttuurisuunnitelma pitäisi olla tehtynä kaikille n. 1500 ympärivuorokautisen hoidon asiakkaalle, mutta kirjaamiskäytännöt ja niiden seuraaminen vaihtelevat vielä. Suunnitelmasta on tekeillä väitöskirja.



SPR:n Turun osasto ja ja Turun Lähimmäispalveluyhdistys ry koordinoivat yhdessä Kulttuuriystävät-toimintaa, joka välittää vapaaehtoisia vanhusten kaveriksi taide- ja kulttuuritapahtumia. Kulttuuriystävien välitys tapahtuu SPR:n kautta ja palvelu toteutetaan yhteistyössä useiden kulttuurilaitosten ja -toimijoiden kanssa. Lisäksi Turussa kokoontuu vapaaehtoisen vanhustyön kehittämisryhmä, jossa on kaupungin, seurakunnan ja yhdistysten edustajia. Taideapteekki ja Kulttuuriystävät ovat saaneet alkunsa kehittämisryhmässä ja sitä kutsutaan ILOA-toiminnaksi. ILOA-toiminta toteuttaa myös mm. Ikääntyneiden taiteiden yö -tapahtumia, Laulavaa joulukorttia ja kulttuuritempauksia palvelubusseissa. Turun Lähimmäispalveluyhdistys ry tekee aktiivista yhteistyötä monien toimijoiden kanssa ja hakee itse myös rahoitusta kulttuuriselle vanhustyölle.

## Taideapteekki Turussa

Kotikunnasta ylläpitävä Turun Lähimmäispalveluyhdistys ry vastaa myös Turun alueen Taideapteekista. Se välittää ammattitaiteilijoita vanhusten kohtaamispaikkoihin, ryhmiin ja vanhainkoteihin. Malli on sovellettu Jyväskylän Taideapteekista, mutta Kotikunnassa se toimii yhdistyksen ylläpitämänä erilaisten avustusten turvin. Taideapteekki työllistää taiteilijoita ja työttömiä taiteen harrastajia tuottamaan ikäihmisille taidepalveluita. Taideapteekissa on vakiintuneet palveluntuottajat draaman, kuvataiteen, tanssitaiteen, sanataiteen ja musiikki aloilta. Taidepalvelut on hinnoiteltu pillereihin. Yhden pillerin omavastuu hinta palvelun tilaajalle on 20 euroa. Kaikki palvelut ovat toteutettavissa periaatteessa yhdellä pillerillä, mutta pillereitä suositellaan nautittavaksi useamman kappaleen kuurina.

Taideapteekin yhteyshenkilönä on Kotikunnan projektikoordinaattori, joka markkinoi palveluita hoitoyksiköihin. Yksiköt ovat suoraan yhteydessä palvelua tuottavaan taiteilijaan. Taiteilija ilmoittaa koordinaattorille tekemänsä apteekkikeikat ja saa taiteilijakohtaisesti neuvotellun korvauksen. Palvelun tilaajan omavastuun ylittävä osa katetaan avustuksilla. Taideapteekkia tukevat vuonna 2014 Turku Energia, Kansan Sivistysrahaston Nils Robert af Ursinin rahasto ja Turun kaupunki.

## Turun ammattikorkeakoulun sairaala- ja hoivamusiikin kehittämistehtävä

Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemia ja Terveiden ja Hyvinvoinnin yksikkö ovat olleet pitkään aktiivisia kulttuurihyvinvoinnin kehittäjiä. Taideakatemiassa ikäihmisten kulttuurisiin tarpeisiin herättiin kymmenisen vuotta sitten. Tuolloin alettiin pohtia, miten musiikkipedagogien koulutuksen ja työnkuvan osaksi saataisiin mahdollisuus työskennellä vanhusten kanssa. Opiskelijoiden harjoittelupaikaksi tuli asuinkoti Kotikunnas, josta tuli vakiintunut kumppani kulttuurisen vanhustyön kehittämisessä.

Taideakatemiassa on kehitetty ja mallinnettu erilaisten hankkeiden kautta etenkin musiikin hyvinvointivaikutuksiin liittyvää koulutusta ja osaamista. Sisältöjä ei ole vielä otettu osaksi musiikkipedagogien opetussuunnitelmaa, mutta hankkeissa kerätyt kokemukset välittyvät opiskelijoille aktiivisten opettajien kautta. Kokonaisuutta on kutsuttu sairaala- ja hoivamusiikin kehittämistehtäväksi.

Sairaala- ja hoivamusiikin kehittämistehtävän juuret ovat turkulaisten musiikin kouluttajainstituutioiden muodostamassa Musicare-verkostossa, jossa musiikki ja hyvinvointi-teemaa on työstetty vuodesta 2007. Vuosina 2009–2011 toteutettiin ESR-rahoitteinen hanke Musiikkikoulutuksen työelämävastaavuuden kehittäminen Musicare-verkostossa, jossa kaksi musiikkipedagogia valmennettiin yhteisömusiikkipedagogeiksi. Yhteistyössä olivat mukana Kotikunnas-palvelutalo ja TYKS:n Lastenkliniikka. Lisäksi kokeiltiin vuosina 2009–2013 aikuisten tutkintoon johtavaa musiikkiterapia-koulutusta, josta kaksi opiskelijaa osallistui Turku 2011 kulttuuripääkaupunkivuoden Kulho-hankkeeseen (osana Hymykuopat-hanketta) työskentelemällä palvelutalossa hoivamusiikkityön ja musiikkiterapian rajapinnalla.

Vuonna 2009 käynnistyneestä yhteistyöstä pariisilaisen Institute de Musique et Santén kanssa käynnistyi vuosina 2010–2012 toteutettu Leonardo TOI-rahoitteinen hanke Music in Health Settings: training trainers. Suomen osahanke Musiikki ja hyvinvointi toteutui yhteistyössä Turun ammattikorkeakoulun terveysalan, TYKS:n ja Kotikunnan kanssa. Siinä koulutettiin kolme musiikin ammattilaista sairaala- ja hoivamusiikkityön kouluttajiksi. Care Music -hanke toteutui EAKR-rahoituksella vuosina 2011–2013, yhteistyössä Turun ammattikorkeakoulun, Lahden ammattikorkeakoulun ja Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kanssa. Hankkeessa tutkittiin, kehitettiin ja edistettiin sairaala- ja hoivamusiikkityötä ammattina.

### KULTTUURISTA SENIORI- JA VANHUSTYÖTÄ KEHITTÄNEITÄ HANKKEITA VARSINAIS-SUOMESSA:

- Hymykuopat (2009–2012), hallinnointi Salon kaupunki
- Osaattori (2011–2013), hallinnointi Lasipalatsin Mediakeskus Oy
- Osaamispolku (2012–2013), hallinnointi Taiteen edistämiskeskus
- monivuotinen sairaala- ja hoivamusiikkiin liittyvä laaja hankekokonaisuus Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemiassa (2009–2013)
- Kulttuuria vanhuksen arkeen (KUVA) (2011), hallinnointi Turun kaupungin hyvinvointitoimiala
- Hyvä arki vanhukselle (2010–2012), hallinnointi Turun ammattikorkeakoulu
- Avoimet ovet (2013–2015) ja Taideapteekki (2011–), hallinnointi Turun Lähimmäispalveluyhdistys ry
- Kummi kotona (2013), hallinnointi Läntinen tanssin aluekeskus

Vuosina 2010–2012 toteutettiin Hyvä arki vanhukselle -hanke Turun ammattikorkeakouluun Terveysalan ja Taideakatemia kesken. Projektissa Terveysalan YAMK-opiskelijat ohjasivat työpajoja, jossa taidealan opiskelijat työskentelevät vanhusten kanssa mm. musiikin ja kuvataiteen keinoin. Kesällä 2014 toteutettiin Lastensairaala soi -päivä yhteistyössä TYKS:n ja Turun musiikkijuhlien kanssa. Tapahtumassa esiintyi Turun Taideakatemia musiikin koulutusohjelman ja Turun konservatorion opiskelijoita sekä Turun musiikkijuhlien taiteilijoita. Tapahtuman aikana tehtiin sairaalamusiikkityötä vastasyntyneitten teho-osastolla, pediatriisella vuodeosastolla sekä päiväsairaalassa.

Pitkä hankejatkumo on tuottanut Turun ammattikorkeakoululle uudenlaista osaamista, verkostoja, julkaisuja, runsaasti opinnäytetöitä ja tutkimuksia sairaala- ja hoivamusiikkityöstä. Työn tavoitteet ovat selkeytyneet ja tulleet realistisemmiksi. Alueelle on koulutettu uudenlaisia osaajia ja mallinnettu sairaala- ja hoivamusikon ammatinkuvaa. Haasteena on tulevaisuudessa osaamisen levittäminen, toimivien koulutuspolkujen löytäminen ja vakiintuneen työskentelyrahoituksen mahdollistaminen kouluttautuneille ammattilaisille.

Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemiassa on ollut aktiivista ikäihmisille kohdennettua hanketoimintaa myös kuvataiteen ja esittävän taiteen koulutusohjelmassa. Yhteistyö ammattikorkeakoulun Terveystieteiden ja Hyvinvoinnin yksikön kanssa on jatkuvasti vahvistunut. Taideakatemiassa suunnitellaan lukuvuodeksi 2016–2017 kulttuurihyvinvointi-opintomodulia, joka koostuu kolmesta viiden opintopisteen kokonaisuudesta. Se tulee olemaan vapaasti valittavissa esittävän taiteen sekä terveys- ja hyvinvointialan opiskelijoille.

Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemiassa on vuodesta 2015 alkaen mahdollista opiskella Kuvataiteilija (YAMK) ja Medianomi (YAMK) -tutkinnot, jotka ovat laajuudeltaan 60 opintopistettä. Kulttuurialan YAMK-koulutus perustuu aiemmin suoritettulle alemmalle korkeakoulututkinnolle sekä kolmen vuoden työkokemukselle. Tutkintokoulutuksen suuntautumiset ovat Soveltava taide ja Luova tuottaja. Kumpaankin koulutukseen valitaan 10 opiskelijaa valtakunnallisessa yhteishaussa keväällä 2015.

### **Taiteesta ja kulttuurista avaimia aivoterveysteen**

Turun ammattikorkeakoulun Terveystieteiden ja Hyvinvoinnin tutkimus- ja kehitystoiminnan ja Turun seudun kolmannen sektorin toimijoiden kanssa toteutetussa Tehu – Turun seudun hankkeessa, osana kansalaislähtöisten palvelumallien kehitystyöhön keskittyvää Pumpu -hanketta, luotiin neljä taide- ja kulttuurilähtöistä palvelumallia, joilla pyritään edistämään 65–75-vuotiaiden aivoterveystä ja muistin toimintaa. Palvelumalleja kehitettiin yhteistyössä Läntisen tanssin aluekeskuksen,

Rahtiteatterin, Varsinais-Suomen Muistiyhdistyksen, Salon taiteilijaseuran ja Salon taidemuseo Veturitallin kanssa.

Hankkeen taideryhmissä elämäntarinat rakentuivat visuaalisten kertomusten muotoon lapsuuden kodin, pihapiirin ja rakennusten valokuvien sekä kuvataiteen ja teatterin keinoja hyödyntäen. Tanssitaiteeseen perustuvassa KehoNerossa aktivoitiin aivoja ja muistin toimintaa luovan liikkeen ja luovan ilmaisun harjoitteita hyödyntäen. Sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitys korostui kaikkien palvelumallien ryhmätoiminnassa. Tärkeänä koettiin mm. yhteisöön kuulumisen, osallisuuden kokemus ja tarinoiden jakaminen. Tutkimus- ja kehitystyön neljässä palvelumallissa kehkeytyivät aivoterveystä edistävät avaimet: luova ajattelu, visuaalinen hahmottaminen, visuaalinen ajattelu, reflektiivinen ajattelu, hiljainen tieto, mentaalinen aktiivisuus, elinikäinen oppiminen ja sosiaalinen vuorovaikutus. Palvelumalleja kehittämässä olleet toimijat voivat hyödyntää hankkeessa syntyneitä osaamista ja palvelutuotteita omassa toiminnassaan.

### **Korvarunoja, runomuotokuvia, hoivamusiikkia ja Tanssikummeja Osaattorissa**

Turun kaupunki oli mukana valtakunnallisessa Osaattori-hankkeessa yhtenä osatoteuttajakaupunkina vuosina 2012–2013. Osaattorissa toteutettiin vuonna 2012 kaksi taidepilottia Kurjenmäkikodissa ja Mäntyrinteen vanhainkodissa. Piloteissa työskennelleiden Turun sanataideyhdistyksen sanataiteilijoiden ja Läntisen tanssin aluekeskuksen Tanssikummien toiminta asukkaiden huoneissa vuoteiden vierellä oli osastoilla täysin uutta. Taiteilijoiden työn tavoitteena oli uudistaa vanhaa pitkäaikaissairaalapaikan toimintakulttuuria ja luoda toimivia menetelmiä ja malleja onnistuneen vuorovaikutuksen luomiseksi. Hankkeessa kehitettiin eteenpäin useita menetelmiä ja palvelutuotteita, jotka ovat jääneet osaksi taiteen ammattilaisten työskentelyä. Kokeilu monipuolista käsitystä siitä, millaista taidetoimintaa laitoksissa asuvien ikäihmistien kanssa voisi olla.

Kurjenmäkikodissa kokeiltiin syksyllä 2013 Osaattorin toisessa taidekokeilussa myös musiikkityöskentelyä, josta osastolle juurtui Laulutaulu-menetelmä. Mäntyrinteen vanhainkodissa syksyn 2013 kehittämiskokeiluissa työskentelivät hoivamusikko ja kuvataiteilija. Hoivamusikko vieraili osastolla keskittyen erityisesti henkilökohtaisiin kohtaamisiin vuodepotilaiden kanssa.

Yksikön identiteetin muutos kohti kodinomaisempaa asumista on hidasta. Uudet toimintatavat ja käytännöt leviävät hitaasti jopa saman talon eri osastojen välillä. Osaattorin kohteena olleisiin yksiköihin on jäänyt ymmärrys kulttuurisesta vanhustyöstä, mutta hankkeen jälkeen yksiköihin ei ole pystytty tilaamaan sen enempää taidepalveluita kuin ennenkin.

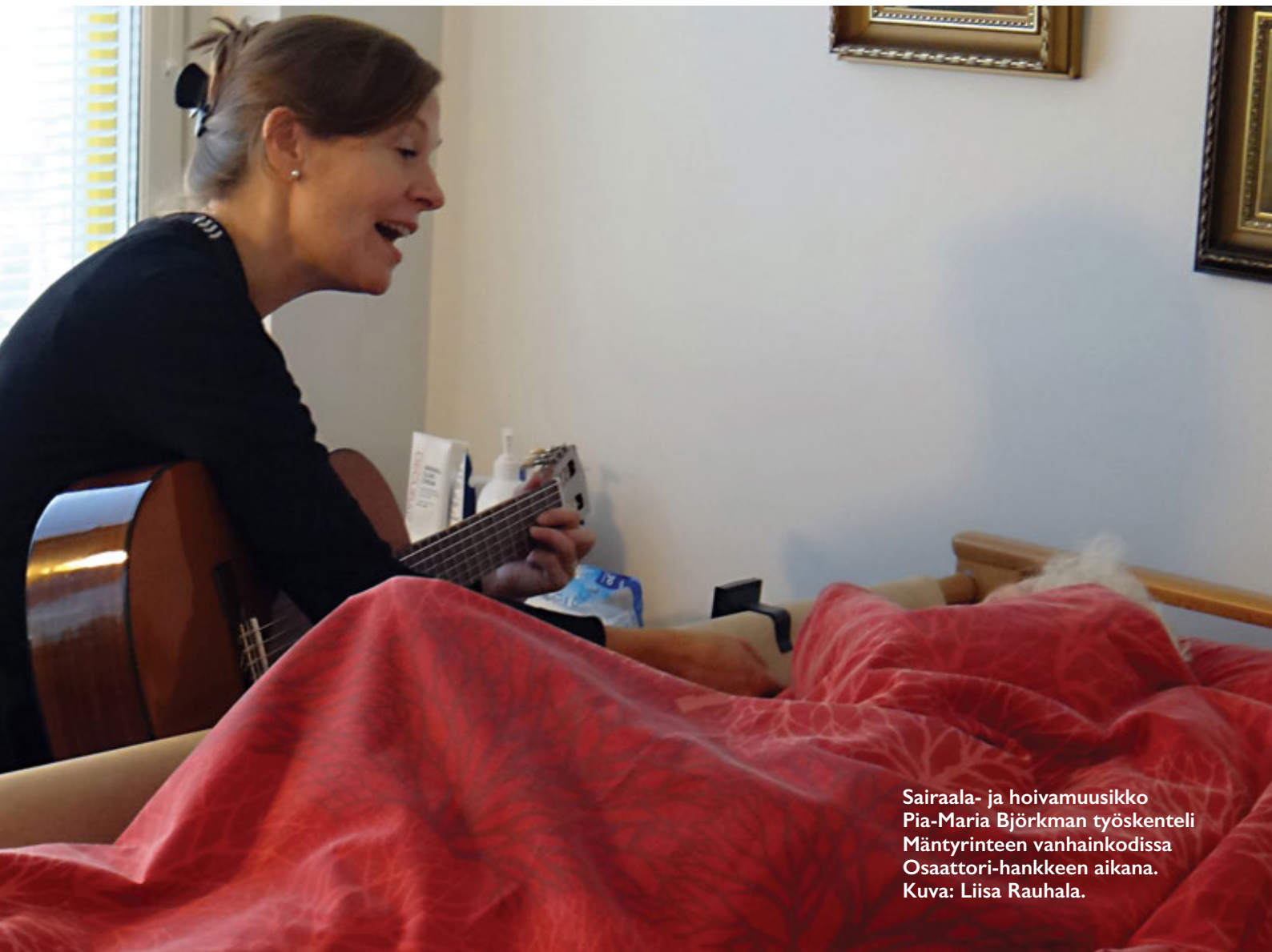
## **Hoitohenkilökunnan koulutus Osaattorissa**

Turussa järjestettiin Osaattori-hankkeen aikana kaikkiaan viisi vanhustyön ammattilaisten koulutusta, joista yksi kohdennettiin lähiesimiehille. Kouluttajina oli elokuvan, kuvataiteen, valokuvataiteen, draaman ja musiikin ammattilaisia. Koulutukset herättivät inostuksen taiteen ja kulttuurin merkityksestä osana hoitotyötä ja vaikuttivat Kulttuurisuunnitelmien eteneeseen. Koulutuksiin ei ollut kuitenkaan helppo saada osallistujia. Monelta osastolta mukana oli vain yksi hoitaja. Aikataulullisista syistä koulutuksiin eivät voineet osallistua aina samat hoitajat.

Hoitajakoulutuksesta nousi idea seinämaalauksen toteuttamisesta Mäntyrinteen vanhainkotiin. Tämä toteutui myöhemmin Osaattorin taidekokeiluna, kun kuvataiteilija maalasi vanhainkodin käytävälle seinämaalauksen, jonka suunnittelussa henkilökunta oli tiiviisti mukana. Hankkeen jälkeen koulutukseen osallistuneet Mäntyrinteen vanhainkodin hoitajat ovat alkaneet tehdä asukkaiden kanssa erilaisia taiteeseen ja kulttuuriin liittyviä pieniä projekteja. Lisäksi talossa työskentelee toiminnanohjaajana kuvataiteilija.

Osaattorin hoitajakoulutukset ja taidekokeilut ovat muokanneet henkilökunnan ja esimiesten asennetta. On ymmärretty että vuodepotilaiden kanssa voi järjestää paljon erilaista toimintaa. Toiminnanohjaajat ovat alkaneet jalkautua enemmän osastoille yhteistoiminnassa järjestettävän ohjelman sijaan. He ovat aikaisempaa tiiviimmin osa yksikköä ja sen arkea. Heidän työnsä on yksilöidämpää ja se tavoittaa asukkaita henkilökohtaisesti. Yksiköihin on perustettu lisää ja uudentyypisiä toiminnallisia ryhmiä ja mietitty miten voitaisiin tukea hoitajien kulttuurista työtä sekä tehty enemmän retkiä kulttuurikohteisiin.

Käytännössä ne yksiköt, joissa toimintaa ei ole tuettu erilaisin hankkein, ovat vielä melko samantyyppisessä tilanteessa kuin ennen. Tieto ja osaaminen ei leviä yksiköiden välillä. Turussa toivottaisiin enemmän yhteistyötä kaupungin taidelaitosten kuten museoiden, teatterin ja eri oppilaitosten kanssa. Myös ostoprosessi taiteilijan ja yksikön välillä on epäselvä, sillä yksiköissä ei ole tietoa, kuka taidepalveluiden ostoista voi päättää. Sama ongelma on ollut havaittavissa myös muissa kaupungeissa. Haasteena koetaan edelleen rahoituksen puuttuminen, toiminnan suunnittelemattomuus ja henkilökunnan taide- ja kulttuurikoulutuksen puute.



Sairaala- ja hoivamusikko Pia-Maria Björkman työskenteli Mäntyrinteen vanhainkodissa Osaattori-hankkeen aikana. Kuva: Liisa Rauhala.

## **Osaamispolku – kohtaamisia vanhustyössä**

Taiteen edistämiskeskuksen Lounais-Suomen toimipisteen Osaamispolku-hankkeessa 17 taiteilijaa kehitti hyvinvointipalveluja varsinaissuomalaisille ikäihmisille vuosina 2012–2013. Taiteilijat kävivät läpi ohjausjakson, joka koostui ryhmätapaamisista, liiketoimintakoulutuksesta, menetelmätyöpajoista, mentoroinnista ja verkostoitumisesta vanhustyön ammattilaisten kanssa. Lisäksi he osallistuivat vanhustyöhön perehdyttävään koulutukseen, jonka toteutti fysioterapeutti osana Turun ammattikorkeakoulun terveystalon johtamisen ja kehittämisen koulutusohjelman YAMK-tutkintoa. Taiteilijat kehittivät omaa palvelumalliaan työjaksolla vanhustyön yksiköissä. Työskentelypaikat valikoituivat taiteilijoiden toiveiden, asuinpaikan ja taidekoordinaattorin kontaktien pohjalta.

Osaamispolun taiteilijat rakensivat hankkeessa ikäihmisille kohdennettuja taidepalvelupaketteja, jotka hinnoiteltiin ja luokiteltiin kohderyhmittäin niiden soveltuvuuden mukaan. Osaamispolussa mallinnettiin taiteen soveltavan käytön alalla työskentelevien taiteilijoiden koulutusta, ammattitaidon ja työhyvinvoinnin kehittämistä vertaisryhmässä ja mentoroinnin avulla. Hankkeessa luotiin sekä henkilökunnalle että taiteilijoille ohje hyvistä taidetoiminnan käytännöistä hoitoyksiköissä. Osaamispolku vahvisti Taiteen edistämiskeskuksen ymmärrystä, asiantuntijaroolia ja verkostoja taiteen ja kulttuurin hyvinvointityössä.

Osaamispolun jälkeen yksi hankkeen taiteilijoista on jatkanut hankkeessa alkanutta taideryhmätoimintaa palvelutalossa osana kansalaisopiston tekstiilityön opettajan toimenkuvaa Pöytyällä. Osaamispolun kokemukset mahdollistivat sen, että Osaamispolun aikana alkanut työskentely liittyi luontevasti osaksi uutta työnkuvaa. Taiteilija on luonut innostusta taiteen hyvinvointityöskentelyyn Pöytyällä ja toiminta on laajenemassa kaikkiin kunnan vanhustyön yksiköihin.

## **Tanssikummit ja Kummi kotona**

Läntinen tanssin aluekeskus aloitti Tanssikummi-toiminnan kehittämisen vuonna 2009 Hymykuopat-hankkeessa, jonka jälkeen kehitystyötä on jatkettu KUVA-hankkeessa sekä Osaattorissa. Tanssikummit työskentelevät pitkäkestoisesti osana yhteisön arkea. Vanhustyön yksiköissä on työskennelty päivän mittaisista jaksoista useisiin kuukausiin. Päivittäinen työaika on yleensä 6–7 tuntia. Tällä hetkellä Läntisen tanssin aluekeskuksella on viisi Tanssikummiä, jotka voivat työskennellä vanhusten kanssa. Tanssikummi-palvelua on myyty vuosittain varsinaissuomalaisille hoitokodeille, terveyskeskuksille ja palvelutaloille. Läntinen tanssin aluekeskus on kehittänyt myös hyvinvointipalveluiden tuotteistamista sekä kolmannen sektorin palvelutoiminnan mallinnusta vuosina 2013–2014 toteutuneessa HINTA-hankkeessa.

Kummi kotona -hanke toteutettiin vuonna 2013 yhteistyössä Liedon, Paimion ja Kaarinan kanssa. Hanke rahoitettiin opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustuksella sekä kuntien omarahoitusosuudella. Hankkeessa työskenteli viisi tanssijaa ikäihmisten kodeissa. Taiteilijat kävivät asiakkaan luona kaksi kertaa viikossa kahden tai kolmen kuukauden ajan. Kotihoito aikataulutti asiakaskäynnit ja valitsi asiakkaat. Työpäivä sisälsi kuusi tuntia asiakastyötä ja tunnin raportointia ja suunnittelua. Päivän aikana tavoitettiin noin viisi asiakasta. Hoitohenkilökunnalle ohjattiin työpajoja, joissa he saivat tutustua toimintaan. Tämän seurauksena kotihoitajien tekemä asiakasvalinta onnistui hyvin, eikä vaihtuvuutta juuri ollut. Asiakkaina oli sekä miehiä että naisia, vuodepotilaita ja hyvin liikkuvia, ikäjakauman ollessa 60–100 vuotta. Tanssikummikokeilu tavoitti 36 ikäihmistä. Mukana oli myös aviopareja ja potilas/omaishoitaja.

Kummi kotona -toiminnan seurauksena asiakkaat aktivoituivat myös muilla elämänalueilla ja kokivat hyvinvointinsa lisääntyneen. Jotkut kotihoitajat jatkavat lyhyitä toimintatuokioita asiakkaiden kodeissa ja asiakkaat jatkavat itsenäisesti tai omaisten tukemana tanssi-toimintaa. Hankkeen aikana saatiin oivalluksia musiikin käytöstä osana hoitoa ja testattiin ja kehitettiin Tanssikummin soveltuvuutta kotona tapahtuvassa työskentelyssä. Toiminta jatkuu Läntisen tanssin palvelumyynnin kautta.

## **Hymykuopat ja Kulttuuri keinoin muistisairauden haasteita päin Salossa**

Salon kaupunki hallinnoi valtakunnallista ESR:n rahoittamaa Hymykuopat – hyvinvointipalveluiden monialaiset yhteistuotannot -hanketta 2009–2012. Hanke oli valtaosin kohdennettu vanhustyöhön. Kymmenen taide- ja kulttuurialan yhdistystä lähti Hymykuoppiin mukaan kehittämään käytäntöjä kunnan ja kolmannen sektorin väliseen yhteistyöhön taiteen, kulttuurin ja kotiseututyön menetelmin. Hankkeeseen osallistuivat Forssa, Hankasalmi, Kouvola ja Salo.

Salon taiteilijaseura muodosti keskuudestaan taiteilijaryhmiä, jotka tuottivat yhdessä Salon sosiaalitoimen kanssa vanhainkoteihin ja palvelukeskuksiin taide-teoksia. Kuvataiteen lisäksi myös muita taiteenaloja oli mukana. Hymykuopat-hankkeesta jäi salolaisille taiteilijoille kokemus siitä, miten he voivat tuotteistaa palvelujaan, toimia yhteistyössä tuottajina ja suunnata tuotteitaan kaupungin kulttuuripalvelujen kautta sosiaalisektorille kohdennettuina hyvinvointipalveluina. Hankkeessa opittiin paljon hyödyllistä taiteilijoiden toiminnan virkistävästä vaikutuksesta ikäihmisiin ja taiteilijat loivat verkostoja keskenään. Toiminnot eivät ole siirtyneet osaksi Salon kaupungin perustoimintaa rahoituksen puuttuessa, mutta taiteilijat ovat jatkaneet työtään apurahoituksen ja uusien hankkeiden kautta.



Salon Muistiyhdistys ry:n hallinnoiman Kulttuurin keinoin muistisairauden haasteita päin -projektin (2012–2014) päämääränä on tukea muistisairaiden ja muistihäiriöisten arjessa selviytymistä kulttuurin kautta. Projektissa pyritään mahdollistamaan muistisairaiden ja muistihäiriöisten osallistuminen taiteen tekoon ja kulttuuritoimintaan halunsa, toimintakykynsä ja luovien voimavarojensa mukaisesti. Projektia rahoittaa Raha-automaattiyhdistys. Siinä on työllistetty ostopalveluina myös taiteen ammattilaisia.

## SATAKUNTA

Satakunnan alueella on tehty viime vuosina muutamia kulttuurisen vanhustyön avauksia, mutta aktiivisia toimijoita ja taiteentekijöitä on maakunnassa vielä vähän. Hyvinvointia tukevilla taidepalveluilla koetaan olevan kysyntää, mutta hankekokeiluiden jälkeen taidetoiminta hoitolaitoksissa on jatkunut lähinnä projektiluontoisesti. Yksittäisten taiteilijoiden työ tapahtuu apurahoituksella. Aktiivisia toimijoita ovat Porin kaupungin kulttuuritoimi ja Kankaanpään taidekoulu. Porin kaupungin kulttuurilaitoksista esimerkiksi Pori Sinfonietta tarjoaa senioreille räätälöityä ohjelmaa. Kaupunginorkesterin päiväsaikaan pidettäviä kenraaliharjoituksia voi tulla seuraamaan maksutta. Kohderyhmänä ovat erityisesti seniori-ikäiset. Muusikot vierailivat hoitolaitoksissa osana orkesterin yleisötyötä. Myös Porin taidemuseo järjestää senioreille suunnattuja tapahtumia, kuten taiteilijoiden vetämiä työpajoja, esitelmää ja opastuksia.

### **Kulttuurinen seniori- ja vanhustyö ja saavutettavuus Porin kaupungissa**

Porin kaupungin kulttuuritoimessa ja perusturvassa on toiminut yhteinen seniorityöryhmä vuodesta 2006. Työryhmässä ovat edustettuina kaupungin kulttuurilaitokset kuten museot, orkesteri ja kirjasto, vanhustyö, vapaaehtoistoiminta, seurakunta sekä kolmas sektori. Seniorityöryhmä järjestää vuosittain maaliskuussa Seniorien kulttuuriviikon. Ikääntyneille järjestetään ohjelmaa myös lokakuussa valtakunnallisella Vanhusten viikolla, jolloin tapahtumia toteutetaan myös hoitolaitoksissa. Molemmissa tapahtumissa on tuotettu ohjelmaa ammattitaiteilijoilta. Toimintaa rahoitetaan jokaisen seniorityöryhmään osallistuvan tahon omasta budjetista. Työryhmän toimintaan kuuluu myös Kulttuuriboksin palvelun ylläpito ja kehittäminen. Kulttuuriboksit sisältävät muun muassa valokuvia, taidetta, kirjoja ja musiikkia, jotka on kerätty Porin kulttuurilaitosten kokoelmista. Kulttuuriboksit tarjoavat yhdessäolon ja tekemisen virikkeitä vanhainkodeissa, päiväkeskuksissa, sairaaloissa ja kerhotoaloissa kokoontuville ryhmille. Niitä voi lainata kulttuuriasiainkeskuksesta.

Kulttuuriasiainkeskus on järjestänyt vuosien 2011–2012 aikana laajan saavutettavuuteen ja esteettömyyteen

keskittyvän koulutusjakson taide- ja kulttuurialan ammattilaisille Satakunnassa. Koulutukset toteutettiin opetus- ja kulttuuriministeriön tuella osana Kulttuuri saavutettavaksi Satakunnassa -hanketta. Hankkeessa tuotettiin Suomen ensimmäinen kaupunkitasolla laadittu kulttuurin saavutettavuussuunnitelma. Porin kaupungin kulttuuriasiainkeskus on ainoa asiantuntijataho Satakunnassa, joka tarjoaa saavutettavuusneuvontaa kulttuuri- ja taidealan yksittäisille ammattilaisille ja organisaatioille.

### **Kankaanpään taidekoulu aktiivisena toimijana**

Satakunnan ammattikorkeakoulun Kankaanpään taidekoulussa on ollut useita kuvataiteen hyvinvointihankkeita. Toiminta lähti liikkeelle vuosina 2010–2011 Pohjois-Satakunnassa Leader-rahoituksella toteutuneesta Sata lämmintä sydäntä -hankkeesta. Toimintaan kuului työpajoja hoitolaitoksissa, näyttely sekä yhteistyöverkoston rakentamista kulttuurin ja hoitosektorin välille. Sata lämmintä sydäntä teki tunnetuksi taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaa ja loi yhteistyösuhteita, joita hyödynnettiin vuosina 2012–2013 ESR-rahoitteisessa KOLMIO-projektissa. KOLMIO:n vanhustyön kehittämiskokeiluihin osallistuivat Satakunnasta Jämijärven Onnikoti oy ja Kankaanpään Kuntoutuskeskus. Lisäksi mukana oli Kauniaisista Villa Breda.

KOLMIO:n yksi kärki kohdistettiin taide- ja kulttuurialan valtakunnallisten järjestöjen osaamisen kehittämiseen hyvinvointipalveluiden tuottamisessa. Hankkumppaneina olivat Suomen Taiteilijaseura, Suomen Säveltäjät ja Taide- ja kulttuurialan ammattijärjestö TAKU. KOLMIO rakentui kuvataiteilijoiden, säveltäjien ja tuottajien muodostamaan verkostoon. Projekti kehitti järjestöjen jäsenten valmiuksia toimia osana moniammatillista työryhmää ja lisäsi verkostoitumista taiteilijoiden, tuottajien ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kanssa. Varsinkin Suomen Säveltäjille hyvinvointisektorilla toimiminen oli uusi aluevaltaus.

ESR-rahoitteisessa Ohjauskulmassa kehitettiin noin 40 satakuntalaisen taide- ja kulttuurialan toimijan osaamista, verkostoja ja työssäjaksamista vuosina 2011–2013. Tavoitteena oli taide- ja kulttuurialan koulutuksen ja työelämän välisen eron pienentäminen. Ohjauskulma auttoi taiteilijoita laajentamaan työllistymismahdollisuuksiaan ja kehittämään työllisyyttä tukevia projekteja. Vuoden 2014 alusta Kankaanpään taidekoulussa alkoi kulttuurin ja hyvinvoinnin palvelumanageriprojekti, jonka ydinsisältönä on manageroinnin kehittäminen taiteilijoiden ja hoitolaitosten rajapinnalla.

Kankaanpään taidekoulun hanketyön painopisteenä on ollut ammatissa toimivien kuvataiteilijoiden ammattitaidon kehittäminen. Hankkeissa mukana olleet opiskelijat ovat toimineet taiteilijoiden assistentteina ja saaneet käytännön kokemusta sekä työparityöskentelystä että sosiaali- ja terveysalan käytännöistä.



Hyvinvointisektorilta saatuja kokemuksia ja kokeiltuja sisältöjä pyritään integroimaan osaksi kuvataiteilijan opintoja. Toiminnan jatkuvuus toteutuu tällä hetkellä pääasiassa kumppanuustasolla. Muun muassa Kankaanpään Kuntoutuskeskuksen kanssa on tehty yhteistyötä vuodesta 2010 lähtien. Yhteistyö on syventynyt toiminnan tullessa tutuksi ja siihen sitoudutaan myös taloudellisesti helpommin hyvien kokemusten myötä.

## Nukketeatteri terapian maailmassa

Taiteen edistämiskeskuksen Porin sivutoimipiste on toteuttanut Nukketeatteri terapian maailmassa -han-

ketta vuodesta 2012 lähtien. Tavoitteena on tutkia nukketeatteritaiteen mahdollisuuksia terapian ja hyvinvointityön alueilla sekä luoda uusia toimintamalleja taideterapeuttisten työmenetelmien kentälle kehittämällä taiteilija-terapeutti -työparimenetelmää. Hanke toimii syventävänä koulutuksena nukketeatteritaiteilijoille ja pyrkii avaamaan uusia näkemyksiä terapeuteille ja muille ihmismielen kanssa työskenteleville. Tarkoituksena on edistää taiteilijoiden työllistymistä omassa ammatissaan ja näin kehittää nukketeatteritaiteen mahdollisuuksia hyvinvoinnin lisäämisessä. Pääasiallisena kouluttajana projektissa toimii yhdysvaltalainen taideterapian professori, nukketeatteriterapeutti Matthew Bernier.

## VARSINAIS-SUOMI ja SATAKUNTA

### Haastattelut ja muut tiedonannot:

- **Marita Aaltonen**, yksikön esimies, Kurjenmäkikoti 1, Turku, 12.5.2014
- **Riikka Campomanes**, tuottaja, Läntinen tanssin aluekeskus, Turku, 9.4.2014
- **Roosa Halme**, nukketeatterin läänintaiteilija, Taiteen edistämiskeskus, Porin sivutoimipiste, Pori, 10.4.2014
- **Olli Hirvonen**, ikääntyneiden kulttuurikoordinaattori, Turun kaupunki, Turku 13.5.2014
- **Satu Järvenpää**, projektikoordinaattori, Turun Lähimmäispalveluyhdistys ry/Kotikunnas, Turku, 13.5.2014
- **Riitta Karjalainen**, johtaja, Vanhuskeskus 4 ja Mäntyrinteen vanhainkoti, Turku, 14.4.2014
- **Sirpa Karppinen**, yksikön esimies, Kurjenmäkikoti 2, 12.5.2014
- **Jouko Kivirinta**, kulttuurituottaja, Salon kaupunki, Salo 14.4.2014
- **Tuulia Koponen**, ylihoitaja, Kaskenlinnan geriatrinen sairaala, Turku, 4.4.2014
- **Tomi Kuusimäki**, lehtori, Satakunnan ammattikorkeakoulu, Kuvataide, Kankaanpää, 6.5.2014
- **Liisa-Maria Lilja-Viherlampi**, TKI-päällikkö, Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemia, Turku, 15.5.2014
- **Helena Malmivirta**, opettaja, Turun ammattikorkeakoulu, Terveys ja Hyvinvointi, Turku, 7.9.2014
- **Helena Norokallio**, projektikoordinaattori, Turun Lähimmäispalveluyhdistys ry/Kotikunnas, Turku, 15.5.2014
- **Laura Perälä**, musiikkipedagogi, sairaala- ja hoivamusikko, Pori, 27.5.2014
- **Helvi Selesmaa**, kulttuuriassistentti, Porin kaupungin kulttuuriasiainkeskus, Pori 7.4.2014
- **Jaana Simula**, kulttuurijohtaja, Porin kaupungin kulttuuriasiainkeskus, Pori, 3.9.2014
- **Lotta Skaffari**, toiminnanjohtaja, Läntinen tanssin aluekeskus, 21.5.2014, Turku

### Lähteitä:

- Kirjan talon sanataidepalvelut  
[www.kirjantalo.org/palvelut](http://www.kirjantalo.org/palvelut)
- KOLMIO-projekti, 2012–2013, Satakunnan ammattikorkeakoulu / Kankaanpään taidekoulu  
[www.kolmio-projekti.blogspot.fi](http://www.kolmio-projekti.blogspot.fi)
- Koponen, Tuulia (toim.) (2011): Kulttuuria vanhuksen arkeen (KUVA-hanke). Loppuraportti.  
[www.turku.fi/Public/default.aspx?contentid=383287&nodeid=4907](http://www.turku.fi/Public/default.aspx?contentid=383287&nodeid=4907)
- Kotikunnas ja Turun Lähimmäispalveluyhdistys ry, Turun Taideapteekki  
[www.kotikunnas.fi](http://www.kotikunnas.fi)
- Kulttuurihyvinvointia Turussa -verkosto  
[www.kulttuurihyvinvointi.fi](http://www.kulttuurihyvinvointi.fi)
- Kuusimäki, Tomi & Mustaneimi, Saija (toim.): Ohjauskulma. Satakunnan ammattikorkeakoulu 2013.  
<http://samk.pikakirjakauppa.fi/images/kurkkaa/55/9789516331136/9789516331136.pdf>

- Kuusimäki, Tomi; Mustaniemi, Saija & Havu, Petra (toim.) (2014): Kolmio: kuvataiteen, musiikin sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset yhdistävät voimansa. Satakunnan ammattikorkeakoulu.  
<http://www.theseus.fi/handle/10024/79849>
- Lehto, Tuukka (2013): Taidetta tunteen vuoksi – Tarinoita taiteen ja vanhustyön kohtaamisista. Osaattori ja Lasipalatsin Mediakeskus Oy.  
[http://uusi.osaattori.fi/media/filer\\_public/2013/12/16/taidetta\\_tunteen\\_vuoksi.pdf](http://uusi.osaattori.fi/media/filer_public/2013/12/16/taidetta_tunteen_vuoksi.pdf)
- Leppisaari, Katri (toim.) (2013): Tahtoa, toimintaa ja teoriaa. Kulttuurinen vanhustyö nyt ja tulevaisuudessa. Osaattori ja Lasipalatsin Mediakeskus Oy.  
[http://uusi.osaattori.fi/media/filer\\_public/2013/11/25/tahtoa\\_toimintaa\\_osaattori.pdf](http://uusi.osaattori.fi/media/filer_public/2013/11/25/tahtoa_toimintaa_osaattori.pdf)
- Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria (2007): ”MINUNKIN SISÄLLÄ SOI!” – musiikin ja sen parissa toimimisen terapeuttisia merkityksiä ja mahdollisuuksia musiikkikasvatuksessa. Väitöskirja. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 24.  
<http://julkaisumyynti.turkuamk.fi/PublishedService?file=page&pageID=9&itemcode=9789525596908>
- Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria (toim.) (2011): Ihminen ja musiikki – musiikillisen vuorovaikutuksen ulottuvuuksia. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 57.  
<http://julkaisumyynti.turkuamk.fi/PublishedService?file=page&pageID=9&itemcode=9789522161765>
- Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria (toim.) (2011): Iloa ja eloa – musiikkitoiminnasta sairaala- ja hoivakotiympäristöissä. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 107.  
<http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522161871.pdf>
- Lilja-Viherlampi, L.-M. (toim.) (2013) Care Music – sairaala- ja hoivamusiikkityö ammattina. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 158.  
<http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163660.pdf>
- Läntinen tanssin aluekeskus, Tanssikummit, HINTA-hanke  
[www.l-tanssi.fi](http://www.l-tanssi.fi)
- Malmivirta, Helena & Kivelä, Suvvi (toim.) (2014): Taiteesta ja kulttuurista avaimia aivoterveysteen. Palvelumallien kehittämistyötä kansalaislähtöisesti. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 89. Turku. Turun ammattikorkeakoulu.  
<http://julkaisumyynti.turkuamk.fi/PublishedService?file=page&pageID=9&itemcode=9789522164933>
- Malmivirta, Helena & Taivainen, Anu (toim.) (2012): Merkittävien ihmisten yhteiskunta. Hymykuopat-hanke kunnan tarpeisiin vastaajana. Salon kaupunki, Kulttuuripalvelut.  
[www.salo.fi/attachments/2012-05-28T11-30-2692.pdf](http://www.salo.fi/attachments/2012-05-28T11-30-2692.pdf)  
[www.salo.fi/kulttuuri/hymykuopat/default.aspx](http://www.salo.fi/kulttuuri/hymykuopat/default.aspx)
- Mustaniemi, Saija (2011): Sata lämmintä sydäntä. Satakunnan ammattikorkeakoulu.  
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-633-072-6>
- Pentti, Piia (2013) Taidetoimintaa hoitoyksiköihin – Toimenpide-ehtotuksia taiteen hyvinvointityön tueksi. Turku: HUMAK. Opinnäytetyö.  
[http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/63944/Pentti\\_Piia.pdf?sequence=1](http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/63944/Pentti_Piia.pdf?sequence=1)
- Rosenlöf, Anna-Mari (toim.) (2013): Tilaa taiteilija taloosi. Taidepalveluita ikäihmisille Varsinais-Suomessa. Turku. Taiteen edistämiskeskus, Lounais-Suomen toimipiste.  
[www.taike.fi/documents/11580/172089/osaamispolku.julkaisu.lopullinen\\_net2.pdf](http://www.taike.fi/documents/11580/172089/osaamispolku.julkaisu.lopullinen_net2.pdf)
- Rosenlöf, Anna-Mari (2013): Osaamispolku. Loppuraportti.  
[www.taike.fi/documents/11580/172089/osaamispolkuloppuraportti.pdf](http://www.taike.fi/documents/11580/172089/osaamispolkuloppuraportti.pdf)
- Salon taiteilijaseura, Hymykuopat  
[www.salontaiteilijaseura.fi/index.php?projektit](http://www.salontaiteilijaseura.fi/index.php?projektit)
- Sata lämmintä sydäntä -hanke 2010–2011, Satakunnan ammattikorkeakoulu / Kankaanpään taidekoulu  
[www.satasydanta.blogspot.fi/](http://www.satasydanta.blogspot.fi/)
- Susi, Emma (toim.): Porin kulttuuritoimen saavutettavuuden ja moninaisuuden toimintasuunnitelma 2014 – 2020. Porin kaupungin kulttuuriasiainkeskus 2014.  
[www.issuu.com/porikulttuuri/docs/saavutettavuussuunnitelma\\_08052014\\_](http://www.issuu.com/porikulttuuri/docs/saavutettavuussuunnitelma_08052014_)
- Turun sanataideyhdistyksen sanataidepalvelut  
[www.turunsanataideyhdistys.wordpress.com](http://www.turunsanataideyhdistys.wordpress.com)

### 3.4 PIRKANMAA

#### Tampereen seutu kulttuurisen seniori- ja vanhustyön kärkialueena

Pirkanmaa ja sen keskuskaupunki Tampere näyttävät kulttuurisen vanhustyön saralla erittäin vahvana alueena. Voidaan sanoa, että Tampereen seutu on yksi kulttuurisen vanhustyön kärkialueista koko maassa. Erityisesti Tampereen kaupungissa on onnistuttu lähes mahdollomalta tuntuvassa tehtävässä: hyvin onnistuneiden hankkeiden jälkeen toiminta on siirtynyt osaksi rakenteita.

**”Kulttuuripuoli tulee hyväksyä ihan samanlaiseksi hoitomuodoksi tai kuntoutukseksi kuin kaikki muukin. Jokaisella vanhuksella on oikeus säännölliseen ja suunnitelmalliseen kulttuuritoimintaan, ei lääkkeitäkään anneta silloin kuin muistetaan tai ehditään.”** – Sinikka Kaurahalmes, Tampereen kaupungin laitoshoidon kulttuuritoiminnan koordinaattori

Tampereen kaupunki on kehittänyt hankkeiden jälkeen toimintaa aktiivisesti eteenpäin sekä omien taidelaitostensa että vapaan kentän taiteilijoiden ja kolmannen sektorin kanssa. Yhteistyömallien rakentaminen vapaan kentän ja kaupungin välillä on onnistunut. Kaupunki on pystynyt ostamaan taiteilijoiden hankkeissa kehittämiä palvelutuotteita budjettirahoituksesta mm. ostopalvelusopimuksilla siten, että vanhuspalveluissa työskentelee vuosittain useita taiteilijoita muutaman kuukauden mittaisissa työskentelyjaksoissa. Vastaavalla tavalla toimivat Kuopiossa kaupungin palkkaamat yhteisötaiteilijat.

Tampereella taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten innostus on tarttunut sosiaali- ja terveysalan organisaatorakenteeseen, eikä toiminnan rahoitus ole pelkästään kulttuuritoimen varassa. Tampereella toteutuu ajatus kulttuurin ja sosiaali- ja terveystoimen yhteisrahoituksesta, joka on järjestetty myös rakenteellisesti tehokkaasti. Tietoisuus taiteen hyvinvointivaikutuksista ja saavutettavuudesta on kasvanut niin taiteen ja kulttuurin kuin sosiaali- ja terveyspalveluiden kentällä. Useissa vanhustyön yksiköissä ja hoivakodeissa taide- ja kulttuuritoiminta on jo osa viikoittaisia arkirutiineita. Pirkanmaalla on eri toimijoiden arvioiden mukaan 50–80 eri kohderyhmien kanssa työskentelevää ammattitaiteilijaa, jotka saavat merkittävän osan tuloistaan työskentelystä soveltavan taiteen parissa. Ikäsirkuksella eli vanhusten kanssa tehtävällä sosiaalisella sirkuksella on poikkeuksellinen vahva asema pirkanmaalaisessa kulttuurisessa vanhustyössä.

Pirkanmaalla aktiivisia toimijoita ja palveluiden tuottajia ja kehittäjiä ovat Tampereen kaupungin lisäksi muun muassa Pirkanmaan tanssin keskus (osana Sisä-Suomen tanssin aluekeskusta), Taiteen edistämiskeskuksen

Pirkanmaan toimipiste, Pirkanmaan elokuvakeskus, Tampereen yliopiston Tutkivan teatterityön keskus ja Lempäälän Ideaparkista käsin toimiva Kulttuurikeskus PiiPoo. Alueella on paljon ammattitaiteilijoita ja aktiivisia kulttuuriosuuskuntia kuten Kulttuuriosuuskunnat Kaje, Kiito ja Uulu. Toisaalta yhdistysten ja osuuskuntien resurssit eivät tahdo riittää toiminnan ja kehitettyjen palveluiden tehokkaaseen markkinointiin.

#### Avain muutokseen: Kulttuurikaari (2009–2011)

Tampereella kulttuurisen vanhustyön käänne tapahtui vuosina 2009–2011. Kaupungissa oli käynnissä Kulttuurikaari-hanke osana Sosiaali- ja terveysministeriön rahoituksella toteutettua Väli-Suomen Ikäkaste-ohjelmaa. Kulttuurikaarissa kehitettiin suunnitelmallisesti uusia hoitolaitoksiin soveltuvia kulttuuripalveluita, kuten sirkuksen ja tanssin soveltamista vanhustyöhön. Hoivalaitoksissa aloitettiin poikkihallinnollinen yhteistyö kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluiden kanssa. Kulttuurikaari vaikutti merkittävästi sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden että kulttuuripalveluiden tahtotilaan. Hankkeen laaja ohjausryhmä keräsi tärkeät ihmiset saman pöydän ääreen. Ohjausryhmästä muotoutui myöhemmin poikkihallinnollinen TIMANTTI-ryhmä, joka muodostaa toimivan mallin yhteistyön kehittämiseksi ja toiminnan koordinoimiseksi kaupunkiorganisaatiossa. Kulttuurikaarissa käynnistettiin myös edelleen jatkuva, Tampereen seudun työväenopiston järjestämä koulutus taide- ja kulttuurialan toimijoille vanhusten kohtaamisesta sekä vanhuudesta. Myös hoitoalan ammattilaisille järjestetään koulutuksia kulttuurin ja taidemenetelmien käyttämisestä osana hoitotyötä.

#### TAMPEREEN ONNISTUMISEN AVAIMET:

- Timantti-ryhmä, selkeä työnjako eri sektorien välillä
- koordinaattorien toimet sekä vanhus- että kulttuuripuolella
- hoitoyksiköiden kulttuurivastaavat
- kulttuuriset toimintamallit muutosprosessien tukena
- yhdistysyhteistyö, vapaan kentän hyödyntäminen
- vakiintunut rahoitus: Ikäihmisten virkistysrahasto ja perusrahoitus kulttuuripuolella
- tavoitteena jo hankkeiden alussa, että toiminta juurtuu
- Kulttuurikaari-hankkeeseen resurssoitu omarahoitusosuus jäi pysyväksi rahoitukseksi hankkeen jälkeen, koska tulokset olivat hyviä ja tehty jatkoehdotus rahojen käyttämiseksi jatkossa oli selkeä
- vahva tahtotila kulttuurisen vanhustyön kehittämiseksi sekä sosiaali- ja terveyspalveluissa että kulttuuripalveluissa

## Luovaa kuntoutusta

Kulttuurikaassa luova toiminta liitettiin suunnitelmallisesti kokeillen osaksi asukkaiden ja potilaiden kuntoutusta. Toiminnassa otettiin käyttöön luovan kuntoutuksen käsite, jolla korostetaan taiteen ja kulttuurin kuntouttavia vaikutuksia. Viriketoiminnan tulee olla yhtä suunnitelmallista ja tavoitteellista kuin muu kuntoutustoiminta. Tampereella jokaiselle ympärivuorokautisessa hoidossa olevalle asukkaalle tehdään viriketoimintasuunnitelma osana hoitosuunnitelmaa. Kuntoutus on sekä fyysistä, psyykkistä että sosiaalista, ja parhaimmillaan taide voi tarjota tätä kaikkea kerralla.

Tampereen kaupungin kulttuuripalvelut tuottavat mm. Tässä hetkessä -palvelukokonaisuutta ikääntyneiden päiväkeskuksissa kaupungin omarahoituksella. Tässä hetkessä -toiminta työllistää kuvataiteilijan toimeksiantosopimuksella projektimaisesti. Toiminnassa on kehitetty sekä toteutettu sisältöjä kuvataiteilijan ja hoitohenkilöstön kanssa yhteistyössä. Palvelukokonaisuus pitää sisällään mm. viriketoimintakansiot, materiaalipaketit ohjeistuksineen, haastattelulomakkeen luovaan kuntoutukseen ja vuorovaikutustilanteisiin, viriketuokioiden ohjauksia, koulutuspaketteja hoitohenkilökunnalle ja hyvinvointitilaisuuksia henkilöstölle luovien menetelmin. Kotihoidossa toteutettiin kokeiluna kotiin vietävä kulttuuripalvelumalli Kulttuuripartio, joka rahoitettiin ikäihmisten virkistysrahaston varoilla.

### KULTTUURISTA SENIORI- JA VANHUS- TYÖTÄ KEHITTÄNEITÄ HANKKEITA PIRKANMAALLA:

- Kulttuurikaari (2009–2011), hallinnointi Tampereen kaupunki
- Sosiaalinen Sirkus (2009–2011) ja sen jatko-hanke Vaikuttava Sirkus (1/2011–3/2014), hallinnointi Tampereen yliopiston Tutkivan teatterityön keskus
- Tatku – taiteesta työtä, kulttuurista hyvinvointia (2013), hallinnointi Kulttuurikeskus PiiPoo
- Voimaa taiteesta (2010–2013), hallinnointi Tampereen yliopiston Tutkivan teatterityön keskus

## Poikkihallinnollinen TIMANTTI-yhteistyöryhmä ja koordinaattorit

Kulttuurikaassa toiminnan tuottamiseen luotu rakenteellinen malli (poikkihallinnollinen TIMANTTI-työryhmä) jäi pysyväksi toiminnaksi kaupungin palvelutuotantoon. Ryhmän jäsenet toteuttavat poikkihallinnollista yhteistyötä oman työnsä ohella. TIMANTTI-ryhmän ansiosta kulttuuripuolen ja sosiaali- ja terveystoimen

työnjako kulttuurisessa vanhustyössä on muotoutunut selkeäksi ja toiminnan jatkuvuus on turvattu. Ryhmän koordinoinnista vastaa Kulttuurikasvatussyksikkö TAITE. Kaupungissa toimii ikäihmisille kulttuuripalveluita suunnitteleva päätoiminen kulttuurikoordinaattori, joka vastaa pääasiassa kotona asuville, palveluiden piiriin omatoimisesti hakeutuville senioreille tuotettavista palveluista. Laitoshoidossa työskentelee puolestaan kulttuuritoiminnan koordinaattori, joka vastaa kulttuuritarjonnasta laitos- ja avopalveluissa.

Osa Kulttuurikaaren taidekokeiluista on muuttunut pysyväksi toiminnaksi ja niitä toteutetaan kaupungin määrärahan turvin. Hankkeessa pyrittiin toiminnan juurruttamiseen alusta alkaen. Hoitoyksiköihin nimettiin kulttuurivastaavat, mikä helpotti käytännön toteuttamista ja yhteydenpitoa. Kulttuuri- ja vapaa-aikayksiköt tuottivat palveluita sosiaali- ja terveyspalvelujen laitoksiin. Taidelähtöiset kokeilut olivat onnistuneita. Kulttuuritoimijat saivat uusia kokemuksia ja oppivat toimimaan uudessa ympäristössä.

**”Meille tulee töihin taiteeseen ja kulttuuriin koulutautunut ihminen, joka tulee näyttämään, kuinka jokaisesta ihmisestä löytyy kulttuurin ja taiteen kautta vahvuuksia, luovuutta ja osaamista, niin henkilökunnasta kuin vanhuksistakin.”**

Marjut Lindell – tehostetun palveluasumisen päällikkö, Tampereen kaupunki

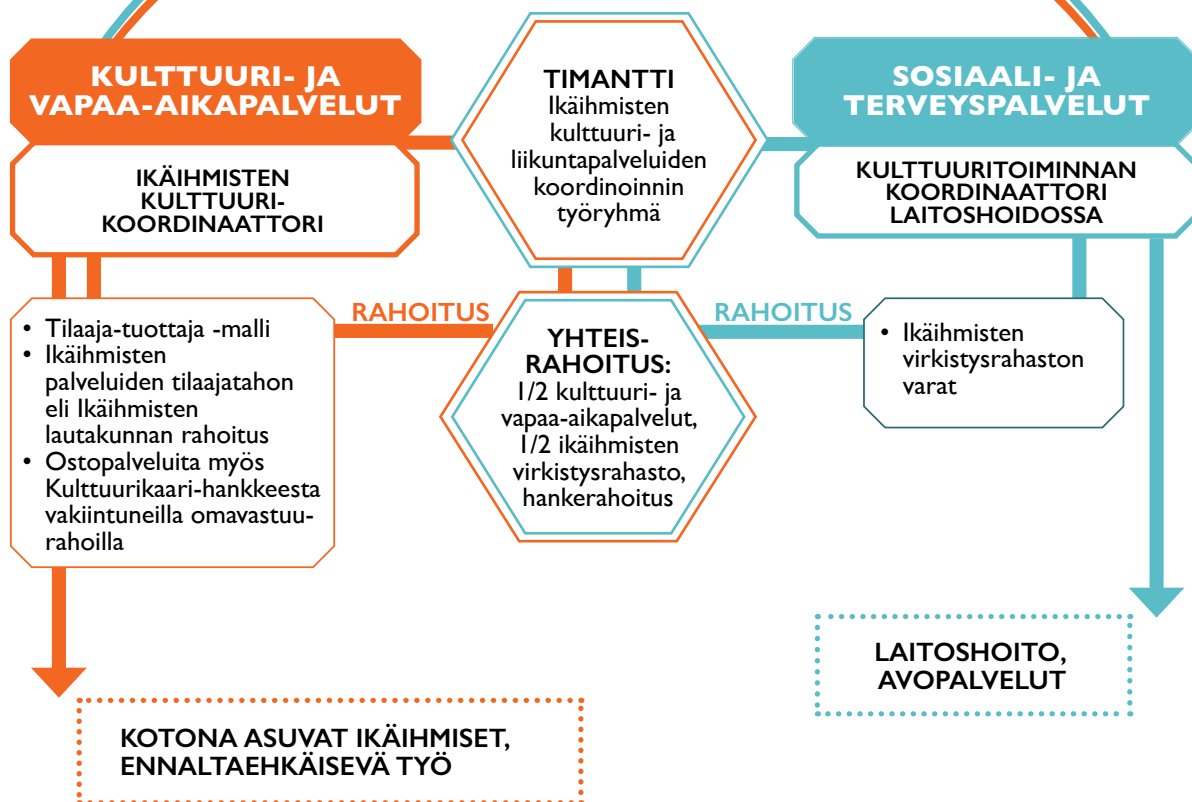
## Taiteilijat tukena siirtymisessä laitoshoidosta tehostettuun palveluasumiseen

Valtakunnallisten linjausten mukaan myös Tampereella on tavoitteena vähentää laitoshoidon ja lisätä tehostetun palveluasumisen paikkoja. Taiteen ja kulttuurin osaamista päätettiin hyödyntää uuden toiminnallisuuden kautta tämän muutosprosessin läpäisevänä toimintamallina. Vuoden 2013 loppupuolella Koukkuniemen vanhainkodissa aloitti uusi tehostetun palveluasumisen yksikkö Jukola-Impivaara. Tehostetun palveluasumisen käynnistämistä tuki Kulttuurikeskus PiiPoon koordinoima vuoden mittainen TATKU-yhteisötaideprojekti, joka oli suunnattu Jukola-Impivaaran tuleville asukkaille, henkilökunnalle sekä omaisille. Sen tavoitteena oli tuoda hoitotyön arkeen uudenlaisia kulttuurisia toimintamalleja kouluttamalla henkilökuntaa sekä toteuttamalla työpajatoimintaa. Projektin keskiössä oli itse ja yhdessä tekeminen, osallisuus, onnistuminen, sekä uusien asioiden kokeilu ja toiminnallisuus. TATKU-projekti sopeutettiin organisaation tarpeisiin ja se toimi erinomaisesti muutosprosessin tukena. Hanke lähti liikkeelle jo ennen työntekijöiden rekrytointia suunnitelmalla taiteilijoiden kanssa. Rekrytoinnissa kiinnitettiin huomiota erityisesti hoitajien kulttuurisiin taitoihin, ja hakemuksia tulikin kolme kertaa enemmän kuin tarvittiin.

## IKÄIHMISTEN KULTTUURIPALVELUIDEN YHTEISTYÖMALLI, Tampere

### STRATEGIA JA ARVOT

Taide ja kulttuuri ymmärretään päätöksenteossa osaksi ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja hyvää hoitoa.



KUVIO 3. Ikäihmisten kulttuuripalveluiden koordinointi edellyttää poikkihallinnollista yhteistyötä.

### VALTIONPERINTÖRAHOITUS:

Tampereen ikäihmisten virkistysrahaston toiminta perustuu valtionperintörahoitukseen, jonka mukaan perillisittä ja ilman testamenttia kuolleiden henkilöiden kotikunnalla on oikeus hakea valtiolle perintönä tullutta omaisuutta itselleen. Hakemuksessaan kunnan tulee määrittellä sosiaalinen tai kulttuuriin liittyvä käyttötarkoitus omaisuudelle.

Omaisuuden luovuttaminen kunnalle ei perustu tarveharkintaan, eikä käyttötarkoituksen toteu-

tumista valvota. Vuosina 2010–2013 kunnille on luovutettu valtionperintöomaisuutta keskimäärin 10,8 milj. € / vuosi.

Tampereen kaupungissa ikäihmisten kulttuuritoiminta avo- ja laitoshoidossa rahoitetaan valtionperintöihin perustuvan ikäihmisten virkistysrahaston kautta. Lahdessa valtionperintörahoja ohjataan kehittämistoimintaan mm. hanketyön omarahoitusosuuksiksi, jolloin ikäihmisten ja laitoshoidossa olevien kulttuuritoimintaa voidaan kehittää talustilanteesta riippumatta.

Lisätietoa:

[http://www.valtiokonttori.fi/fi-fi/Kansalaisille\\_ja\\_yhteisoille/Perillisitta\\_kuolleiden\\_jaamistot](http://www.valtiokonttori.fi/fi-fi/Kansalaisille_ja_yhteisoille/Perillisitta_kuolleiden_jaamistot)



## Kulttuurilaitokset palveluiden tuottajana

Tampereella työskentelee Suomen ensimmäinen ikäihmisten museolehtori, joka aloitti työnsä vuoden 2012 alkupuolella Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE:ssa Tampereella. Museolehtoriin työnkuvana on suunnitella, koordinoida ja viedä museo- ja taidepalveluita pääasiassa niiden ikäihmisten lähelle, jotka eivät pääse liikkumaan kauempana oleviin museoihin. Tämä voi toteutua esimerkiksi peräkonttimuseona, joka liikuttaa museoesineitä ja niistä kertovaa museolehtoria ikääntyneiden luokse tai vauvojen värilympyjen viemistä vanhainkoteihin asukkaiden ihmeteltäväksi. Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE kehittää aktiivisesti myös Kulttuuriluotsivapaaehtoistoimintaa, joka aktivoi sekä luotseja että luotsattavia ikäihmisiä taiteen ja kulttuurin pariin.

Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE jatkaa Taiteen edistämiskeskuksen Pirkanmaan toimipisteen käynnistämää LiikKUVAT – videotaidetta hoitolaitoksiin -hanketta. Projektissa on selvitetty erityisesti muistisairaille soveltuvan videotaiteen visuaalisia, sisällöllisiä ja teknisiä vaatimuksia sekä tilausteosten edellytyksiä. Kuraattorina toimiva taiteilija valitsee videotaiteilijoiden teoksia esitettäväksi Kaupin sairaalassa ja Koukkuniemen vanhainkodissa. Vuonna 2014 on tarjottu hoitolaitosten virikeohjaajille koulutusta, jonka tavoitteena on opettaa taiteeseen pohjautuvia työmenetelmiä, joita he voivat käyttää LiikKUVAT-videoiden katselun yhteydessä pitämässään toimintatuokioissa. Kouluttajina toi-

mivat eri taiteenalojen ammattilaiset kuten tanssijat. Tampere-talossa on kehitetty MUKANA vuorovaikutteista konserttipalvelua, joka mahdollistaa pääasiassa iltaisin ja viikonloppuisin Tampere-talossa järjestettävien kaikille avoimien konserttien yhteisöllisen välittämisen muun muassa palvelutaloihin. Konsertteihin kuuluu esityksen jälkeen artistichat, jossa palvelutalon asukkaat voivat olla vuorovaikutuksessa esiintyjän kanssa.

## Esimerkkejä Tampereen ympäryskunnista

Pirkanmaalla kulttuurinen vanhustyö on levinnyt Tampereelta muihin alueen kuntiin ja niissä on virinnyt selkeää kiinnostusta toimintaa kohtaan. Sastamalassa Kulttuurikuntouttajat-hankkeessa (2012–2013) tuotettiin paikallisesti koulutusta sosiaali- ja terveysalan työntekijöille taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksista hoitotyössä. Taide ja kulttuuri otettiin koulutusten kautta osaksi hoitajien ja ohjaajien kuntouttavaa työtä. Paikalliset sosiaali-, terveys- ja kulttuuritoimijat osallistuivat yhdessä mahdollisimman laajalti koulutuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Eri toimijat jakoivat keskenään osaamista, resursseja ja vastuuta. Paikalliset asiantuntijat toimivat koulutuksen organisoijina, opettajina ja ohjaajina. Kouluttajana toimi myös taiteen ammattilaisia. Hankkeen jälkeen koulutuksen käyneet työntekijät ovat jatkaneet ryhmätoimintaa ja kulttuurityötä yksiköissään sekä kokoontuneet yhteisiin verkostotapaamisiin. Myös Akaassa ja Kangasalla on toteutettu ikäihmisiä osallistaneita kulttuuriprojekteja.



Raakel Kuukan teos Rumpali on esillä Kaupin sairaalassa ja Koukkuniemen vanhainkodissa.

Kuva: Antti Sompinmäki / Tampereen taidemuseo.

Lempäälässä toimiva n. 80 asukkaan Ehtookoto (Lempäälän ehtookoto ry) on ollut mukana vuodesta 2009 lähtien yhdessä Kulttuurikeskus PiiPoon kanssa toteutetuissa taiteen ja kulttuurin hyvinvointihankkeissa kuten Sosiaalinen sirkus, Vaikuttava sirkus ja Tatku. Toiminnan tavoitteena on ollut tehdä hoitotyötä uudella tavalla ja lisätä sekä asukkaiden että hoitajien osallisuutta, viihtyvyyttä ja vaikutusmahdollisuuksia. Projektien ja suunnitelmallisen, talon sisältä lähteneen kehittämistoiminnan seurauksena yhteisöllisyys on lisääntynyt talossa, asukkaat ja henkilökunta tuntevat toisiaan paremmin ja hoitajat ovat innostuneet hakemaan uutta osaamista työnsä tueksi. Kulttuuri-toiminnan vaikuttavuutta on mitattu mm. asukastytyväisyyskyselyllä ja Ehtookodon kehittämällä asukkaan Oma tahto-mittaristolla. Työntekijärekrytoinnissa on huomioitu kiinnostus ja valmiudet kulttuuritoiminnan järjestämiseen. Kolme Ehtookodon työntekijää on koulutautunut sirkusohjaajiksi. He toteuttavat keväällä ja syksyllä 10 kerran mittaisen, yhteiseen esitykseen päättyvän Sirkusveijarit-ryhmän, jossa on mukana kerrallaan 10–12 vanhusta.

### **IKÄIHMISTEN VIRKISTYSRAHASTO kulttuurisen vanhustyön rahoittajana, Tampere**

- Rahaston säännöt on hyväksytty Tampereen Kaupunginvaltuustossa 7.11.2011.
- Rahaston tarkoituksena on mahdollistaa hyvinvointipalveluiden laitoshoidon ja avopalveluiden alaisissa toiminnoissa tapahtuvaa ikäihmisten palvelustrategian mukaista virkistys- ja viihdytystoimintaa.
- Rahaston pääoma karttuu valtuuston tekemillä erillispäätöksillä ja Valtiokonttorin kautta kaupungin saamalla perintövaroilla.
- Varojen käyttämisestä tekee päätöksen ja vastaa laitoshoidon johtaja.
- Vuosittain varoja saa käyttää enintään 20 % edellisen vuoden tilinpäätöksessä vahvistetusta pääomasta.

## **Toiminnan jatkuvuus**

Kulttuurisen vanhustyön jatkuvuuden mahdollistaa se, että kulttuuria toteutetaan kaikilla toiminnan tasoilla. Henkilökuntaa koulutetaan, taiteilijoilta ostetaan palveluita ja vanhuspäiväkesköt sitoutuvat jatkohankkeisiin. Tulevaisuudessa mahdollista on viriketoiminnan ohjaajien roolin laajentuminen yhteisötaiteen ja luovan toiminnan ohjaajien suuntaan, sillä sekä laitoshoidon että tehostetun palveluasumisen piiriin pääsevät entistä huonokuntoisemmat vanhukset. Heidän tavoittamiseen tarvitaan laajaa kulttuurista, moniaistillista ja taiteellista osaamista.

Tampereen seudulla useissa sekä kaupungin että yksityisen puolen hoitoyksiköissä on käytäntönä rekrytoida työntekijöitä, jotka osaavat ja haluavat tehdä muutakin kuin perushoitotyötä. Työhaastattelussa kartoitetaan kiinnostus ja vahvuudet kulttuurin ja taiteen tuottamiseen ja harrastamiseen osana työtä. Jotkut hoitajat tai viriketoiminnanohjaajat ovat koulutautuneet itse taideohjaajiksi työnsä ohessa. On ymmärretty, että hoitotyön ammatillista osaamista voi syventää myös taiteen keinoin. Rahoitusta on saatu perusbudjetteihin. Jatkuvuuden kannalta merkittävä on erityisesti ikäihmisten virkistysrahaston varojen käyttäminen muun muassa ammattitaiteilijoiden palveluiden ostamiseen ja hankerahoituksen mahdollistamiseen. Pitkäjänteisellä yksikön asenteista ja johdosta kumpuavalla tahdolla ja työllä sekä toiminnan kehittämiseksi tarkoitetulla suunnitelmallisella hanketyöllä on saatu muutoksia aikaan.

### **Ikäihmisten kulttuuri- ja liikunta- palveluiden koordinoinnin työryhmä TIMANTTI, Tampere**

- kirjasto-, museo-, liikunta- ja kulttuuri-palvelut
- työväenopisto
- taloushallinnon edustaja ja tiedotuspäällikkö
- ikäihmisten lautakunnan edustaja
- laitoshoidon kulttuuritoiminnan koordinaattori ja avohoidon (päiväkeskukset) edustaja
- suunnittelee ja koordinoi eri tahojen tuottamaa toimintaa sekä henkilökunnan koulutusta kulttuuritoimintaan
- ottaa vastaan taiteilijoiden tarjoukset ja sopii yhdessä palvelun saajan kanssa (laitoshoidon, palvelukeskus, päiväkeskus), mitä palvelua kuhunkin paikkaan tilataan
- koordinoi kaupungin sisäisiä ikäihmisille kohdennettuja kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluja

## TAIDE TUKENA SIIRTYMISESSÄ LAITOSASUMISESTA TEHOSTETTUUN PALVELUASUMISEEN Koukkuniemen malli, Tampere

### TAIDE, KULTTUURI JA TAITEILIJAT MUUTOSPROSESSIN TUKENA JA MAHDOLLISTAJINA

- Yhteisöllisyyttä rakentava koulutus esimiehille ja henkilökunnalle
  - motivoi ja osallistaa henkilökuntaa
  - auttaa löytämään omat kulttuuriset voimavarat ja rohkeuden heittäytymiseen
  - opettaa tekemään asukkaana ja omaisen kanssa yhdessä jotain uutta
  - auttaa näkemään kohtaamisen paikkoja arjessa ja refleктоimaan omaa tekemistä
  - ryhmäytymiseen osallistuvat kaikki ammattiryhmät, myös palveluesimiehet ja johto
- Uusi kulttuurinen tapa tehdä hoitotyötä
- Taiteen arvaamattomuus, yllättävät vaikutukset
- Taiteilija sparraajana ja työnohjaajana
- Asukkaiden, vapaaehtoisten ja omaisten osallistaminen toimintaan
  - taiteilijan ja henkilökunnan vetämät toimintatuokiot, 10–15 minuutin mittaiset arjen pysäytykset pitkin päivää

### ARVOPOHJA

Kulttuuri ja taide osana palvelua, hoitoa ja laadun mittaristoa

### MOTIVOIVA REKRYTOINTI JA SITOUTTAMINEN

- Henkilökunnalla on esimiesten lupa ja aikaa kulttuurisisältöjen toteuttamiseen työssään
- Kulttuuristen taitojen huomioiminen rekrytoinnissa
- Henkilökunnan vaikutusmahdollisuus tulevaan työkuvaan

### PÄÄMÄÄRÄNÄ UUSI IDENTITEETTI JA TOIMINTATAVAT

- henkilökunnan tarpeet ja valmiudet
- asukkaiden tarpeet ja toimintakyky

### KESKEISIMMÄT TULOKSET:

- yhteisön ja henkilökunnan ryhmäytyminen
- yksilön vahvuuksien esilletuominen, niin henkilökunta kuin asukkaat
- kulttuuri ei ole erillinen asia, vaan se on asukkaana ja henkilökunnan jokaisen jäsenen yksi perustarve, jonka toteuttaminen kuuluu selkeästi toimintaan
- kokonaisvaltainen lähestymistapa on juurruttanut toiminnan → kulttuuri läpäisee koko arjen
- ei tarvita taiteen ja kulttuurin koulutusta, että voi toimia taiteen ja kulttuurin parissa vanhusten arjessa, taiteilijat mentoroivat ja kouluttavat
- mallin toteuttaminen jatkuu uusissa perustettavissa yksiköissä ja siihen on olemassa rahoitus Ikäihmisten virkistysrahastosta

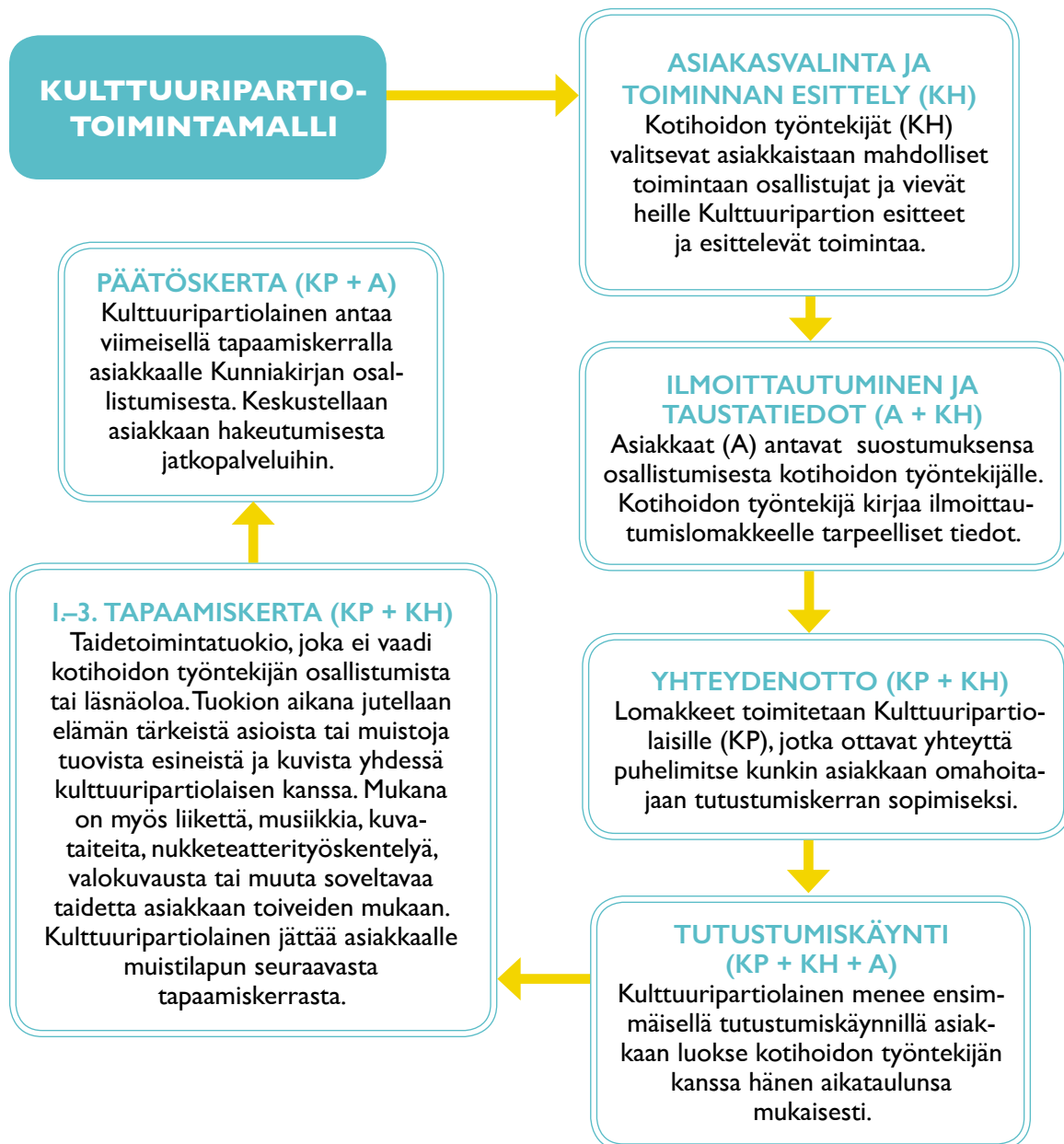
## Kulttuuripartio

Tampereen kaupungin kulttuuri- ja avopalvelupuolen yhteistyönä syntyneen Kulttuuripartio-hankkeen tavoitteena oli lisätä muistelun ja kulttuurin keinoin sellaisten ikäihmisten elämänlaatua, joita on vaikea saada lähemmään kodeistaan tai se on estynyt fyysisten tai psyykkisten ongelmien vuoksi. Yksi tärkeimmistä tavoitteista oli yksinäisyyden ehkäisy ja muistelemisen lisääminen taiteen keinoin. Kehittämistyötä tehtiin yhteistyössä Kulttuuriosuuskunta Kajeen kanssa, joka tuotti sisällöt ja rakenteen Kulttuuripartioon.

Kehittämiskokeilu toteutui puolen vuoden aikana vuosina 2012–2013. Kokeiluun valittiin kotihoidon piirissä olevia ikääntyneitä, jotka eivät pääse

kodin ulkopuolelle kulttuuripalveluihin, joilla ei ollut odotettavissa sairaalajaksoa kokeilun aikana ja jotka eivät olleet päiväkeskuksen asiakkaita.

Kokeilussa tavoitettiin 34 asiakasta. Palvelu oli asiakkaalle maksutonta. Toimintatuokioita tarjottiin tutustumiskäynnin lisäksi 1–3. Yksi tuokio oli kestoltaan enintään kaksi tuntia. Tutustumiskäynnillä käytiin läpi asiakkaan kiinnostuksen kohteet ja arjen toimet. Apuna käytettiin kaupungin kulttuuripalveluissa tehtyä selvityslomaketta, jota oli muokattu kokeiluun sopivammaksi.





## **KOULUTUS: Mitä on vanhuus – kohtaamisia ikäihmisten kanssa**

Tampereella vuosina 2009–2011 toteutetusta Kulttuurikaari-hankkeesta jäi osaksi Tampereen seudun työväenopiston koulutustarjontaa Mitä on vanhuus – kohtaamisia ikäihmisten kanssa -koulutus. Se on suunnattu Tampereen kaupungin kulttuuri-, vapaa-aika- ja liikuntatoimen työntekijöille, taiteilijoille ja muille palveluntuottajille.

Koulutuksen laajuus on kahdeksan oppituntia. Kouluttajana toimii hoitotyön asiantuntija. Kahden aamupäivän koulutuksessa käydään läpi ikääntymisen tuomia muutoksia ihmisessä ja kohtaamistilanteita ikääntyneiden kanssa. Suositun koulutusta järjestetään vuosittain ja se on osallistujille maksutonta. Koulutusta kehitetään kaupungin poikkihallinnollisen Timantti-yhteistyöryhmän kanssa.

### **KOULUTUKSESSA KÄSITELTÄVIÄ ASIOITA:**

- Ikääntymisen tuomat muutokset ihmisessä
- Mitä on vanhuus fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti?
- Toimintaan osallistumisen valmiudet ja niiden muutokset
- Millaisia ikäihmisspalveluita on tarjolla Tampereella?
- Miten ikäihminen haluaa tulla kohdatuksi?
- Kunnioittava ja tasavertainen kohtaaminen
- Vuorovaikutus, sanallinen ja
- sanaton ilmaisu, kosketus
- Kuntouttava ote ikäihmisten kanssa toimimiseen
- Mitä kulttuuri- ja vapaa-aikatyöntekijän tulee huomioida työskennellessään ikäihmisten parissa?

Ikäsirkusta Kulttuurikeskus PiiPoon tapaan.  
Kuva: Kulttuurikeskus PiiPoo.





### Haastattelut ja muut tiedonannot:

- **Tuija Halttunen**, elokuvataiteen läänintaiteilija, Taiteen edistämiskeskus, Pirkanmaan toimipiste, Tampere, 18.2.2014
- **Lila Heinola**, museolehtori, Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE, Tampere, 19.6.2014
- **Jaana Holm**, johtaja, Lempäälän Ehtookoto ry, Lempäälä, 15.5.2014
- **Susanna Ihanus**, tuottaja, Kulttuuriosuuskunta Kaje, Turku, 28.3.2014
- **Tarja Järvinen**, ikäihmisten kulttuuritoiminnan koordinaattori, Tampere, 12.3.2014
- **Sinikka Kaurahalmel**, laitoshoidon kulttuuritoiminnan koordinaattori, Tampere, 29.4.2014
- **Joonas Keskinen**, etnomusikologi, Kulttuuriosuuskunta Uulu, Tampere, 18.2.2014
- **Pilvi Kuitu**, toiminnanjohtaja, Lastenkulttuurikeskus PiiPoo, Lempäälä, 12.3.2014
- **Piia Kulin**, toiminnanjohtaja, Sisä-Suomen tanssin aluekeskus, Tampere, 16.4.2014
- **Riku Laakkonen**, yhteisötaiteilija, teatteri-ilmaisun ohjaaja, Tatku-hankkeen koordinaattori ja ohjaaja, Lempäälä, 12.3.2014
- **Marjut Lindell**, tehostetun palveluasumisen päällikkö, Koukkuniemen vanhainkoti, Tampere, 12.3.2014
- **Elina Orjatsalo**, säveltaiteen tuottaja-läänintaiteilija, Taiteen edistämiskeskus, Pirkanmaan toimipiste, Tampere, 18.2.2014
- **Taru Tähti**, tutkimusassistentti, Taideyliopiston Sibelius-Akatemian tohtorikoulutettava, 7.4.2014
- **Jaana Ylänen**, ts. johtava museolehtori, Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE, Tampereen kaupunki Hyvinvointipalvelut, Museopalvelut, 8.4.2014 ja 9.4.2014

### Lähteitä:

- Blom, Risto-Pekka & Lehtonen, Henrietta (2013): Raportti LiikKUVAT - videotaidetta hoitolaitoksiin. [www.tampere.fi/taidemuseo/nayttelyt/liikkuvat-videotaidettahoitolaitoksiin.html](http://www.tampere.fi/taidemuseo/nayttelyt/liikkuvat-videotaidettahoitolaitoksiin.html)  
[www.tampere.fi/material/attachments/166GQtjXwG4/LIIKKUVAT\\_raportti\\_26.3.2013.pdf](http://www.tampere.fi/material/attachments/166GQtjXwG4/LIIKKUVAT_raportti_26.3.2013.pdf)
- Eloranta, Minna & Järvinen, Tarja (2012): Kulttuuripalveluiden tuottaminen ikääntyneille sosiokulttuurisella yhteistoiminnalla, Humanistinen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. [www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/65702/eloranta\\_minna.pdf?sequence=1](http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/65702/eloranta_minna.pdf?sequence=1)
- Ihanus, Susanna (2013): Kulttuuripartio – toimintamalli. Loppuraportti (julkaisematon). Kulttuuriosuuskunta Kaje.
- Ihanus, Susanna (2012): Mummujen Kulttuurikuntoutus. Välittäjäorganisaation palvelumallin muodostaminen. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Kulttuurituottaja (ylempi AMK). Kulttuurituotannon koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/42492/Ihanus\\_Susanna.pdf?sequence=1](http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/42492/Ihanus_Susanna.pdf?sequence=1)
- IKÄIHMISTEN VIRKISTYSRAHASTON SÄÄNNÖT, Hyväksytty Tampereen Kaupunginvaltuustossa 7.11.2011 [www.tampere.fi/material/attachments/1634CwtXTg/ikaihminen\\_virkistys\\_07112011.pdf](http://www.tampere.fi/material/attachments/1634CwtXTg/ikaihminen_virkistys_07112011.pdf)
- Järvinen, Tarja (2012): Tässä hetkessä: Sosiaalisen kuntoutuksen menetelmien integroiminen ikääntyneiden päiväkeskuksiin Tampereella, Humanistinen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. [www.theseus.fi/handle/10024/49110](http://www.theseus.fi/handle/10024/49110)
- Kaurahalmel, Sinikka (2010): Laitoshoidon viriketoiminnan prosessi. Prosessin kehitystyö ja käyttöönotto Koukkuniemen vanhainkodissa, Hämeen ammattikorkeakoulu, Ohjaustoiminnan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/14964/Laitoshoidon%20viriketoiminnan%20prosessi.pdf?sequence=1](http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/14964/Laitoshoidon%20viriketoiminnan%20prosessi.pdf?sequence=1)
- Kulttuurikaari-hanke (2009–2011), Tampereen kaupunki <http://www.tampere.fi/tampereinfo/projektit/valtakunnalliset/kaste/kulttuurikaari.html>
- Lampo, Marjukka & Malte-Colliard, Katri (toim.) (2013): Voimaa taiteesta - Malleja taiteen soveltamiseen hyvinvointialalla. Tampereen yliopisto. Tutkivan teatterityön keskuksen julkaisu. [www.voimaataiteesta.fi/uploads/pdf/Voimaa\\_taieteesta.pdf](http://www.voimaataiteesta.fi/uploads/pdf/Voimaa_taieteesta.pdf)
- TATKU – taiteesta työtä ja kulttuurista hyvinvointia. Hankeraportti, 2014. Kulttuurikeskus PiiPoo [www.lastenpiipoo.fi/taiteesta-tyota-ja-kulttuurista-hyvinvointia](http://www.lastenpiipoo.fi/taiteesta-tyota-ja-kulttuurista-hyvinvointia)
- Tähti Taru, Heidi Kaartokallio ja Marita Pitkänen: Kulttuurikuntouttajat - Raportti hankkeesta ja pilottikoulutuksesta, 2014, Sastamalan kaupungin kulttuuripalveluiden, Sastamalan Opiston, Sastamalan seudun sosiaali- ja terveys-palvelut SOTESin sekä Sastamalan koulutuskuntayhtymä SASKYn yhteisjulkaisu [www.issuu.com/heidikaartokallio/docs/kulttuurikuntouttajat\\_1\\_](http://www.issuu.com/heidikaartokallio/docs/kulttuurikuntouttajat_1_)
- Vaikuttava sirkus -hanke 2011–2014, [www.vaikuttavasirkus.fi](http://www.vaikuttavasirkus.fi)
- Videodokumentti Ehtookodon ja Kulttuurikeskus PiiPoon yhteisestä ikäsirkusprojektista [www.youtube.com/watch?v=ghL9SseNjGU&app=desktop](http://www.youtube.com/watch?v=ghL9SseNjGU&app=desktop)
- Willberg, Elina (2011): Loppuraportti IKÄIHMISTEN KULTTUURIKAARI. Enemmän elämänlaatua parempaa arkea, Tampereen kaupunki. [www.tampere.fi/material/attachments/163wn6MNqZ/loppuraportti\\_teksti\\_lopullinen\\_kaksipuoleinen\\_isbn.pdf](http://www.tampere.fi/material/attachments/163wn6MNqZ/loppuraportti_teksti_lopullinen_kaksipuoleinen_isbn.pdf)

## 3.5 KANTA-HÄME ja PÄIJÄT-HÄME

### KANTA-HÄME

#### Kuvataidetta, teatteria ja tanssia

Kanta-Hämeessä kulttuurista vanhustyötä on kehitetty yksittäisissä ja määräaikaississa hankkeissa lukuun ottamatta Hämeenlinnan taidemuseon pitkäjänteistä työtä. Keskeisiä toimijoita ovat olleet taidemuseon lisäksi kuvataidejärjestö Ars Häme ry ja Hämeen ammattikorkeakoulun ohjaustoiminnan artemomien koulutusohjelma. Myös Sisä-Suomen tanssin keskus tuottaa jonkin verran soveltavan tanssin palveluita ja projekteja erityisesti Hämeenlinnan ympäryskunnissa. Riihimäen kaupunginteatteri järjestää koulutuksia muun muassa esineteatterin ja soveltavan teatterin käytöstä muistisairaiden kanssa työskentelevälle hoitohenkilökunnalle. Teatteri toteuttaa kiertuetoimintana yhden–kahden näyttelijän esityksiä, joita voi tilata vanhustyön yksiköihin. Riihimäen kaupunginteatteri on saanut opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustusta taiteilijoiden työllistämiseen vuonna 2013 kehittääkseen ammattiteatteritoiminnalle uusia malleja taiteilijoiden työllistymisen tueksi.

#### Taidemuseo kuvataiteilijoiden työllistäjänä

Hämeenlinnan taidemuseossa on 2000-luvun alkupuolelta lähtien kehitetty pysyviä kuvataidepalveluja taide- ja kulttuurilähtöiseen vanhustyöhön. Taidemuseo on pyrkinyt laajentamaan toimintaansa saavutettavaksi myös hoitokodeissa asuville. Heille on järjestetty poikkitaiteellisia taidetuokioita ja tilattu ammattitaiteilijoilta yksiköihin lainattavia taideteoskokonaisuuksia. Asennemuutos vanhustyön yksiköissä on ollut selkeä. 2010-luvulla myös sosiaali- ja terveysalalla on alettu puhua avoimesti kulttuurin merkityksestä vanhustyössä. Samaan aikaan kulttuuritoiminnan resurssit hoivalaitoksissa ovat kuitenkin vähentyneet, vaikka tietoa ja ymmärrystä asiasta on enemmän. Taidemuseon kehittämistyötä on rahoitettu oman rahoituksen ohella mm. Museoviraston innovatiivisten hankkeiden erityisavustuksilla ja Taiteen edistämiskeskuksen Hämeen taidetoimikunnan avustuksella.

#### Vaikutuksia taidekentällä

Ars Häme ry:n koordinoimassa Kuoma – kuvataiteilijat osaksi moniammatillista yhteistyötä -hankkeessa vuonna 2013 etsittiin uusia väyliä kuvataiteilijoiden työllistymiseksi sosiaali- ja terveyssektorille sekä vahvistettiin aikaisempia yhteistyösuhteita. Hanke sai rahoitusta opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustuksesta taiteilijoiden työllistämiseksi, Hämeen taidetoimikunnalta ja työllistymisrahoista. Hankkeessa oli mukana kolme vanhustyön yksikköä Riihimäen seudulta ja

kolme Hämeenlinnasta. Riihimäen seudun kokonaisuus toteutui osana Väli-Suomen Ikäkaste II-ohjelman Pitsihanketta. Taiteilijoiden työ hoivalaitoksissa ei ole jatkunut kehittämiskokeilujen jälkeen. Jatko vaatisi laitosten resurssien lisäksi Ars Hämeen jatkuvaa yhteydenpitoa mahdollisiin asiakkuuksiin, toiminnan markkinoimista ja rahoituksen hakemista, mihin yhdistyksellä ei ole tällä hetkellä resursseja. Projektien hyvät vaikutukset painuvat unohduksiin hoitolaitosten arjen pyörityksessä, jos palveluita ei tarjota ja markkinoida aktiivisesti.

Kanta-Hämeen alueella taiteilijoiden välinen keskustelu sosiaalisesti sitoutuneesta taidetoiminnasta on lisääntynyt. Positiiviset, hyvin onnistuneet kehittämissuunnitelmat ja kokemukset ovat avanneet taiteilijoiden silmiä uusille työllistymismahdollisuuksille ja laajentaneet ammatti-identiteettiä. Toiminnan jatkuvuus ja juurtuminen toteutuu kuitenkin lähinnä taiteilijoiden ammattitaidon karttumisena ja uusina hankkeina. Pysyviin käytäntöihin ei ole vielä päästy lukuun ottamatta taidemuseon lainattavia taideteoskokonaisuuksia. Hämeenlinnassa on myös kokeiltu Taidelainaamon tarjoamien palveluiden ulottamista hoitoyksikköön hyvin tuloksin.

#### Taidelainaamot taideteosten välittäjinä

Suomessa toimii kolmisenkymmentä ammattikuvataiteilijoiden teoksia välittävää taidelainaamoja, joita ylläpitävät yleensä taiteilijajärjestöt. Taidelainaamoista voi vuokrata tai ostaa taidetta osamaksulla ilman korkoa tai ylimääräisiä kuluja.

Lainaamoiden kokoelmissa on niin maalauksia, grafiikkaa, piirustuksia, valokuva- ja veistotaidetta kuin sekatekniikkatöitäkin. Teoksen voi vuokrata haluamukseen ajaksi. Jos sen haluaa lunastaa itselleen, hyvitetään maksetut kuukausierät hinnasta. Teoksen voi ostaa myös kertamaksulla suoraan omakseen. Lainanomaksut alkavat 10–20 eurosta / kk.

Lainaamohenkilökunta valikoi teokset ja etsii sopivat ripustuspaikat hoitoyksikössä yhdessä henkilökunnan kanssa. Hoitolaitos maksaa teosten kuukausivuokrat. Teokset voidaan ripustaa yhteisiin tiloihin tai omaiset voivat lainata teoksia asukkaankuoneeseen.

Lisätietoa Suomessa toimivista taidelainaamoista:  
[www.taidelainaamot.fi](http://www.taidelainaamot.fi)

### Kulttuurisen vanhustyön toimijoita Lahdessa

Päijät-Hämeessä kulttuurinen vanhustyö keskittyy Lahden kaupunkiin. Keskeisiä toimijoita ovat Lahden kaupungin kulttuurikeskus, sosiaali- ja terveystoimiala sekä kuvataidejärjestö Kauno ry. Kulttuuriohjelmaa senioreille toteuttaa myös seudullinen, Lahden kaupungin ylläpitämä Wellamo-opisto. Osana Lappeenrannan teknillistä yliopistoa toimiva Lahti School of Innovation tunnetaan aktiivisena työelämän innovaatiokyvykkyyden kehittäjänä ja verkottajana. Lahden ammattikorkeakoulussa on kehitetty taiteen käyttöä työelämässä erityisesti valtakunnallisessa TAIKA-hankkeessa 2008–2013.

Lahden ammattikorkeakoulun Musiikki- ja draama-instituutissa on tehty pitkäjänteistä työtä koko ihmisen elinkaaren kattavan musiikkikasvatuksen kehittämiseksi ja sisällyttämiseksi opetussuunnitelmaan (Harmoni-hanke 2007 ja Musiikki elämään -hankkeen osatoteutus PALMU – Elämänkaaren kattavaa palvelua musiikista 2011–2014). Lahden seudulla on paljon taiteilijoita, mutta tulevaisuudessa Lahden ammattikorkeakoulun kuvataidelinjan sekä Musiikki- ja draamainstituutin lakkauttaminen tulee todennäköisesti vähentämään alueelle asettuvien taiteilijoiden määrää.

Lahden kaupunginteatteri ja kaupunginorkesteri Sinfonia Lahti ovat jalkautuneet hoitolaitoksiin muun muassa teatteriesityksillä ja pienoiskonserteilla. Lahden kulttuuritoimi varaa budjettiinsa rahaa vanhustyön yksiköissä tapahtuviin esityksiin. Toimintaa olisi mahdollista kehittää suhteellisen pienin resurssein Jyväskylän Taideapteekki-mallin mukaisesti, jolloin se saisi enemmän näkyvyyttä ja vaikuttavuutta.

### Osaattorista Tukevaan portaaseen

Lahdessa kulttuurisen vanhustyön projektit ovat olleet yksittäisiä, mutta niiden välillä on havaittavissa selvä jatkumo. Tärkeimmät hankkeet ovat olleet poikikihallinnollinen, neljän osatoteuttajakaupungin ESR-rahoitteinen Osaattori – taidetta vanhuksille – työtä taiteilijoille (2011–2013) sekä kuvataidejärjestö Kauno ry:n koordinoima Tukeva porras (alkanut vuonna 2013, käynnissä).

Osaattoria edelsi Lahden kaupungin kulttuurilaitosten Veranta-hanke (2010–2011), jota rahoitti Hämeen taidetoimikunta. Tavoitteena oli kartoittaa ja kehittää vanhusten kulttuuripalveluita Lahdessa sekä käynnistää Kulttuurikummitoiminta. Hankkeessa luotiin uusia yhteistyöverkostoja kulttuuripalveluiden käyttäjien ja tuottajien kesken. Kaupungin kulttuurilaitokset kehittivät palveluita ja tuotteita, joita voidaan hyödyntää kotona asuvien vanhusten kanssa sekä palvelutaloissa ja sairaaloissa. Veranta-hankkeen jatkumona Lahden kaupunki lähti mukaan Osaattoriin.

### Hämeenlinnan taidemuseon lainattavat pienteoskokonaisuudet

Hämeenlinnan taidemuseo on toteuttanut tilausteoksina vanhustyön yksiköille lainattavia taideteoskokonaisuuksia. Teokset ovat ammattitaiteilijoilta tilattuja maalauksia, veistoksia, valokuvia ja esineteoksia, joita saa koskettaa ja pitää kädessä tai sylissä. Taideteosten tekeminen vastasi taiteilijoiden näkökulmasta vaativaa tilaustyötä. Koko prosessiin kului aikaa lähes vuosi.

Teokset on tehty vanhusten ja hoitohenkilökunnan toiveita kuunnellen, mutta niiden tehtävänä ei ole olla idyllisiä ihanne-maisemia vaan keskustelun herättäjiä. Teokset kuuluvat Hämeenlinnan taidemuseon opetuskokoelmaan. Museon ja taiteilijan on hyvä tehdä teoksille yhdessä elinkaarisuunnitelma, jossa määritellään teoksen käyttöikä. Elinkaaritietojen avulla kannattaa huomioida, että ikäihmisten kuvalinen maku saattaa muuttua sukupolvittain. Teoksille on tärkeää suunnitella huolellisesti pakkaus, kuljetuslaatikko ja käyttöohjeet.

Taidemuseo perii lainausmaksun teosten käyttäjiltä. Maksu on Kanta-Hämeen alueella 25 €/kk ja 40 €/kk muualla Suomessa.

Lisätietoa:

[www.hameenlinna.fi/Palvelut/Kulttuuri/Taidemuseo/Julkinen/Lainattavat-taide-ja-virikekokonaisuudet/](http://www.hameenlinna.fi/Palvelut/Kulttuuri/Taidemuseo/Julkinen/Lainattavat-taide-ja-virikekokonaisuudet/)

Osaattori kehitti sekä hoitohenkilökunnan että taiteilijoiden taidelähtöisten menetelmien soveltamista ikäihmisten hoivalaitoksissa. Vanhustyön yksiköihin tehtiin materiaalihankintoja mahdollistamaan taidetoiminnan jatkumista. Eri hankkeisiin osallistuneissa hoitolaitoksissa on alkanut syntyä enemmän yhdessä tekemistä asukkaiden ja hoitajien välille. Hoitohenkilökunnan järjestämät viriketuokioiden ovat lisääntyneet. Osaattori oli osavaikuttajana uuden Lehtiojan palvelutalon muotoutumisessa kulttuuriseksi palvelutaloksi.

## **Yhteisötaiteilijana työllistämisvaroin**

Tukeva porras -hankkeessa kuvataiteilijat työskentelevät yhteisötaiteilijoina residenssijaksoilla vanhustyön yksiköissä, lastenkodeissa ja aikuissosiaalityön palveluiden tukena. Hankkeen rahoitus koostuu avustuksista, työllistämisvaroista sekä Lahden kaupungin kulttuurikeskuksen ja sosiaali- ja terveystoimialan rahoitusosuuksista. Avustuksia on saatu mm. opetus- ja kulttuuriministeriöltä taiteilijoiden toimeentulon ja työllisyyden kehittämiseksi, nuorten työllistämiseen sekä Taiteen edistämiskeskuksen Hämeen taidetoimikunnalta kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämiseen.

Yhteisötaiteilijakonseptissa kuvataiteen soveltamisella tarkoitetaan taiteilijan oman taiteellisen työn yhteisöllistämistä siten, että se vastaa hankkeeseen sitoutuneiden sosiaali- ja terveysalan yksiköiden tarpeisiin. Yhteisötaiteilija ei ole viriketoiminnan tai työpajojen ohjaaja vaan tekee omaa taiteellista työtään vuorovaikutuksessa yhteisön kanssa ja yhteisöstä nousevista aiheista.

Tukeva porras on kehittänyt kuvataiteilijajärjestö Kaunory:n osaamista hyvinvointipalveluiden tuottajana. Myös verkostoituminen ja kumppanuuden elementit kunnan ja kolmannen sektorin välillä ovat hahmottuneet. Taiteilijat ovat oppineet tuotteistamaan osaamistaan ja käyttämään apunaan palvelumuotoilua. Taiteilijoille uusien sosiaali- ja terveysalan toimintaympäristöjen tuntemus on parantunut. Vuonna 2014 hankkeen painopiste on siirtynyt entistä enemmän työyhteisökehittämiseen.

Tukevassa portaassa on etsitty sopivan työskentelyjakson pituutta sekä kehitetty taiteilijoiden työnohjausta. Työllistämisvaroilla rahoitettuna Tukevan portaan residenssimalli rakentuu 32 viikkotunnin työajalle, josta 18 tuntia on kontaktityötä yhteisöissä, kolme tuntia vaikuttavuuden arviointia ja 11 tuntia itsenäistä taiteellista toimintaa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi vanhusten palvelutalossa kolmea kuuden tunnin päivää asiakastyössä.

Malli on koettu hyväksi myös toimipisteiden näkökulmasta. Työllistämisvaroin rahoitetuilta pidempien residenssijaksojen yhteisötaiteilijoilta on edellytetty kahden kuukauden mittaista konseptointityöjaksoa, joka on rahoitettu hankerahoituksella.

## **Vaikutukset ja jatkuvuus**

Lahdessa taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -hankkeet ovat herättäneet ajattelemaan vakiintuneita toimintamalleja ja taiteen ja kulttuurin merkitystä vanhustyössä. Hoitohenkilökunnan rekrytoinnissa kiinnitetään huomiota myös muihin taitoihin ja valmiuksiin kuin sosiaali- ja terveysalan ammatilliseen osaamiseen. Lahdessa on monen suuren kaupungin tavoin käynnissä siirtyminen laitoshoidosta tehostettuun palveluasumiseen. Vireällä ja laadukkaalla kulttuuritoiminnalla pystytään tukemaan palveluasumiseen liitettyä aktiivisen elämisen palvelulupausta. Myös hankkeet on hyvä sitouttaa tukemaan kaupungin tai sosiaali- ja terveystoimen strategian painopisteitä ja tavoitteita.

Lahdessa toteutuneet kulttuurisen vanhustyön hankkeet ovat tiivistäneet poikkihallinnollista yhteistyötä, vaikka toimenpiteet ovat tavoittaneet vasta muutamia yksiköitä. Tukevan portaan ja Osaattorin toiminta on kattanut yhteensä seitsemän kaupungin 60 vanhustyön yksiköstä. Hankkeissa on kohdattu siis vain pieni osa vanhustalouden asiakkaista ja henkilökunnasta. Samanlainen tilanne on muissa suurissa kaupungeissa.

Hyvin onnistuneista kehittämishankkeista huolimatta taiteilijoiden työskentely ei ole jatkunut projektien jälkeen, eikä taidepalveluita ole tilattu enempää kuin ennen. Taidetoimintaa ei vielä koeta peruspalveluksi, joka sisältyisi talousarvioihin. Sosiaali- ja terveystoimen puolella kulttuuritoimintaa pyritään rahoittamaan ensisijaisesti muilla rahoitusmuodoilla kuin käyttötalouksella. Hankkeissa on hyödynnetty testamenttivaroja ja valtionperintörahoitusta, joita on haettu lisäämään kulttuuria erityisesti laitoksissa asuvien ikääntyneiden arkeen. Nämä varat toimivat kehittämisrahoina, joilla katetaan hankkeiden omarahoitusosuuksia. Näin toimintaa saadaan kehitettyä taloustilanteesta riippumatta.

## **Työnohjausta taiteilijoille**

Tukeva porras -hankkeen taiteilijoille on järjestetty työnohjausta, jolla turvataan taiteilijan työssä jaksaminen ja keskittyminen taiteellisen työn soveltamiseen hoivayksikössä. Jokainen taiteilija täyttää päivittäin työpäiväkirjaa sekä työjaksolla kahden viikon välein pidettävää työnohjauskertaa varten erillisen analyysilomakkeen. Työnohjauksesta vastaa hankekoordinaattori työparin kanssa. Työnohjauksessa taiteilija saa tilaisuuden pohtia ääneen käytännön työssä hoivayhteisössä vastaan tulleita asioita taiteen kentän kysymyksenasettelun kautta. Samalla hankekoordinaattori saa tietoa työn etenemisestä.

Lisätietoa: [www.tukevaporras.fi](http://www.tukevaporras.fi)



Yhteisötaiteilija Helena Lehtinen työssään Lahden Jalkarannan sairaalan osasto 32:ssa. Tukeva porras-hanke, Lahti. Kuva: Juha Arvid Helminen.



## Yhteisötaiteilijana vanhustyössä

Tukeva porras -hankkeessa on kehitetty yhteisötaiteilijakonsepti, jota toteutetaan työllistämisvaroin. Mallissa kuvataiteilijajärjestö Kauno ry koordinoi toimintaa, etsii asiakas- ja taiteilijakumppanuudet, hoitaa byrokratian, työnseurannan ja työnohjauksen sekä perehdyttää taiteilijan työhön. Mallissa hyödynnetään kaupungin työllistämistukia. Yhteisötaiteilijana työskentely kasvattaa taiteilijan työkokemusta ja edistää uudenlaista ammattitaitoa myös toimipisteiden työyhteisöissä. Mallissa taiteilija tekee omaa taiteellista työtään vuorovaikutuksessa yhteisön kanssa.

Lisätietoa: [www.tukevaporras.fi](http://www.tukevaporras.fi)

### HAASTEITA:

Taiteilijan tulee olla 500 päivää työttömänä ennen mahdollisuutta työllistämistukeen.

Työllistämistukia hyödynnettäessä taiteilijoiden on vaihduttava jatkuvasti. Miten työllistäminen muutetaan maksulliseksi palvelutuotannoksi tai palkkatyöksi?

Mallin soveltaminen ja yhteistyö työllistämispalveluiden kanssa vaatii koordinaattorin.

Toimiakseen ja kehittyäkseen koordinointi vaatii jatkuvuutta, jota ei voida rahoittaa työllistämisvaroin.

Vaikka voitaisiin osoittaa, että yhteisötaiteilijan työ keventäisi hoitotyötä, ei taiteilijaa voida palkata työsuhteeseen, sillä häntä ei voida laskea mukaan hoitajamitoitukseen. Taiteilijan työlle ei ole vielä paikkaa sosiaali- ja terveysalan organisaatioiden rakenteessa.



## KANTA-HÄME ja PÄIJÄT-HÄME

### Haastattelut ja tiedonannot:

- **Kirsi Ainasoja**, palveluesimies, Mukkulan palvelutalo, Lahti, 19.6.2014
- **Eili Ikonen**, kuvataiteilija, hankekoordinaattori, Kauno ry, Tukeva porras -hanke, Lahti, 6.6.2014
- **Marja-Liisa Jokitalo**, kuvataiteilija, Tukeva porras -hankkeen taiteilija, Lahti, 26.6.2014
- **Matti Karhos**, kulttuurijohtaja, Lahti, 7.5.2014
- **Timo Koivu**, tilaajapäällikkö, kulttuuri- ja kirjastopalvelut, Hämeenlinnan kaupunki, 9.4.2014
- **Piia Kulin**, toiminnanjohtaja, Sisä-Suomen tanssin aluekeskus, Tampere, 16.4.2014
- **Salla Laurinolli**, kuvataiteilija, Ars Häme ry, KUOMA-hanke, Hämeenlinna, 6.6.2014
- **Riittakatriina Manninen-Louhensalo**, vapaaehtoistyön koordinaattori, Lahti, 7.5.2014
- **Ismo Rautiainen**, vanhustenpalveluiden ja kuntoutuksen johtaja, Lahti, 17.6.2014
- **Niina Torkko**, toimitusjohtaja, Riihimäen teatteri, Riihimäki, 10.6.2014
- **Päivi Viherluoto**, amanuessi, Hämeenlinnan taidemuseo, Hämeenlinna, 7.5.2014

### Lähteitä:

- Engström, Asta (2013): Taide ja kulttuuri vanhusten hoitotyössä. Osaattori ja Lasipalatsin mediakeskus Oy. Helsinki.
- Engström, Asta (2013): Hoitotyöntekijöiden näkemyksiä taiteesta ja kulttuurista vanhusten hoitotyössä. Pro gradu -tutkielma, Gerontologia ja kansanterveys, Jyväskylän yliopisto / Terveystieteiden laitos.  
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/40684/URN%3ANBN%3Afi%3Aaju-201301141038.pdf?sequence=1>
- Henriksson, Anni & Ikonen, Eili (2013): Tukeva porras. Kuvataiteesta hyvinvointia -pilottihankkeen väliraportti vuodelta 2013. Kauno ry.  
[www.tukevaporras.fi/hanke/](http://www.tukevaporras.fi/hanke/)
- Lahden ikäihmisten hyvinvointisuunnitelma 2011–2020 (2011).  
[www.lahti.fi/www/images.nsf/files/AA2407584D9C5A93C22578AE003585CF/\\$file/hyvvynti\\_suun20070.pdf](http://www.lahti.fi/www/images.nsf/files/AA2407584D9C5A93C22578AE003585CF/$file/hyvvynti_suun20070.pdf)
- Lahden kaupungin kulttuurilaitosten Veranta-hanke. Loppuraportti (2011).  
[www.lahti.fi/www/images.nsf/files/3BBCC358BAEBEC80C22578E0003D7277/\\$file/VERANTA\\_loppuraportti19072011.pdf](http://www.lahti.fi/www/images.nsf/files/3BBCC358BAEBEC80C22578E0003D7277/$file/VERANTA_loppuraportti19072011.pdf)
- Laurinolli, Salla (2014): Kuvataiteilijat osaksi moniammatillista yhteistyötä (KUOMA) 14.1.–14.12.2013. Projektiraportti. Ars Häme ry.  
[www.arshame.fi/ArsHame/kuvat/Kuoma\\_raportti.pdf](http://www.arshame.fi/ArsHame/kuvat/Kuoma_raportti.pdf)
- Lehko, Tuike (2013): Taidetta tunteen vuoksi – Tarinoita taiteen ja vanhustyön kohtaamisista. Osaattori ja Lasipalatsin Mediakeskus Oy. Helsinki.  
[http://uusi.osaattori.fi/media/filer\\_public/2013/12/16/taidetta\\_tunteen\\_vuoksi.pdf](http://uusi.osaattori.fi/media/filer_public/2013/12/16/taidetta_tunteen_vuoksi.pdf)
- Leppisaari, Katri (2014): Osaattori. ESR-projektin loppuraportti (julkaisematon).
- Strandman-Suontausta, Pia (2013): VAPAUTTA VAI VAIKUTTAVUUTTA? Kuvataiteeseen perustuva palvelu hoitolaitosyhteisölle. Aalto-yliopiston julkaisusarja DOCTORAL DISSERTATIONS 28/2013. Aalto-yliopisto, Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, Taiteen laitos, Helsinki.

## 3.6 KESKI-SUOMI

### Taideapteekki toimivana mallina

Keski-Suomessa kulttuurinen seniori- ja vanhustyö keskittyy Jyväskylän kaupunkiin, jossa ikäihmisten kulttuuri ja hyvinvointi nähdään tärkeänä kehittämisalueena. Jyväskylässä toimii poikkihallinnollisia työryhmiä, joissa suunnitellaan ikäihmisten kulttuuripalveluita. Erityisesti kaupungin kulttuuripalveluiden rooli on aktiivinen ja toimintaa viedään eteenpäin sekä perustyönä että hankerahoituksella. Jyväskylässä on vakiintunut yhteistointamalli kulttuuri-, sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä vapaan kentän taiteilijoiden välillä.

Ikääntyneiden päiväkeskuksiin sekä hoitolaitoksiin kulttuuritoimintaa tarjoavassa, vuodesta 2009 lähtien käytössä olleessa Taideapteekki-mallissa alueen taiteilijat ja kulttuuritoimijat vastaavat sisällöntuotannosta, kulttuuripalvelut Taideapteekin koordinoinnista ja sosiaali- ja terveyspalvelut yhdessä kulttuurin kanssa rahoituksesta. Taideapteekki-mallia on kehitetty vuodesta 2006 lähtien. Ikääntyneiden kulttuuripalveluista vastaava kulttuurituottaja ja vakiintunut sektorirajat ylittävä rahoitus mahdollistavat Taideapteekin toiminnan ja kulttuurisen vanhustyön kehittämisen.

Kaupungin kulttuuripalvelut koordinoivat myös Kulttuuriluotsitoimintaa, jota on järjestetty vuodesta 2005 alkaen. Kulttuuriluotsit ovat koulutettuja vapaaehtoisia, jotka toimivat rohkaisijoina, oppaina ja kavereina muun muassa ikääntyneille, joiden vierailu kulttuurikohteissa yksin on jostain syystä hankalaa. Vastaavaa mallia sovelletaan myös muun muassa Lahdessa, Turussa, Tampereella, Helsingissä, Vantaalla, Espoossa, Oulussa ja Mikkelissä.

### Aktiiviset oppilaitokset ja taiteilijakenttä

Jyväskylän seudulla aktiivinen hanketoimija on Jyväskylän ammattikorkeakoulu, jonka hankkeilla on saatu aikaan paljon toimintaa ja kehitetty kulttuurisen vanhustyön menetelmiä. Oppilaitosyhteistyö hoitolaitosten kanssa on luonut taide- ja kulttuurialan opiskelijoille työllistymismahdollisuuksia. Joitakin hankkeissa kehitettyjä vapaavalintaisia opintoja on sisällytetty eri alojen opiskelijoiden koulutusohjelmiin ja täydennyskoulutuksiin.

Jyväskylän yliopiston Kulttuuripolitiikan yksikössä toteutetaan opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa valtakunnallista KUULTO – kuntien kulttuuritoiminnan kehittämishanketta, jossa on mukana 44 kuntaa ja 22 toimintakokeilua ympäri Suomen. Hankkeen tavoitteena on kulttuuripalveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden parantaminen sekä kuntalaisten tasa-arvon lisääminen. Toteuttajina olivat kuntien kulttuuritoimet, yhdistykset ja yritykset. Päämääränä on luoda kestäviä, eri toimijoiden yhdessä kehittämisiä palveluiden tuotan-

totapoja ja -malleja, joita voidaan ottaa käyttöön myös muissa kunnissa.

Jyväskylän seudulla on paljon ammattitaitoisia taiteilijoita, taiteilijaryhmittymiä ja yhdistyksiä, jotka tarjoavat ikäihmisille suunnattuja kulttuuripalveluja. Muun muassa Keski-Suomen Tanssin Keskus ja Keski-Suomen elokuvakeskus ovat eri hankkeiden kautta luoneet uusia palveluita ja kokeilleet toimintaa päiväkeskuksissa ja hoitoyksiköissä. Osa palveluista on tilattu ja kehitetty eteenpäin projektien jälkeen tai ne ovat siirtyneet osaksi Jyväskylän Taideapteekin tai Hankasalmen Kulttuuriraitin ohjelmatarjontaa. Palveluiden aktiiviseen markkinointiin käytettävissä olevat resurssit ovat niukkoja.

### Vaikuttavien hankkeiden jatkumo

Keski-Suomen alueella toteutettuja kulttuurisen vanhustyön hankkeita ovat olleet mm. ESR-rahoitteiset valtakunnalliset Osaattori (2011–2013) ja Hymykuopat (2009–2012). Osaattorissa järjestettiin koulutusta taiteilijoille, hoitohenkilökunnalle ja pitkäaikaishoidon esimiehille sekä toteutettiin taideprojekteja hoitolaitoksissa. Osaattorin tulokset Jyväskylässä ovat vastaavia kuin muissa osatoteuttajakaupungeissa Turussa, Helsingissä ja Lahdessa. Hanke tiivistä ja mallinsi kahden sektorin välistä yhteistyötä ja poisti ennakkoluuloja taiteen mahdollisuuksista osana vanhustyötä. Osaattorin taidekokeilujen kautta Taideapteekin sisältö on monipuolistunut. Osaattorissa mukana olleet taiteilijat ovat jatkaneet taidetyötä hoitolaitoksissa myös projektipurahojen turvin.

Osaattorin taiteilijakoulutuksen jälkeen paikalliset kulttuurisesta vanhustyöstä kiinnostuneet taiteilijat yhdistivät voimansa ja perustivat poikkitaiteellisen Kulttuurinappi-ryhmän, joka tarjoaa ja kehittää ikäihmisille suunnattuja taidepalveluja. Jyväskylän kaupunki on tilannut ryhmältä taidelähtöisiä koulutus- ja työpajapalveluita pitkäaikaishoidon yksiköihin ARA-rahoitteisessa Hyvinvointia Huhtasuolle -hankkeessa (2013–2015). Kulttuurinappi-ryhmä tekee myös yhteistyötä asiantuntija- ja koulutuspalveluita tarjoavan sosiaali- ja terveysalan yrityksen kanssa. Yhteistyö käynnistyi Osaattorin koulutuksessa. Apurahahakemuksia on tehty yhdessä, ja yritys on palkannut Kulttuurinapin taiteilijoita ohjaamaan koulutuksia ja työpajoja vanhustyön yksiköissä. Kulttuurinapin taiteilijat tarjoavat palveluitaan myös Taideapteekin kautta.

LYSTI – luovaa toimintaa sosiaali- ja terveysalalle (2008–2011) oli Jyväskylän ammattikorkeakoulun ESR-rahoitteinen hanke, jossa kehitettiin luovan toiminnan osaamista hoito- ja kuntoutustyössä. Hankkeessa järjestettiin koulutusta ja taidemenetelmiä hyödyntävää työnohjausta hoitohenkilökunnalle. Kouluttajina oli mm. Jyväskylän ammattikorkeakoulun hyvinvointiyksikön ja musiikin koulutusohjelman taideaineiden lehtoreita. Esimerkiksi hankkeessa mukana olleen Viita-

kodit ry:n henkilökunta on järjestänyt projektin jälkeen työnsä ohella taidetoimintaa ja yksikköön on tilattu palveluita taiteilijoilta. Henkilökunnan rekrytoinnissa on alettu kiinnittää huomiota myös taide- ja kulttuuri-osaamiseen.

### **Hankasalmen Kulttuuriraitti pienen kunnan mallina**

Valtakunnallisessa Hymykuopat-hankkeessa (2009–2012) kehitettiin kulttuurialan yhdistysten ja kuntien kumppanuutta. Keski-Suomesta mukana oli 5500 asukkaan Hankasalmi, joka tuotti Hymykuopissa ikääntyneiden kulttuurisuunnitelmaksi Kulttuuriraitti-mallin. Kulttuuriraitti on vakiintunut käytännöksi ja siihen varataan vuosittain määrärahaa kunnan talousarviossa. Kulttuuripalvelut jakaa varat käytettäväksi nk. raittiseteleinä sekä erikseen sovittavina maksuosuuksina ikääntyneille järjestettävän kulttuuritoiminnan kustannuksista. Hoitoyksiköt, kerhot ja yhdistykset voivat tilata Kulttuuriraitin ohjelmapankista esityksiä ja työpajoja. Ohjelmantuottajina on keskisuomalaisia ammatti- ja harrastajataiteilijoita sekä vapaaehtoisia.

### **Vaikuttavuus ja jatkuvuus**

Hankkeiden kautta toimintaa on pystytty toteuttamaan ja kehittämään suuremmissa mittakaavassa ja suunnitelmallisemmin kuin perustyöhön varatuilla resursseilla. Rakenteita on saatu muutettua erityisesti Jyväskylän kaupungissa. Myös muiden keskisuomalaisten kuntien valmiudet ja kiinnostus ostaa taiteilijoiden palveluja on lisääntynyt. Petäjäveden Petäjäkodissa on käynyt kahden vuoden ajan viikoittain taiteilijapari muistisairaiden osastolla. Yhteistyö on käynnistynyt hoitohenkilökunnan toiveesta, ja toimintaa rahoittaa Petäjäveden kunta.

Useimmiten taiteilijat ovat jatkaneet taidetoimintaa kokeilujaksojen jälkeen lyhyiden hanke- ja projektiapurahojen turvin. Työtä on tehty eri yksikössä tai eri kohderyhmälle, koska samaan yksikköön ja toimintaan ei rahoitusta yleensä voi saada, mikä vaikeuttaa hyvien käytäntöjen juurruttamista. Ammattimaisesti toteutetun taiteellisen toiminnan arvostus ja tietoisuus taiteilijoiden tarjoamista palveluista on kasvanut sosiaali- ja terveysalalla. Taiteilijoita osataan jo tilata yksiköihin ja toiminnassa hyödynnetään hankkeissa syntyneitä verkostoja. Seuraava askel on varata perusbudjetteihin rahaa, jotta hyväksi todettuja palveluita voidaan hankkia yksittäisiä keikkatilauksia enemmän.



Myrskyryhmän taiteilijaresidenssi Jokikartanossa Jyväskylässä, tanssijat Elli Isokoski ja Jukka Ristolainen. Kuva: Keijo Penttinen.

## OHJELMAPANKKI IKÄIHMISTEN KULTTUURIPALVELUILLE, Espoo, Hankasalmi ja Jyväskylä

Ohjelmapankin malli on rakennettu yhdistämällä kolme vakiintunutta toimintamallia, joissa palveluiden ostoihin on varattu kunnasta riippuen 5 000–30 000 euroa.

### Taideapteekki, Jyväskylä

Vuodesta 2009 lähtien toiminut Taideapteekki on kaupungin kulttuuripalveluiden ja sosiaali- ja terveyspalveluiden yhteistyössä tuottamaa kulttuuritarjontaa ikääntyneille. Taideapteekin ohjelma päiväkeskuksissa on maksutonta ja kaikille avointa. Ohjelmistoon kuuluu lisäksi hoitolaitoksissa toteutettava kulttuuriohjelma, avoimet yhteislaulutilaisuudet pääkirjaston Minnansalissa sekä Jyväskylän päivien aikaan tarjottavat varttuneen väen tapahtumat. Toimintaa koordinoi kaupungin kulttuuripalvelut.

### Kulttuuriraitti, Hankasalmi

Ikääntyneiden kulttuurisuunnitelma Kulttuuriraitin tarkoituksena on turvata monipuoliset kulttuuripalvelut yli 65-vuotiaille hankasalmelaisille. Kulttuuriraittia on toteutettu 5500 asukkaan Hankasalmella vuodesta 2012. Sen toteutuksesta vastaa kunnan kulttuuripalvelut.

### Kulttuuriketju – Kulturkedjan, Espoo

Espoossa vuodesta 2010 nykyisen mallin mukaan toiminut Kulttuuriketju – Kulturkedjan välittää taide- ja kulttuurielämyksiä espoolaisille ikäihmisille ja hoitohenkilökunnalle hoitokodeissa, palvelutaloissa ja -keskuksissa. Toiminta on Espoon kulttuuripalvelujen koordinoimaa.

### ETUJA / +

- toiminta on hoitoyksiköille ja asukkaille maksutonta
- hoitolaitokset saavat itse valita ohjelmaa, joka sopii heidän asiakkailleen
- kun yksiköiden ostomahdollisuuksia säädellään napein tai raittisetelein, kaikki saavat ohjelmaa tasapuolisesti, muuten palveluita saavat vain ne yksiköt, jotka ehtivät ensin tilata
- painettu esite tekee toiminnasta näkyvää ja sen mahdollisuudet tavoittaa kotona asuvia paranevat
- monipuolinen ohjelma, eri taiteenlajeja
- soveltuu mm. päiväkeskuksiin, sairaaloihin, hoitolaitoksiin, palvelutaloihin ja eläkeläisten kerhotoimintaan
- soveltuu sekä pieniin kuntiin että suurempiin kaupunkeihin

### HAASTEITA / -

- työllistää palveluntuottajia pääasiassa yksittäisille keikoille
- esiintymismäärät ovat pieniä yhtä palveluntuottajaa kohti
- yksiköt eivät tilaa kalliimpia ohjelmia, jos edullisia saa määrällisesti enemmän
- ei tue pitkäkestoista toimintaa

### HINNOITTELU:

#### NAPIT/RAITTISETELIT à 50 €

- **Palveluiden hinnat**  
1–5 nappia/seteliä
- **Taideapteekki:** 5 nappia päiväkeskus/kausi (kevät/syky). Pitkäaikaishoidon yksiköillä ei ole käytössä nappeja, vaan ohjelman valitsee kaikkien yksiköiden kulttuuritoiminnasta vastaava virikeohjaaja vuosittaisen budjetin perusteella.
- **Kulttuuriraitti:** 10 raittiseteliä/yksikkö (kotihoito, päiväkeskus, sairaala, palvelutalo, ikääntyvien kerhot ja yhdistykset) + lisäseteleitä tasapuolisesti tarpeen mukaan kulttuuripalveluista kalliimpien palveluiden tilaamiseen.
- **Kulttuuriketju:** palvelut varataan tilausjärjestyksessä.

### VALINTAKRITEERIT:

- ammattilaisuus tai kokenut harrastaja
- soveltuvuus hoiva-yhteisöön
- palautteet
- monipuolisuus, eri taiteenlajit
- hinta

### MÄÄRÄRAHA:

- Kulttuuripalvelut
- Sosiaali- ja terveyspalvelut

## OHJELMAPANKIN TAIDEPALVELUT

### HOITOYKSIKÖT

- tilaavat haluamansa palvelut suoraan taiteilijoilta
- sopivat käytännön järjestelyt ja ajankohdat
- ilmoittavat tilauksensa kulttuurituottajalle

### KULTTUURITUOTTAJA

- valitsee ja varaa palvelut
- jakaa palvelutarjottimen hoitoyksiköille
- kokoaa ja jakelee esitteen kaikille avoimista palveluista
- maksaa palkkiot taiteilijoille
- seuraa toimintaa, kerää palautteet ja osallistujamäärät

### PALVELUTUOTTAJAT/TAITEILIJAT

- hakevat ohjelman palvelutuottajiksi
- tarjoavat ja toteuttavat ohjelman palvelut

### OHJELMAPANKKIMALLI EDELLYTTÄÄ:

- yhteydet hoivalaitoksiin ja palvelutaloihin (kulttuurivastaavat)
- työaika kulttuurivastaaville palveluiden järjestämiseen
- talousarviossa varatun rahan palveluostoihin
- alueella toimivia taiteilijoita ja kulttuuritoimijoita, joilla on erityisosaamista taidetoiminnasta hoitolaitoksissa



## KESKI-SUOMI

### Haastattelut ja tiedonannot:

- **Mari Aholainen**, kulttuurijohtaja, Jyväskylän kaupungin kulttuuripalvelut, Turku, 13.5.2014
- **Antti Ikonen**, suunnitteluopettaja, Hankasalmen kunnan kulttuuripalvelut, Hankasalmi, 12.5.2014
- **Elli Isokoski**, tanssija, Osaattori-hanke, Myrsky-ryhmä, Jyväskylä, 19.5.2014
- **Petri Jussila**, projektipäällikkö, Lysti-hanke, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Jyväskylä, 9.5.2014
- **Johanna Juvonen**, kuvataiteilija, Kulttuurinappi-ryhmä, Jyväskylä, 11.8.2014
- **Pauliina Lapio**, kulttuurituottaja, Jyväskylän kaupungin kulttuuripalvelut, Jyväskylä, 14.5.2014
- **Eeva-Liisa Saarman**, palvelujohtaja, Jyväskylän kaupungin vanhuspalvelut, Jyväskylä, 27.5.2014
- **Kaisu Tapaninen**, toiminnanjohtaja, Keski-Suomen Elokuvakeskus, Jyväskylä, 23.5.2014
- **Satu Väisänen**, toiminnanjohtaja, Viitakodit ry, Jyväskylä, 28.5.2014

### Lähteitä:

- Havimäki, Sari-Minna; Jakonen, Olli & Kangas, Anita (2014): Osallistumista ja aktiivointia; KUULTO-toimintakokeilun matkassa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:11.  
[www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2014/Osallistumista\\_ja\\_aktiivointia.html?lang=fi](http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2014/Osallistumista_ja_aktiivointia.html?lang=fi) [www.jyu.fi/lytk/laitokset/yfi/oppiaaineet/kup/tutkimus/tutkprojhank/kuulto](http://www.jyu.fi/lytk/laitokset/yfi/oppiaaineet/kup/tutkimus/tutkprojhank/kuulto)
- Hokkanen, Anne (2011): Taide vaikuttaa. Alueellinen selvitys. Keski-Suomen taidetoimikunta.  
[www.thl.fi/documents/10531/126775/Taide\\_vaikuttaa\\_selvitysraportti.pdf](http://www.thl.fi/documents/10531/126775/Taide_vaikuttaa_selvitysraportti.pdf)
- Jussila, Petri (toim.) (2011): Luovaa lystiä – luovat menetelmät osana hoitotyötä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.  
[www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/38539/JAMKJULKAISUJA1262011\\_web.pdf?sequence=1](http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/38539/JAMKJULKAISUJA1262011_web.pdf?sequence=1)
- Jyväskylän Taideapteekki  
[www.jyvaskyla.fi/kulttuuri/palvelut/taideapteekki](http://www.jyvaskyla.fi/kulttuuri/palvelut/taideapteekki)
- Kulttuuriraitin ohjelmapankki 2014  
[www.hankasalmi.fi/images/Kulttuuritoimi/hankasalmen%20kulttuuriraitti2014\\_painoon.pdf](http://www.hankasalmi.fi/images/Kulttuuritoimi/hankasalmen%20kulttuuriraitti2014_painoon.pdf)
- Lehko, Tuike (2013): Taidetta tunteen vuoksi – Tarinoita taiteen ja vanhustyön kohtaamisista. Helsinki. Osaattori ja Lasipalatsin Mediakeskus Oy.  
[http://uusi.osaattori.fi/media/filer\\_public/2013/12/16/taidetta\\_tunteen\\_vuoksi.pdf](http://uusi.osaattori.fi/media/filer_public/2013/12/16/taidetta_tunteen_vuoksi.pdf)
- Leppisaari, Katri (toim.) (2013): Tahtoa, toimintaa ja teoriaa. Kulttuurinen vanhustyö nyt ja tulevaisuudessa. Helsinki. Osaattori ja Lasipalatsin Mediakeskus Oy.  
[http://uusi.osaattori.fi/media/filer\\_public/2013/11/25/tahtoa\\_toimintaa\\_osaattori.pdf](http://uusi.osaattori.fi/media/filer_public/2013/11/25/tahtoa_toimintaa_osaattori.pdf)
- Partanen, Sinikka (2013): Asiakkaiden osallisuus ja ammattilaisten yhteistyö Taideapteekissa. Sosiaalialan koulutusohjelma, opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.  
[http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/63023/Partanen\\_Sinikka.pdf?sequence=1](http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/63023/Partanen_Sinikka.pdf?sequence=1)

## 3.7 ETELÄ-SAVO

### Ikääntyvä maakunta

Etelä-Savo kuuluu väestörakenteeltaan Suomen ikään-tyneimpiin maakuntiin. Alueella on toteutettu lähinnä yksittäisiä kulttuurisen vanhustyön hankkeita ja projekteja. Toiminta on pitkälti yksittäisten toimijoiden ja taiteilijoiden aktiivisuuden varassa. Kulttuurisen vanhustyön keskeisiä rahoittajia ovat olleet muun muassa Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon rahasto, opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustukset sekä Taiteen edistämiskeskuksen Etelä-Savon toimipisteen kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin suunnatut avustukset. Viime vuosina alueella ei ole juurikaan hyödynnetty kulttuurisen seniori- ja vanhustyön tukemisessa EU-hankerahoitusta.

### KULTA – Kulttuuria ja taidetta ikäihmisille

Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon rahaston vuosina 2011–2013 hallinnoima KULTA-hanke on yksi keskeisistä alueella toteutetuista toimenpiteistä. Hankkeessa taiteilijat kouluttivat hoitoyksiköissä henkilökuntaa taidelähtöisten menetelmien käyttöön osana hoitotyön arkea. Hankkeen alussa taiteilijoille tarjottiin luoviin aloihin ja vanhenemiseen liittyvää koulutusta, jonka tavoitteena oli antaa valmiuksia tunnistaa ja huomioida ikäihmisten erityistarpeet sekä tuotteistaa ja toteuttaa laitosympäristöön sopivaa taidetoimintaa. Hoitoyksiköille tarjottiin myös taidepalveluiden ostokoulutusta. Taidetoimintaa järjestettiin hoitolaitoksissa Mikkeliissä, Mäntyharjulla, Juvalla ja Savonlinnassa. Taiteilijat saivat kokemusta ja tietoa hoitoyksiköistä toimintaympäristöinä ja yhteistyötahoina. Muutama KULTA-taiteilija on jatkanut työskentelyä apurahoituksella kokeilujaksojen jälkeen.

KULTA-hankkeen vaikutuksia tutkinut VTT Hanna-Liisa Liikanen selvitti tutkimuksessaan vuonna 2013, miten kulttuuri- ja taidetoiminta vaikuttaa hoito- ja hoivahenkilöstön työhyvinvointiin, työkykyyn, työympäristöön sekä työtapoihin. KULTA-tutkimuksen mukaan taide yhdistettynä hoivatyöhön ja palvelutalon arkeen lisää työhyvinvointia. Taiteen kautta syntyy tilaa luovuudelle, elämyksille ja asiakkaan kohtaamiselle. Työn ja toiminnan muutosten perustana on innostava ja positiivinen johtaminen, mutta myös henkilökunnan aloitteellisuus ja uudistushalukkuus.

### Kutkutusta ja Tanssia ESTOitta Mikkeliissä

Tanssia ESTOitta! -hanke toteutettiin yhteistyössä Mikkelin kaupungin, Kiiskinmäen päiväkeskuksen, Itäisen tanssin aluekeskuksen ja Etelä-Savon Tanssiopiston kanssa vuosina 2011–2013. Toiminnassa tuotiin luovaa tanssia päiväkeskuksen asiakkaille ja koulutettiin hoitohenkilöstöä tanssin soveltavien menetelmien käytössä.

Projektiin liitettiin esteettömän tanssin mentorointia, työparitukea ja koulutusta taiteilijoille. Hankkeen vaikutuksena toiminnanohjaajat saivat käyttöönsä uusia taidelähtöisiä menetelmiä sekä valmiutta tunnistaa kohtaamisen mahdollisuuksia arjessa. Projektia rahoittivat mm. Itäinen tanssin aluekeskus (ITAK) ja Mikkelin kaupunki. Hankkeesta alkanut yhteistyö Mikkelin kaupungin ja ITAK:in kanssa jatkuu edelleen. Kaupunki ja ITAK keskustelevat vuosittain toiminnan suuntaamisesta eri yksiköihin ja kohderyhmille molemminpuolista asiantuntijuutta hyödyntäen. Yhteistyömalli perustuu vastinrahaperiaatteeseen, jossa molemmat kumppanit osallistuvat rahoitukseen samansuuruisella summalla.

Kulttuurisia menetelmiä käytetään Mikkeliissä osana kaupungin vanhuspalvelujen ennaltaehkäisevää työtä. Mikkeliissä on toiminut vuodesta 1995 senioriteatteriryhmä Kutkutus, jossa on mukana vuosittain 15–20 näyttelijää. Ryhmän ohjaamisesta vastaa päiväkeskuksen toiminnanohjaaja, jonka tehtäviin kuuluu myös yksikön kulttuuripalvelujen tuottaminen. Kutkutus on seniori-ikäisten harrastustoimintaa, joka pyrkii vahvistamaan ikäihmisten roolia kulttuurin tuottajina, tukemaan kotona asumista ja toimintakykyä. Ryhmä harjoittelee kaupungin päiväkeskuksessa ja tekee esiintymismatkoja myös kotinäyttämönsä ulkopuolelle. Kutkutuksen toimintaa ovat rahoittaneet mm. Taiteen edistämiskeskus, Raha-automaattiyhdistys ja Suomen kulttuurirahasto.

### Savonlinnan Teatterin hoitolaitosyhteistyö

Savonlinnan Seudun Teatteriyhdistys ry:n ylläpitämä Savonlinnan Teatteri on toimialueellaan keskeinen kulttuurisen vanhustyön edistäjä. Teatteri on tehnyt vuodesta 2012 saakka aktiivisesti hoitolaitosyhteistyötä, joka käynnistettiin Etelä-Savon taidetoimikunnan myöntämällä tuella. Käynnistysvaiheessa koottiin moniammatillinen työryhmä suunnittelemaan toimintaa. Ryhmässä olivat edustettuina teatterin lisäksi Savonlinnan kaupunki, Itä-Savon sairaanhoitopiirin kunta-yhtymä (Sosteri) ja Itä-Suomen yliopisto. Jatkorahoitusta saatiin Etelä-Savon taidetoimikunnalta. Opetus- ja kulttuuriministeriöltä saatiin erityisavustusta hoitolaitosyhteistyön vakiinnuttamiseksi osaksi teatterin aluetoimintaa.

Savonlinnan Teatterilla on työskennellyt vuodesta 2012 lähtien teatterin yleisötyöstä ja hoitolaitosyhteistyöstä vastaava teatterikuraattori, joka on hakenut alueelta yhteistyökumppaneita, luonut kontakteja ja osallistunut toiminnan toteuttamiseen. Hoitolaitoksiin on viety esityksiä, käyty soittamassa ja laulattamassa asukkaita sekä tarjottu kesäteatterielämyksiä yksiköiden pihilla.

Toiminnassa painotetaan vuorovaikutuksellisuutta ja pyritään levittämään toimintakulttuuria, jossa mahdollistuu monimuotoinen kohtaaminen. Teatteri on nostanut toimintansa keskiöön saavutettavuuden, esteettömyyden ja alueellisuuden. Taustalla vaikuttaa vahva näkemys teatterista alueellisena kulttuurilaitoksena, jonka palvelut kuuluvat kaikille alueen asukkaille. Näyttelijät ovat kokeneet hoitolaitosyhteistyön ammatillisesti antoisana työnä, jolla on merkitystä ikääntyneille.

## Toiminnan jatkuvuus ja vaikuttavuus

Etelä-Savossa toimivien taiteilijoiden ja yhdistysten kiinnostus kulttuuriseen vanhustyön on lisääntynyt. Hankkeissa käynnistettyä toimintaa on jatkettu pääosin yksittäisten taiteilijoiden ja työryhmien saamien apurahojen turvin. Joihinkin paikallisiin projekteihin on saatu neuvoteltua pieniä kuntaosuuksia tai hoitoyksiköt ovat hakeneet itse avustuksia toimintaan. Savonlinnan Teatteri on onnistunut myymään hoitolaitoksiin esi-

tyksiä, joita yksiköt ovat tilanneet omalla rahallaan jopa enemmän kuin niitä on ollut mahdollisuus tarjota.

Maakunnassa on käynnissä yksittäisiä taiteilijoiden ja hoitolaitosten tai kuntien kehittämisprojekteja, joihin etsitään rahoitusta yhteistyössä. Juvalla Kuharannan palvelutalossa on taidelähtöisiä menetelmiä hyödyntävä, taiteilijan ohjaama muisteluryhmä, joka on kokoontunut viikoittain vuodesta 2011. Taiteilijan työparina on hoitohenkilökunnan edustaja. Kangasniemellä on käynnistetty lyhytaikaista residenssitoimintaa hoitolaitoksessa syksyllä 2014 taiteilija-apurahalla sekä kunnan ja ltäisen tanssin aluekeskuksen yhteisrahoituksella.

Etelä-Savossa kysymyksiä herättävät taiteen ja kulttuurin alueellinen saavutettavuus sekä taiteilijoiden työllistymisedellytykset maakunnassa. Alueen kunnat ovat pieniä ja välimatkat pitkiä. Millaiset edellytykset työskentelylle on ja miten saada toimeentuloa edes keikkatöin harvaanasutussa maakunnassa?

## ETELÄ-SAVO

### Haastattelut ja muut tiedonannot:

- **Päivikki Eskelinen-Rönkä**, Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon, Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson rahaston asiamies, Mikkeli, 9.5.2014
- **Susanna Latvala**, kulttuurituottaja, Mikkelin kaupungin kulttuuripalvelut, Mikkeli, 12.5.2014
- **Riitta Moisander**, erityisasiantuntija, Taiteen edistämiskeskuksen Etelä-Savon toimipiste, Mikkeli, 16.5.2014
- **Lara Nurminen**, tarinateatteriohjaaja, Savonlinna, 20.5.2014
- **Jukka Ristolainen**, tanssitaiteilija, KULTA- ja Osaattori-hankkeet, Kangasniemi, 15.5.2014
- **Hanna Rätty**, kuvataiteilija, KULTA-hanke, Juva, 22.5.2014
- **Anna Siiriäinen**, kuvataiteilija, KULTA-hanke, Hirvensalmi, 19.5.2014
- **Niko Taskinen**, teatterikuraattori, Savonlinnan Teatteri, Savonlinna, 16.5.2014
- **Marjo Vartela**, Etelä-Savon tanssiopiston toiminnanjohtaja, tanssinopettaja, Mikkeli, 19.5.2014

### Lähteitä:

- Hohenthal-Antin Leonie (2001): Taking permission – Elderly people as theatre makers. University of Jyväskylä. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research. Jyväskylä.
- Hohenthal-Antin, Leonie (2001): Senioriteatteri – taidetta vai dementiantorjuntaa? [www.leoniehohenthal.com/gfx/Senioriteatteri-taidetta\\_vai\\_dementiantorjuntaa.pdf](http://www.leoniehohenthal.com/gfx/Senioriteatteri-taidetta_vai_dementiantorjuntaa.pdf)
- Liikanen, Hanna-Liisa (2013): Taidetta ja työn iloa! KULTA -tutkimus 2012–2013. Suomen kulttuurirahaston Etelä-Savon rahasto. [www.skr.fi/sites/default/files/tiedostot/Kulta-hanke\\_raportti\\_valmis.pdf](http://www.skr.fi/sites/default/files/tiedostot/Kulta-hanke_raportti_valmis.pdf)
- KULTA – kulttuuria ja taidetta ikäihmisille -hanke ja KULTA-taiteilijaverkosto [www.kultaverkosto.info](http://www.kultaverkosto.info)
- Teatteri- ja kulttuuriyhdistys Kutkutus, [www.kutkutus.fi/fi](http://www.kutkutus.fi/fi)

## 3.8 POHJOIS-SAVO ja POHJOIS-KARJALA

### POHJOIS-SAVO

#### Suunnitelmallista hanke- ja kehittämistyötä

Pohjois-Savossa taiteen ja kulttuurin hyvinvointityö keskittyy erityisesti Kuopion kaupunkiin, jossa on kehitetty lähes kymmenen vuoden ajan kulttuurihyvinvointiin liittyvää toimintaa. Onnistuneista kokeiluista merkittävä osa on juurtunut myös käytännöiksi, jotka jatkuvat kaupungin rahoituksella hankkeiden jälkeen. Erityisen vahva asema on tanssilla ja luovalla liikkeellä eri kohderyhmien hyvinvoinnin edistämiseksi.

Ensimmäinen kaupungin käynnistämä hanke Terve tanssi – kulttuurista voimaa vanhustyöhön toteutettiin vuosina 2006–2008 osana EU-rahoitteista Terve Kuopio -ohjelmaa. Hankkeessa tanssitaiteilija työskenteli hoivayksikössä vanhusten ja henkilökunnan kanssa kokopäiväisesti kahden vuoden ajan. Mukana oli myös osa-aikainen muusikko ja vierailevia taiteilijoita.

Terve tanssi -hanketta seurasivat Liikettä kuvaan (2008–2010) ja Taide työparina (2010–2011). Itäisen tanssin aluekeskuksen hallinnoima Liikettä kuvaan -hanke tavoitti kotona asuvia, päiväkeskuksissa käyviä ikäihmisiä. Toiminta ulotettiin vertaisohjauksen kautta myös hoivalaitoksiin, joissa osa senioreista toimi vertaisohjaajina laitosasukkaiden tanssituokioissa.

#### Yhteisötaiteilija vanhustyössä

Kuopion kaupungin Taide työparina -hankkeessa yhteisötaiteilija työskenteli Leväsen palvelukeskuksessa vuosina 2010–2011. Hankkeen jälkeen taiteilija jatkoi työtään mm. Puijonlaakson palvelukeskuksessa ja asukkaiden kotona puolentoista vuoden ajan. Tämän jälkeen toiminta vakiintui rahoitettavaksi kaupungin budjettivaroista. Toimintaan varatut määrärahat mahdollistavat vuosittain yhden osa-aikaisen yhteisötaiteilijan palkkaamisen. Käytännössä rahalla palkataan eri alojen taiteilijoita vanhustyön yksiköihin muutaman kuukauden mittaisiksi jaksoiksi kerrallaan. Työsuhde yhdessä yksikössä kestää puolesta vuodesta kahteen vuoteen.

#### Määrätietoisen työn tuloksia

Kuopion seudulla asennemuutos ja suhtautuminen etenkin tanssiin hoivatyössä on ollut huomattava. Ennen Terve tanssi -hanketta tanssia pidettiin ikäihmisten hoitolaitoksiin huonosti sopivana ja fyysisesti vaativana taiteenlajina. Ensimmäisten hankkeiden alussa vastaanotto oli paikoin torjuvaa ja kriittistä, mutta kokemusten karttuessa ymmärrettiin, että tanssi sopii kaikille ikäryhmille ja kaikkiin ympäristöihin. Asenne-

muutoksen taustalla on pitkäkestoinen, laaja ja näkyvä toiminta, johon kaupunki on sitoutunut. Kolmen pitkän hankkeen ja kuuden toimintavuoden jälkeen toimintaa ja rahoitusta on saatu siirrettyä rakenteisiin. Palvelukeskuksiin palkataan osa-aikaisia yhteisötaiteilijoita ja kotona tapahtuvaa taidetoimintaa hankitaan ostopalveluna taiteilijalta.

Kuopiossa on monin paikoin ymmärretty, ettei taiteen arvo ole kiinni esityspaikasta tai yleisöstä, vaan taide kuuluu osaksi kaikenikäisten arkea. Uusissa projekteissa on korostettu erityisesti henkilökunnan osallisuutta. Henkilökunta on esimerkiksi saanut valita työyhteisöön palkattavan taiteilijan taiteenalan. Hoitoyksiköiden työntekijöille sekä toisen asteen ja ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveystieteiden opiskelijoille on järjestetty kulttuurikylvetyspäiviä, joissa he ovat voineet tutustua henkilökohtaisesti ikäihmisille suunnattuun taidetoimintaan erilaisissa työpajoissa.

#### Vakiintuneita palveluita

Vuonna 2012 kaupunki toteutti opetus- ja kulttuuriministeriön avustuksella Yhteisötaidetta asiakkaan kotiin -hankkeen, jossa kehitettiin erityisryhmille suunnattua voimavara- ja ratkaisukeskeistä luovaa taidetoimintaa. Hankkeen jälkeen palvelu vakiintui kaupungin ostopalveluksi, jota tarjotaan myös kotona asuville ikäihmisille. Palvelussa on mukana aina jokin taustaorganisaatio, kuten Suomen Punaisen Ristin ystävätoiminta, jonka kautta asiakas ohjautuu palvelun piiriin. Taiteilija suunnittelee asiakkaan ja taustaorganisaation kanssa 10 kotikäyntikerran taideprosessin, jonka toteuttamisen jälkeen asiakas pyritään aktivoimaan muiden palveluiden piiriin. Tavoitteena on myös välittää taustayhteisölle tietoa luovan toiminnan menetelmistä erilaisten kohderyhmien kanssa.

Aktiivisen hanketoiminnan kautta kulttuurin ja taiteen saatavuus ja saavutettavuus on kasvanut. Alueelle on saatu uudenlaista osaamista. Monet alueen kulttuurilaitokset ja -toimijat osallistuvat ikäihmisten kulttuuripalveluiden järjestämiseen tarjoamalla sovellettuja osioita ohjelmistostaan (esimerkiksi kiertävä näyttely) palveluyksiköihin. Lisärahoitusta toiminnan kehittämiseen haetaan hankkeiden ja erityisavustusten kautta. Aktiivisia kulttuurisen vanhustyön ja taiteen saatavuuden kehittäjiä alueella ovat muun muassa Kuopion kaupunki, Itäinen tanssin aluekeskus, Taiteen edistämiskeskuksen Pohjois-Savon toimipiste ja Savonia ammattikorkeakoulu.

## **Kulttuuri vanhustyön tukena -työryhmä ja ikäihmisten kulttuurisuunnittelija**

Kuopion kaupungissa on vuodesta 2005 lähtien toiminut poikkihallinnollinen ja moniammatillinen Kulttuuri vanhustyön tukena -työryhmä. Ryhmässä on edustajat kulttuuripalveluista, taidelaitoksista, taiteen vapaalta kentältä, perusturvasta ja terveydenhuollosta sekä kuntoutuspalveluista. Tarpeen mukaan kutsutaan asiantuntijoita myös muilta tahoilta. Ryhmällä on oma toimintabudjetti, josta 80 % rahoittaa perusturva ja 20 % kulttuuripalvelut. Toimintarahalla palkataan taiteilijoita palveluyksiköihin, tilataan isompia esityksiä tai kiertueita, ostetaan koulutuksia ja hankitaan materiaaleja.

Kuopiossa on toiminut vuodesta 2011 lähtien ikäihmisten kulttuurisuunnittelija, jolla on oma toimintabudjetti. Kulttuurisuunnittelija huolehtii mm. yhteisötaiteilijoiden palkkauksesta ja kehittämishankkeista. Hän koordinoi Kulttuurirohdot-esitettä, joka kokoaa yhteen ikäihmisille suunnatun kulttuuritarjonnan. Toteuttajina ovat pääasiassa kaupungin omat kulttuuri-instituutiot, harrastajat ja vapaaehtoiset. Esimerkiksi kaupungin-orkesteri tarjoaa senioreille ilmaiseksi tai alennettuun hintaan pääsyn avoimiin harjoituksiin, kirjasto vie ikääntyneille kotipalveluna kirjoja ja kansalaisopisto järjestää ikääntyville suunnattuja luentoja ja toimintatuokioita.

### **Hyviä käytäntöjä ja haasteita**

Kuopiossa on syntynyt hyviä käytäntöjä työelämäyhteistyöstä oppilaitosten kanssa. Yhteisötaiteilijana työskennelleen tanssijan työparina on ollut ammatikorkeakoulun nykytanssin lehtori, jonka työsuunnitelmaan on sisällytetty työelämäoppimista. Kun opettaja on saanut konkreettista kokemusta tanssista ikäihmisten kanssa, myös oppilaat ovat lähteneet helpommin mukaan toimintaan. Työnkiertoa on toteutettu myös siten, että freelancer-tanssija on palkattu määräajaksi opettajaksi oppilaitokseen, jonka opettaja on lähtenyt kenttätöihin kotihoitoasiakkaiden pariin. Taideoppilaitosten taiteen soveltavan käytön täydennyskoulutukset ovat lisääntyneet. Myös hoitoalan henkilöstölle on järjestetty taidelähtöisiin menetelmiin perehtyvää koulutusta.

Pohjois-Savossa toimivan yhteisötaiteen ja osallistavien menetelmien läänintaiteilijan vaikutus on ollut alueella huomattava. Läänintaiteilija on ollut luonteva yhteistyökumppani ja hänen toimintansa on ulottunut myös alueen ulkopuolelle. Läänintaiteilija on muun muassa mentoroinut ja ohjannut tanssijoita ja tanssinopettajia työskentelemään ikääntyneiden ja monisukupolvisten ryhmien kanssa.

Taiteen kentällä haasteena ovat alati vaihtuvat työyhteisöt ja lyhyet projektit. Ammattitaitoisten, hankkeissa koulutusta ja kokemusta saaneiden taiteilijoiden on vaikea asettua maakuntiin, joissa tarjolla on usein

vain keikkamaisia työtilaisuuksia vailla minkäänlaista työyhteisöä. Työparin kanssa työskennellessä osa-aikaisuus voi houkutella enemmän, sillä työpari merkitsee ryhmään kuulumista ja kokemusta työn jakamisesta toisen ammattilaisen kanssa. Tällä on vaikutusta myös työssä jaksamiseen.

### **Koulutuksilla vaikuttavuutta**

Kuopiossa on huomioitu hoitohenkilökunnan kouluttamisen merkitys positiivisen asennemuutoksen vahvistajana. Leväsen ja Puijonlaakson palvelukeskuksissa koko hoitohenkilökunta osallistui lyhyelle pakolliselle luovan tanssin koulutukselle pitkien tanssihankkeiden aikana. Koulutukset koostuivat neljästä kahden tunnin koulutuskerrasta, joihin osallistuttiin työajalla. Koulutuksissa pyrittiin tunnistamaan ja kehittämään luovaa työtettä. Osallistujat ymmärsivät, että taiteesta ja kulttuurista innostuneiden hoitajien ”kylähulluus” onkin luova työtapa, jota jokainen voi soveltaa. Myönteinen asenne säteili muihin hoitoyksiköihin, mikä auttoi seuraavien hankkeiden taiteilijoita viemään toimintamalleja eteenpäin aiempaa vastaanottavaisemmassa ilmapiirissä.

Koulutuksiin osallistuneiden hoitajien tanssikäsitys on laajentunut koskemaan muun muassa läsnäoloa, kosketuksen merkitystä ja kehollista viestintää. Tanssitoinnin katsotaan soveltuvan laajemmalle osallistujajoukkoille eikä tanssikäsityksen rajallisuus vaikuta enää osallistuvien asukkaiden valintaan. Koulutusten yhteydessä jokaiselle osastolle nimettiin kulttuuriyhdyshenkilöt, jotka osallistuivat vielä syventävälle luovan tanssin kurssille. Koulutuksen jälkeen he pystyivät soveltamaan oppimiaan menetelmiä työssään ja jakamaan tietoa myös muille. Osastoille on jatkossa ollut helppo järjestää taidetoimintaa asiasta perillä olevan yhdys henkilön kautta.

### **YHTEISÖTAITEILIJANA VANHUSTYÖSSÄ, Kuopio**

Kuopion kaupungin kulttuuripalveluissa on varattu vuosittain tietty summa yhteisötaiteilijan palkkaamiseen ikäihmisten palveluyksikköön. Käytännössä töissä on useita yhteisötaiteilijoita, jotka työskentelevät eri kohteissa muutamasta kuukaudesta pariin vuoteen osa-aikaisesti. Viikkotunnit ja työaika neuvotellaan taiteilijoiden kanssa tapauskohtaisesti.



## POHJOIS-KARJALA

### Työhyvinvointia kulttuurista

Pohjois-Karjalassa viime vuosien näkyvin hanke on ollut ESR-rahoitteinen Taiten tuottoa – työhyvinvointia kulttuurista. Aloite hankkeelle tuli Joensuun kaupungin kulttuuripalveluista ja sitä hallinnoi Itä-Suomen yliopiston Koulutus- ja Kehittämispalvelu Aducate. Taiten tuottoa kiinnitti erityistä huomiota tiedon levittämiseen, sillä hankkeessa kehitettiin alueella uutta työhyvinvointipalveluiden toteutustapaa ja toimintamallia työyhteisöille ja yrityksille. Tuloksena oli työyhteisöille ja taiteilijoille luotu tehtävämalli, josta käy ilmi, mitä eri osapuolten tulee huomioida tilatessaan ja toteuttaessaan taidelähtöisiä työhyvinvointipalveluita.

Työhyvinvointipalveluiden kehittämisessä menestystekijäksi osoittautui yhteisöille annettu mahdollisuus vaikuttaa projektin kulkuun ja sisältöön. Kokeilut onnistuivat, kun ideat nousivat työyhteisöistä ja niitä päästiin kehittämään eteenpäin yhdessä taiteilijoiden kanssa. Työyhteisö sai itse miettiä kokeilun aiheen ja valita taiteenlajin, jolla se toteutetaan. Taidelähtöiset työhyvinvointipalvelut edellyttävät ohjaajalta vahvaa ammattitaitoa, ihmis- ja työyhteisötuntemusta, ryhmäyttämistaitoja ja hyvää taustatiimiä toiminnan tukena.

Hankkeen jälkeen työhyvinvointipalveluiden kehittäminen ja myynti siirtyivät Pakkakeskukseen, jota ylläpitää joensuulainen Esittävän taiteen tila ry. Keskukseen toiminnassa on mukana n. 20 taiteilijaa tai taiteilijaryhmää. Toimintaa pidetään yllä työllistämismääräin, kehittämisavustuksin ja talkootyönä. Pakkakeskus tarjoaa työhyvinvointipalveluita, työpajoja, esityksiä ja muita taidepalveluita erilaisille yhteisöille. Se päivittää ja ylläpitää kehittämäänsä taiteilijapankkia ja on vastuussa palveluidensa laadusta ja sisällöstä. Esittävän taiteen tila ry Pakkakeskuksen hallinnoijana perii välitystoiminnasta 10 % palkkion. Huolena on, että ilman ulkopuolista rahoitusta markkinointityö jää käytännössä talkootyön ja työllistämistukien varaan.

### Joensuulaiset kulttuurilaitokset hyvinvointityössä

Pohjois-Karjalan keskuskaupungin Joensuun kulttuurilaitokset ovat kehittäneet erilaisia tuotteita, joilla kulttuuria voidaan viedä taidelaitosten ulkopuolelle. Tuotteita on suunniteltu yhteistyössä kaupungin kulttuuri- ja vanhuspalveluiden sekä sosiaali- ja terveystieteiden yhdistysten kanssa. Paikalliset museot ovat toteuttaneet muistelu- ja taidelaukkuja, joita voidaan lainata seutukirjastojärjestelmän kautta palvelukeskuksiin, hoitoyksiköihin ja yksityishenkilöille myös Joensuun ulkopuolella. Kaupunginorkesterin pienryhmät vierailevat hoitolaitoksissa. Kaupungilla on käynnissä opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama Kulttuurin

virtaa -hanke, jonka tavoitteena on luoda uusia kulttuuripalveluita erityisesti lapsille, nuorille ja ikäihmisille.

Joensuun kaupunginteatteri on panostanut voimakkaasti hoitolaitosyhteistyöhön. Teatteri palkkasi vuonna 2013 yhteisötaiteilijan, jonka tehtävä on edistää alueellista tasa-arvoisuutta, tuottaa sisältöjä ja laajentaa teatterin toimenkuvaa laitoksen seinien ulkopuolelle. Yhteisötaiteilijan toimi rahoitetaan teatterin perusrahoituksella ja maakuntaliiton tulevaisuusrahaston avustuksella. Teatterissa nähdään, että toimintaa tulee tarjota erilaisille ihmisille asuinympäristöstä riippumatta. Henkilökunta on sitoutunut työnkuvan laajenemiseen ja haluaa kehittää omaa ammattitaitoaan uusien keinoin. Teatterilla on aluetatterina pitkä kiertämisen perinne, ja sen toiminta-alueena on koko Pohjois-Karjala.

Teatteri on toteuttanut ikäihmisten kanssa runolukutapahtumia, joissa teatterin näyttelijät kartoittivat hoitolaitosten henkilökunnan ja asukkaiden lempirunoja ja lausuvat niitä osastoilla. Syksyllä 2014 toteutetaan yhteisötaiteilijan johdolla Tavallista elämää – taide-työskentelyä hoivayhteisöissä -konseptia. Siinä teatterin henkilökunnasta koottu 3–4 työntekijän ryhmä oleskelee viikon ajan hoivakodissa ja toteuttaa viikon päätteeksi kokemastaan esityksen yhdessä henkilökunnan ja asukkaiden kanssa. Samaa työtapaa on kokeiltu aiemmin Lapissa neljässä hoivakodissa kahden taiteilijan voimin.

### Pieniä polkuja – pitkiä vaikutuksia

Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu toteutti vuonna 2006–2007 Keinuu – Taiteilijat vanhustyön arjessa -projektin, jossa 11 taiteilijaa työskenteli 12 kunnallisessa ja yksityisessä vanhustyössä Pohjois-Karjalassa. Projektista juurtui Keinuu-toiminta Outokummun vanhainkotiin, jossa sama kuvataiteilija työskentelee edelleen kahdeksan tuntia kuukaudessa yksikön asukkaiden ja henkilökunnan kanssa.

Keinun myötä vanhainkodin osastot ovat lähentyneet. Toiminta on edistänyt työyhteisön hyvinvointia ja työntekijät ovat saaneet lisää virikkeitä työhön. Keinussa syntyneistä teoksista on järjestetty säännöllisesti näyttelyitä vanhusyksikössä ja syyskuussa 2014 teoksia on esillä myös Outokummun Kirjastogalleriassa. Toiminta on jatkunut organisaatiomuutoksista huolimatta. Aluksi toimintaa rahoitti Outokummun kaupunki, sitten sosiaali- ja terveystoimen yhteistoiminta-alue Liperin kunta ja vuoden 2014 alusta Joensuun kaupunki.

## YHTEISÖTAIDETTA ASIAKKAAN KOTIIN, Kuopio

Vuonna 2012 Kuopion kaupunki toteutti Yhteisötaidetta asiakkaan kotiin -hankkeen, jossa kehitetty kotiin vietävän taidetoiminnan malli siirtyi hankkeen jälkeen osaksi kulttuuripalveluiden toimintaa. Kyseessä on voimavara- ja ratkaisukeskeinen luova taidetoiminta henkilöille, jotka eivät osallistu kulttuuripalveluihin fyysisten, psyykkisten, sosiaalisten tai taloudellisten esteiden vuoksi. Toiminta on asiakas- ja tarvelähtöistä. Se soveltuu myös kotona asuville ikäihmisille. Asiakas voi keskeyttää palvelun prosessin aikana milloin itse haluaa.

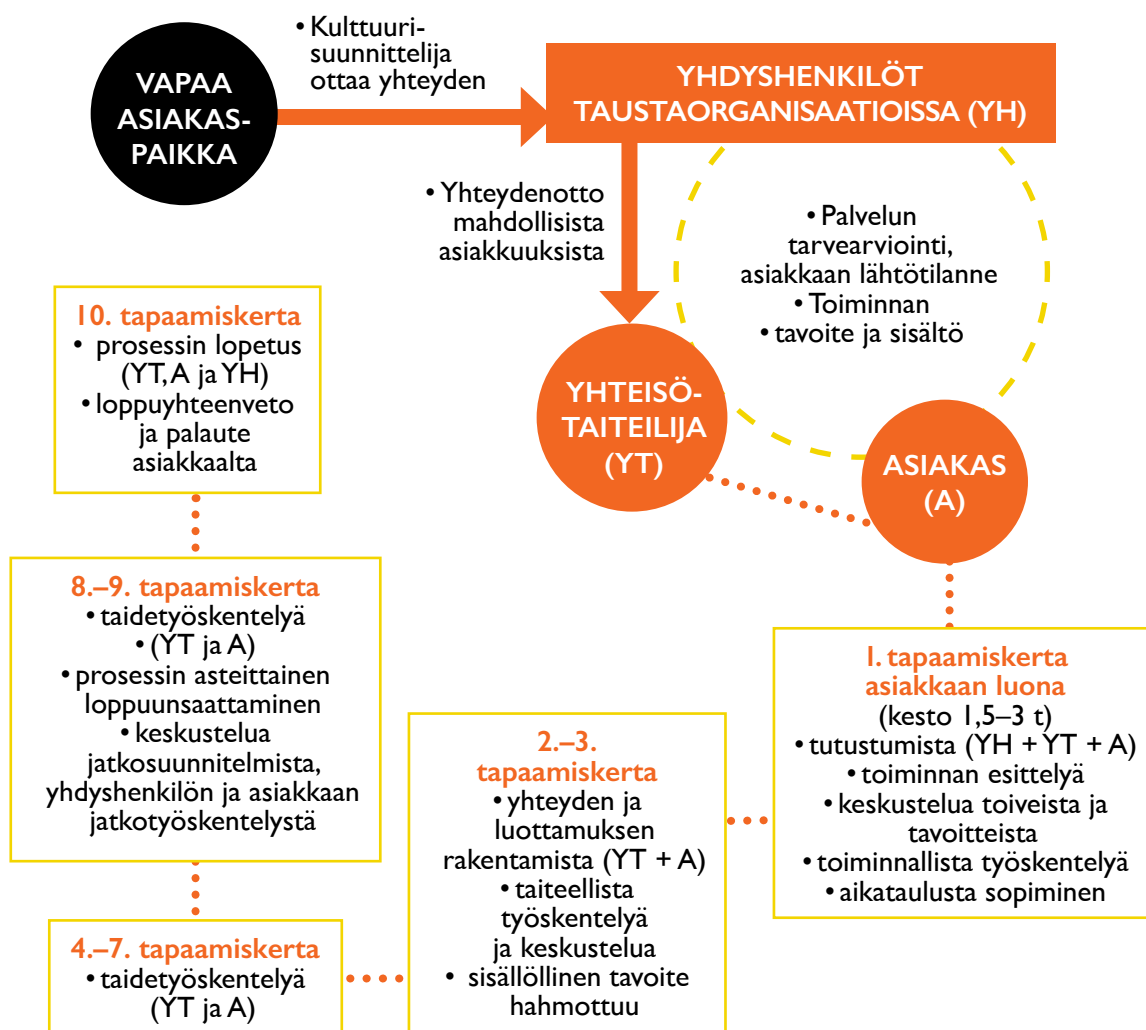
Asiakkaan palvelun piiriin ohjaavana yhdyshenkilönä voi olla esimerkiksi sosiaalityöntekijä, henkilökohtainen avustaja tai etsivä nuorisotyöntekijä. Palvelun kustannukset ovat 15 000–20 000 euroa vuodessa. Kustannuksista vastaa kulttuuripalvelut. Asiakkaille ja taustayhteisöille toiminta on maksutonta. Se tavoittaa vuosittain 15–20 asiakasta.

### TAVOITTEET:

- mahdollistaa taidetoiminta kaikille
- tuottaa iloa ja uusia kokemuksia
- toimia keskustelun avaajana
- löytää vahvuuksia ja voimavaroja
- hyvinvoinnin, osallisuuden tunteen, elämänhallinnan ja yhteisöllisyyden lisääminen
- jättää taidelähtöisiä menetelmiä asiakasohjaukseen käyttöön
- rohkaista asiakasta avointen palveluiden piiriin

### ESIMERKKEJÄ TYÖSKENTELYSTÄ:

- maalaus- ja kuvataide
- sana- ja teatteritaide
- valokuvaus
- ääni-, musiikki- ja videotaide
- rentoutumisharjoitukset ja keskustelut



## KULTTUURI VANHUSTYÖN TUKENA-työryhmä, Kuopio

### EDUSTAJAT:

- hyvinvoinnin edistämisen palvelualue, kansalaistoiminnan yksikkö: kulttuurisuunnittelija
- perusturvan ja terveydenhuollon palvelualue, yhteisö- ja toiminta/päiväkeskuspalvelut (päivätoiminta ja tehostettu palveluasuminen)
- kuntoutuspalvelut: toiminnanohjaajat sairaalaympäristöissä
- Kuopion taidemuseo, Kuopion museo, Ortodoksinen kirkkomuseo
- Itäinen tanssin aluekeskus, Viktor Barsokevitsch -valokuvakeskus

### TAVOITTEET:

- mahdollistaa taiteen ja kulttuurin keinoin ikäihmisten aktiivinen ja omannäköinen elämä
- mahdollistaa kulttuurin ja taiteen saavutettavuus
- vanhustyön kulttuuriosaamisen ja kulttuuri-toimijoiden vanhusosaamisen vahvistaminen
- taiteilijoiden työmahdollisuuksien lisääminen

Työryhmä suunnittelee ja koordinoi taide- ja kulttuuritoimintaa sekä -tapahtumia ikäihmisille. Toimintoja ovat muun muassa kuvataiteen, musiikin, luovan tanssin ja valokuvauksen työpajat, kiertävät näyttelyt, teatteriesitykset ja elokuvat sekä hoitohenkilöstön ja vertaisohjaajien koulutuspäivät ja kulttuurikylvytykset.

Ryhmä kokoontuu noin kerran kahdessa kuukaudessa, tarvittaessa myös pienemmillä työryhmillä. Lisäksi kutsutaan vierailevia edustajia. Ryhmän puheenjohtajuus on jaettu perusturvan ja kulttuurin kesken. Ryhmän toimintarahasta 80 % tulee perusturvalta ja 20 % kulttuurilta. Vuonna 2014 budjetti on 10 500 euroa. Rahalla palkataan taiteilijoita työskentelemään vanhustyön yksikössä, ostetaan koulutusta esimerkiksi omaishoitajille ja tehdään satunnaisia materiaalihankintoja. Tapauskohtaisesti työryhmä anoo myös kaupungin perusturvalle osoitettuja perintörahoja käytettäväksi kulttuuri- ja taidetoimintaan.

Terve tanssi – Kulttuurista voimaa vanhustyöhön (2006–2008), Itäinen tanssin aluekeskus ja Kuopion kaupunki. Kuva: Pekka Mäkinen.



## POHJOIS-SAVO ja POHJOIS-KARJALA

### Haastattelut ja tiedonannot:

- **Anniina Aunola**, yhteisötaiteen ja osallistavien menetelmien läänintaiteilija, Taiteen edistämiskeskuksen Pohjois-Savon toimipiste, Kuopio, 6.5.2014
- **Eeva Eloranta**, vastaava tuottaja, Itäinen tanssin aluekeskus, Kuopio, 11.4.2014
- **Kirsi Heikkinen**, kulttuurisuunnittelija, Kuopion kaupunki, Kuopio, 29.4.2014
- **Eija Kokko**, kuvataiteilija, Keinu-projekti, Outokumpu, 12.9.2014
- **Elli Oinonen-Edén**, projektikoordinaattori, Taiten tuottoa -hanke, Joensuu, 12.6.2014
- **Merja Pennanen**, yhteisötaiteilija, Joensuun kaupunginteatteri / Pohjois-Karjalan Aluetatteri, Joensuu, 12.9.2014
- **Sirpa Sulopuisto**, projektikoordinaattori, Esittävän taiteen tila ry, Pakkakeskus, Joensuu, 27.5.2014
- **Sari Suvanto**, kulttuurisihteeri, Joensuun kaupunki, 2.4.2014

### Lähteitä:

- Joensuun kaupunginteatterin yhteisötaiteilija  
[www.kaupunginteatteri.jns.fi/henkilosto/merja-pennanen](http://www.kaupunginteatteri.jns.fi/henkilosto/merja-pennanen)
- KEINU – taiteilijat vanhusyhteisön arjessa -projekti 2006–2007  
[www.karelia.fi/keinu](http://www.karelia.fi/keinu)
- Kuopion kaupungin Kulttuuri vanhustyön tukena -työryhmä  
[www.kuopio.fi/web/kulttuuri-ja-kirjasto/kulttuuri-vanhustyon-tukena](http://www.kuopio.fi/web/kulttuuri-ja-kirjasto/kulttuuri-vanhustyon-tukena)
- Kuopion kaupungin Terve Tanssi -hanke 2006–2008  
[www.mentalhealthpromotion.net/resources/terve\\_tanssi-2.pdf](http://www.mentalhealthpromotion.net/resources/terve_tanssi-2.pdf)
- Pakkakeskus, Esittävän taiteen tila ry, Joensuu  
[www.pakka.fi](http://www.pakka.fi)
- Taiten tuottoa (2011–2013) – työhyvinvointia kulttuurista toiminnan vakiinnuttaminen, Itä-Suomen yliopisto, Koulutus- ja kehittämispalvelu Aducate, Joensuu,  
<https://aducate.uef.fi/projektit/taitentuottoa/>
- Videodokumentti: Liikettä kuvaan – yhteisötaideprojekti tuo iloa ikäihmisten arkeen, 2008–2010  
[http://k.kuopio.fi/musiikki/-/asset\\_publisher/8bLt/content/id/25423](http://k.kuopio.fi/musiikki/-/asset_publisher/8bLt/content/id/25423)

### **3.9 ETELÄ-KARJALA ja KYMENLAAKSO**

#### **Taideapteekkitoimintaa 2000-luvun alussa**

Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa on ollut aktiivista terveyttä kulttuurista -toimintaa pitkään. Alueella asuu paljon ikääntyvää väestöä. Taideapteekki-toimintaa, jossa taidepalveluita välitetään hoitolaitoksiin, kokeiltiin jo vuosina 2001–2002 Kaakkois-Suomen taidetoimikunnan rahoittamana. Kokeilu sai inspiraationsa UNESCON 1990-luvulla käynnissä olleesta Arts in Hospital -hankkeesta. Taideapteekkia koordinoi Kymenlaakson ammattikorkeakoulun teknologia- ja innovaatiopuisto Innomare. Projektissa olivat mukana Kaakkois-Suomen taidetoimikunta, Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Socom Oy ja Humanistisen ammattikorkeakoulun Joutsenon koulutusyksikkö. Kokeilua jatkettiin osin EU-rahoitteisesti vuosina 2003–2005, jonka jälkeen Taideapteekkia hallinnoi jonkin aikaa Kaakkois-Suomen sosiaalipsykiatrinen yhdistys Kakspy ry. Toiminta päättyi jatkorahoituksen puuttuessa.

#### **Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Socom Oy aktiivisena toimijana**

Kulttuurisen vanhustyön keskeinen toimija alueella on Socom Oy, joka on ollut mukana kulttuurisen hyvinvoinnin hankkeissa vuodesta 2005 lähtien. Alueella koetaan olevan hyvää yhteistyötä ja ilmapiiri on vastaanottavainen, mutta taiteen ammattilaisten toteuttama toiminta ei ole vielä juurtunut osaksi vanhustyötä. Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset tunnistetaan, mutta sosiaali- ja terveysalan palveluprosesseissa kulttuuritoiminta näkyy vain projektien ajan.

Socom on toteuttanut useita hankkeita ja selvityksiä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista. KUTSU – kohtaamisia taiteen äärellä oli Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön -hankkeen (2006–2007) Kaakkois-Suomen osahanke, jota toteutettiin Haminassa, Kotkassa ja Lappeenrannassa. Tavoitteena oli tukea ikääntyneiden maahanmuuttajien kulttuurista identiteettiä, luoda integroivia toimintamalleja vanhustyöhön sekä edistää monikulttuurista vuorovaikutusta ja yhteistyötä vanhustyössä.

Toimintaa järjestettiin kahdeksassa ryhmässä, joiden osallistujat olivat pitkälti inkeriläisiä tai venäläisiä maahanmuuttajia. Ryhmissä kokeiltiin Muistorasiatyöskentelyä, nukketeatteria ja valokuvausta sekä tunnusteltiin taidetta yhteisenä kielenä maahanmuuttajien ja kantaväestön välillä. Hankkeessa luotiin yhteyksiä kaupunkien sosiaali-, terveys- ja kulttuuripalveluiden välille. Hankkeen päätyttyä osa ryhmiä ohjanneista taiteilijoista sekä kotkalainen Muistojen talo ovat jatkaneet taiteen hyvinvointityötä tahoillaan.

Vuonna 2010 Socom toteutti Imatralla, Haminassa ja Kotkassa koulutushankkeen Henkilöstö muistelutyön mahdollistajana. Hankkeessa vietiin tehostettuun palveluasumiseen ja päivätoimintakeskuksiin Muistojen talon kehittämistä muistelutyön luovia menetelmiä. Muistelutyötä toteutettiin järjestelmällisesti pienissä ryhmissä samalla kouluttaen henkilökuntaa. Kouluttajana toimi Muistojen talon perustaja, draamakouluttaja YTT Leonie Hohental-Antin. Syksyllä 2014 Socomissa on meneillään ESR-rahoitteinen esiselvityshanke Kulttuuripalvelut vanhuspalveluiden paletissa. Hankkeessa tuotetaan mm. selvitys toimenpiteistä, joiden avulla luovan alan ja soveltavan taiteen sisältöjä voidaan tuotteistaa osaksi hyvinvointialan palveluprosesseja.

#### **Muistojen talo Kotkassa**

Tärkeä kulttuurisen vanhustyön toimija Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan alueella on vuonna 2005 toimintansa aloittanut kotkalainen Muistojen talo. Sen mallina on kansainvälisesti tunnettu muistelutyön luovien menetelmien kehittämiskeskus, Lontoossa vuonna 1987 avattu Age Exchange Reminiscence Centre. Muistojen talo toimii ruohojuuritasolla, osin vapaaehtoistyönä ja matalin kustannuksin. Kotkan kaupunki tukee taloa vuokratukustuksissa ja pienellä toiminta-avustuksella. Muistojen talon kannatusyhdistys ry työllistää työllistämistuella kahta henkilöä ja saa lisätuloja kahvilatoiminnasta, tilojen vuokraamisesta, koulutuksista, myyjäisistä ja avustuksista.

Muistojen talon järjestämien koulutusten ohjaajiksi on mahdollisuuksien mukaan palkattu ammattitaiteilijoita. Menetelmällinen luovan muistelutyön kouluttaminen henkilökunnalle on ollut suosittua ja sitä on organisoitu mm. Sivistysliitto Kansalaisfoorumi ry:n kautta. Muistojen talo on ollut mukana useissa kansainvälisissä projekteissa kuten Muistoista voimaa omaishoitoon 2010–2012 (Remembering together. Reminiscence Training for family carers of people with dementia). Projektin päätyttyä toiminta jatkui vapaaehtoistyönä omaishoitajien kokoontumisella kerran kuukaudessa Muistojen talossa.

#### **Osallistumisen hurmaa Kymenlaaksossa ja Koskenrinteen kodeissa**

Raha-automaattiyhdistyksen rahoittaman Osallistumisen hurmaa -hankkeen (2012–2014) keskiössä on kulttuurin tuominen ikäihmisten hoivayksiköihin ja henkilökunnan toteuttaman kulttuuritoiminnan juurtuminen osaksi asukkaiden arkea. Hanketta hallinnoi kotkalainen Palvelutaloyhdistys Koskenrinne, joka on ollut aktiivisesti mukana taide- ja kulttuurihankkeissa Kymenlaakson alueella. Lisäksi projektiin osallistuu kolme palvelutaloa ylläpitävää yhdistystä: kotkalainen Maria-kodin kannatusyhdistys ry, Pyhtään Mäntyrinte ry ja Miehikkälässä toimiva Palveluyhdistys Rateva ry.



Projektissa työskentelee sosionomi, kulttuurituottaja-artsaani ja sosionomi-puutarhuri, joille kulttuuri on tuttua joko koulutuksen tai harrastuksen kautta. Projektityöntekijät ovat vastanneet pääosin henkilökunnan koulutuksesta, mutta kouluttajina on ollut myös sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia, taideterapian asiantuntijoita sekä muutama taiteilija. Koulutusten myötä järjestelmällinen taide- ja kulttuuritoiminta sekä tietoisuus sen vaikutuksista on lisääntynyt hoitoyksiköissä. Osastoille on hankittu materiaaleja toiminnan toteuttamiseen.

Koskenrinteen kotien toimipisteissä käy jonkin verran taiteilijoita esiintymässä. Yhteydet taiteilijakentälle ovat hyvät, ja taiteilijat ottavat itse yhteyttä yksiköihin tarjotakseen palveluitaan. Taidepalveluiden rahoitus on enimmäkseen projektien, vapaaehtoisten ja harrastajien varassa. Koskenrinteen kodit ovat osallistuneet myös yksittäisiin valtakunnallisiin projekteihin kuten Kansallisteatterin Kiertuenäyttämön Neuvostoliitto – Uskon loikka -produktioon ja Miina Sillanpään säätiön Muistaakseni laulan -hankkeeseen. Tietoa projekteista on saatu mm. Vanhus- ja lähimmäispalveluliiton kautta. Myös Kotkan kaupunginteatterista on ollut teatterikuraattori vetämässä vapaaehtoisten kanssa ryhmiä. Kulttuuriyhteistyötä Kotkan kaupungin kanssa on erityisesti lokakuussa järjestettävän Vanhustenviikon aikana.

## **Ikäihmisten kulttuurivirta Kouvola**

Kouvolan kaupungin toimesta on käynnistynyt Ikäihmisten kulttuurivirta -projekti vuonna 2014 erillisellä Kouvolan kaupungin perusturvan rahoituksella. Projektin poikkihallinnollisessa työryhmässä ovat edustettuina kaupungin Ikäntyneiden varhaiset palvelut, Ikäihmisten palveluiden kotihoito, asumispalvelut, hoivakotihoito sekä Yhteistyön ja Kulttuurisen Hyvinvoinnin palvelut. Tavoitteena on, että kaupungin omat instituutiot kuten Kulttuurikasvatuspalvelut, museot, kirjastot ja Pohjois-Kymen musiikkiopisto tuottaisivat myös ikäihmisille kohdennettuja kulttuurituotteita ja -palveluita. Keväällä 2014 toteutettiin 16 palvelutalossa eri puolilla Kouvola taiteilijavierailuja, joiden teemoina olivat musiikki, tanssi, kädentaidot ja runotus.

Projektissa työllistetään taiteilijoita ja vaikutetaan ikäihmisten kulttuuripalvelutuotteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen sekä koulutetaan hoitohenkilökuntaa. Työryhmän edustajat ovat jalkautuneet palvelutalojen hoitohenkilökunnan kokouksiin kertomaan projektin tarjonnasta ja hyvinvointivaikutuksista asukkaille. Kokouksissa on tavoitettu useita kymmeniä hoitohenkilökunnan edustajia.

Vuoden 2014 syksyllä käynnistyneen ikäihmisten kulttuuripolun sisältö pohjautuu taiteilijavierailujen kokemuksiin. Kulttuuritarjonta ikäihmisten palvelutaloihin on laajentunut kattamaan jo 18 erilaista kulttuurituotetta, joita toteutetaan 12 eri taiteilijan voimin. Ikäihmisten kulttuurivirran työryhmällä on tarkoitus hakea taloudellista tukea ikäihmisten kulttuuritoiminnan jatkamiseksi vuonna 2015.



My Way -tanssillinen valokuvateos (Kuvien tanssi).  
Valokuvataiteilija Minna Metsärinne ja tanssitaiteilija Janne  
Outinen Kouvolan Ikäasemalla 8.5.2014.  
Kuva: Raine Metsärinne.

## ETELÄ-KARJALA ja KYMENLAAKSO

### Haastattelut ja tiedonannot:

- **Minna Buure**, projektisuunnittelija, Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Socom Oy, Lappeenranta, 29.4.2014
- **Leonie Hohental-Antin**, draamakouluttaja, Muistojen talon taiteellinen johtaja, Kotka, 19.6.2014
- **Helena Hokkanen**, vs. kulttuurisihteeri, Lappeenrannan kaupunki, 22.4.2014
- **Patrik Ikäläinen**, tuottaja-läänintaiteilija, Taiteen edistämiskeskus, Kaakkois-Suomen toimipiste, Kotka, 23.4.2014
- **Mirkka Kallio**, kuvataidesihteeri, Kotkan kulttuuriasiainkeskus, Kotka, 22.4.2014
- **Kirsi-Marja Karjalainen**, Hyvinvoinnin edistämisen palvelupäällikkö, Hyvinvointipalvelut, Kouvolan kaupunki, 7.4.2014
- **Sirpa Kotola**, toiminnanjohtaja, Palvelutaloyhdistys Koskenrinne ry, Kotka, 27.6.2014
- **Satu Suni**, projektipäällikkö, Osallistumisen hurmaa -projekti, Palvelutaloyhdistys Koskenrinne ry, Kotka, 27.6.2014
- **Mona Taipale**, amanuenssi, aluetaidemuseo- ja yleisötyö, Etelä-Karjalan taidemuseo, Lappeenranta, 28.4.2014
- **Jaana Vuorio-Palmumaa**, Kulttuurikasvatuspalvelut, kulttuurikasvatuskoordinaattori, Hyvinvointipalvelut, Kouvolan kaupunki, 7.4.2014

### Lähteitä:

- Järvinen, Soile; Raitanen, Marko & Ruuskanen, Pia (2010): Henkilöstö muistelutyön mahdollistajana. Kuvauksia sosiokulttuuristen työmenetelmien käyttöönotosta työyhteisöissä. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja B.14:2010. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Socom oy.  
[www.socom.fi/dokumentit/Julkaisut/HENKILOSTO\\_MUISTELUTYON\\_MAHDOLLISTAJANA\\_01\\_12\\_2010\\_www.pdf](http://www.socom.fi/dokumentit/Julkaisut/HENKILOSTO_MUISTELUTYON_MAHDOLLISTAJANA_01_12_2010_www.pdf)
- Kouvolan Ikäihmisten Kulttuurivirta  
[www.kouvola.fi/index/kulttuurinystavalle/kulttuurikasvatus/kulttuuripolku.html](http://www.kouvola.fi/index/kulttuurinystavalle/kulttuurikasvatus/kulttuuripolku.html)
- Kulttuuripalvelut vanhuspalveluiden paletissa, Esiselvityshanke 1.4.2014 – 30.9.2014. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Socom oy.  
[www.socom.fi/node/546](http://www.socom.fi/node/546)
- Kutsu – kohtaamisia taiteen äärellä -hanke (2006–2008). Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Socom oy.  
[www.socom.fi/node/101](http://www.socom.fi/node/101)
- Muistojen talo, Kotka  
[www.muistojentalo.fi](http://www.muistojentalo.fi)
- Osallistumisen hurmaa 2012–2014  
[www.osallistumisenhurmaa.fi](http://www.osallistumisenhurmaa.fi)

### 3.10 POHJANMAA, KESKI-POHJANMAA ja ETELÄ-POHJANMAA

#### POHJANMAA

##### Kulttuurihyvinvoinnin vireät maakunnat

Etelä-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan maakuntien kulttuuri- ja hyvinvointistrategiat ja -ohjelmat ovat asettaneet tavoitteeksi kulttuurin vaikuttavuuden lisäämisen ja yhteistyön kehittämisen sosiaali- ja terveysalan kanssa. Kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita ja -tuotteita on kehitetty kaikissa maakunnissa. Alueella on paljon aktiivisia toimijoita, mm. Vaasan ja Kokkolan kaupungit, Pohjanmaan tanssin aluekeskus Watt ry, toisen asteen oppilaitokset, Centria ammattikorkeakoulu, Kaustisen Kansanmusiikki-instituutti ja alueen kunnat.

Taiteen edistämiskeskuksen Pohjanmaan aluetoimipisteellä on ollut alueella merkittävä rooli. Taiteen edistämiskeskuksen myöntämien hyvinvointiavustusten lisäksi aluetoimipisteen teettämät selvitystyöt ovat olleet apuna toiminnan suuntaamisessa ja kehittämisessä. Kunnissa poikkihallinnollista yhteistyötä tehdään erityisesti Vaasassa Kulttuurikeskuksen ja Ikäkeskuksen

välillä, mutta muuten aloitteet ja rahoitus kulttuuriseen vanhustyöhön tulevat enimmäkseen kulttuurin puolelta.

##### Vaasan Kulttuurikaruselli K-65

Vaasan kaupungin Kulttuurikeskuksessa on kulttuuri-sihtööri, jonka työnkuvaan kuuluu ikäihmisten kulttuuripalveluiden koordinointi. Hän tekee tiivistä yhteistyötä kaupungin Ikäkeskuksen vastaavan viriketoiminnan-ohjaajan kanssa. Kulttuurisihtööri vastaa sisällön tuottamisesta ja koordinoinnista ja virikeohjaaja käytännön järjestelyistä palvelutaloissa. Yhdessä he organisoivat Kulttuurikaruselli K-65 -palvelua, joka on Ikä- ja kulttuurikeskuksen yhteistyönä toteuttama koti- ja laitoshoidon asukkaille suunnattu kulttuuritarjotin.

Kulttuurikaruselli tarjoaa ensisijaisesti elämyksiä ikäihmisille, joiden omat mahdollisuudet kulttuurin tekemiseen ja kokemiseen ovat rajalliset. Palvelun tavoitteena on poistaa kulttuuriin liittyviä ennakkoluuloja, innostaa uusien kulttuurilajien kokeiluun, saada aikaan myönteisiä elämyksiä ja helpottaa kulttuurin käyttöä. Menetelminä ovat mm. osallistuminen tapahtumiin ja taiteen ammattilaisten ohjaamiin työpajoihin. Kulttuurikarusellin ohjelmaa järjestetään palvelutaloissa kuu-kausittain vaihtuvien teemojen. Kulttuurikeskuksen budjetissa on varattu vuosittainen määräraha toimintaan ja osallistuvien ikäihmisten kuljetuskuluihin.



Sketsiryhmä Leukojen loksuttajat vauhdissa, Kulttuurista muistoja-hanke. Kuva: Manar Ameli.



## Mitä näyttää Perspektiivi sängystä käsin?

Vaasan kaupunki toteutti vuosina 2010–2011 Taiteen edistämiskeskuksen kulttuurin hyvinvointiavustuksen turvin Perspektiivi sängystä käsin -hankkeen. Sen päätavoitteena oli sairaalan pitkäaikaisvuodepotilaiden hyvinvoinnin edistäminen taiteen ja kulttuurin avulla. Toiminnassa huomioitiin myös hoitajat ja omaiset. Hanke toteutui Kulttuuri- ja ikäkeskuksen yhteistyönä Vaasan kaupunginsairaalan kahdella vuodeosastolla. Projektikoordinaattorina työskenteli teatteri-ilmaisun ohjaaja. Hankkeen pysyvin saavutus oli yhteentoista potilashuoneeseen rakennettu Kattogalleria. Huoneiden katonrajaan asennettiin taulukiskot, jotta sängyssä olijat voisivat nähdä taideteoksia päivittäin omassa huoneessaan. Tavoitteena oli, että Kattogallerian näyttelyt vaihtuisivat henkilökunnan avustuksella 3–4 kuukauden välein. Kattogallerian toiminta kuitenkin hiipui projektin päättyttyä, mutta on mahdollisesti käynnistymässä uudelleen.

## Tanssia ja Seniorikonsertteja

Pohjanmaan tanssin aluekeskus WATT ry tekee vakiintunutta yhteistyötä toimialueensa kaupunkien kulttuuripalvelujen ja ikäkeskusten kanssa. WATT järjestää kiertäviä esityksiä ja työpajoja palvelukeskuksissa siten, että kulttuuritoimi maksaa taiteilijoiden palkkiot ja WATT vastaa matka- ja majoituskuluista. Elokuussa 2014 alkoi Vaasan Kulttuurikeskuksen, Ikäkeskuksen ja Pohjanmaan liiton rahoittama hanke, jossa yhteisötaiteilija ja tanssipedagogi työskentelevät hoitolaitosympäristössä viikoittain kuuden kuukauden ajan. WATT myös ohjaa Vaasassa senioritanssiryhmää.

Vuonna 2013 Pohjanmaan taidetoimikunnan teettämässä Seniorikonserttiselvityksessä pohdittiin, miten musiikin ammattilaisten tuottamia konsertteja voitaisiin toteuttaa palvelu- ja vanhainkodeissa. Selvityksen keskeisenä kysymyksenä oli palveluiden jatkuvuus ja taloudellinen kannattavuus. Mallina käytettiin koululaiskonsertteja järjestävän valtakunnallisen Konserttikeskus ry:n toimintaa. Selvityksessä ehdotettiin valtakunnallisen kattoyhdistyksen perustamista, joka voisi tarjota säännöllisesti musiikin ammattilaisten tuottamia Seniorikonsertteja erityisesti hoitolaitoksissa asuville ikääntyneille.

Kaustisella toimiva Kansanmusiikki-instituutti ry on vienyt ajatusta seniorikonserteista eteenpäin. Kansanmusiikki-instituutin Seniorikonsertit-hankkeessa kehitetään valtakunnallista koulukonserttien kaltaista järjestelmää konserttien tuottamiseksi hoitolaitoksissa ja tuetussa palveluasumisessa asuville vanhuksille. Toiminnan koordinoijaksi on perustettu Seniorikonsertit-yhdistys, joka tueksi on koottu asiantuntijaryhmä. Hanke on alkanut kehittämiskokeilulla, johon palkataan kolme lähialueella toimivaa esiintyjää tekemään kiertueita vanhusten asu-

misyksiköihin Keski-Pohjanmaalla syksyn 2014 ja kevään 2015 aikana. Projektin ensimmäinen vaihe toteutetaan Keski-Pohjanmaan maakuntarahaston avustuksella.

## KESKI-POHJANMAA

### Oppilaitosyhteistyötä ja musiikkia hoitolaitoksiin

Keski-Pohjanmaalla painottuu erityisesti musiikin osuus ja toisen asteen koulutusyhteistyön merkitys kulttuurisessa vanhustyössä. Taide- ja kulttuurilaitoksissa työskentelevät taiteilijat ovat osallistuneet toimintaan oman organisaationsa kautta. Kokkolan kaupunginteatteri ja Keski-Pohjanmaan kamariorkesteri ovat toteuttaneet vierailuja vanhuspalveluyksiköissä. Keskeisiä toimijoita ovat myös musiikin ja esittävän taiteen oppilaitokset Keski-Pohjanmaan konservatorio ja Ammattikorkeakoulu Centria, joiden kautta hoitolaitoksiin tarjotaan opiskelijoiden järjestämää kulttuuritoimintaa. Kokkolan kaupunki on projektirahoitusta hyödyntäen palkannut myös taideohjauksen ammattilaisia vanhustyöhön. Yhteistyökumppaneina hankkeissa on ollut esimerkiksi Centria Ammattikorkeakoulusta valmistuneita ilmaisutaidon ohjaajia. Centrian esittävän taiteen koulutusohjelmaan valittiin viimeiset teatteri-ilmaisun ohjaajaksi opiskelevat vuonna 2012. Tämän jälkeen erityisesti soveltavaan taiteeseen painottunut koulutusohjelma lakkautetaan.

Kokkolan kaupungin kulttuuritoimi tukee järjestöjen, ryhmien ja yksityishenkilöiden esiintymisiä hoitolaitoksissa maksamalla esiintyjälle 40 euron palkkion esityskerralta. Sama esiintyjä saa palkkion enintään viidestä esityskerrasta vuodessa. Ohjelmiston pituudeksi on määritelty 45–60 minuuttia, ja esiintyjä ottaa itse yhteyttä valitsemaansa hoitolaitokseen. Pieni palkkio on aktivoiva kannustin järjestöille, ryhmille ja yksityisille henkilöille kuten musiikin opiskelijoille. Samalla kaupunki tukee järjestöjä ja tunnustaa kolmannen sektorin kumppanikseen kunnan hyvinvointipalveluiden tuottajana. Rajoitteena on esiintymiskertojen pieni lukumäärä ja palkkion pienuus, joka rajaa ammatimuusikoita toiminnan ulkopuolelle.

Vuonna 2012 Kokkolan hoitolaitoksissa esitettiin 136 konserttia 21 yksikössä. Konsertit ovat jakautuneet epätasaisesti niin, että toisissa paikoissa konsertteja on ollut vain yksi ja toisissa useita kymmeniä. Tasaisesti jakautuneena määrä tarkoittaisi 6–7 konserttia jokaisessa yksikössä. Hoitolaitosten asukkaat ovat henkilökunnan aktiivisuudesta riippuen eriarvoisessa asemassa palveluiden saatavuudessa, sillä toiminta on yksiköille maksutonta. Malli muistuttaa Espoon Kulttuuriketjua. Myös Espoossa innokkaimmat hoitoyksiköt varaavat Kulttuuriketjun tarjoaman esitykset itselleen, ja osa hoitoyksiköistä ei tilaa koskaan mitään.

## Mixed Studies yhdistää kulttuuri-, sosiaali- ja terveysalan opintoja

Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymän hallinnoimassa ja Opetushallituksen rahoittamassa Mixed Studies -hankkeessa 2013–2015 rakennetaan kulttuuri-, sosiaali- ja terveysalalle yhteisiä opintoja. Opiskelijat voivat valita tutkintonsa osaksi 5–20 opintoviikkoa seuraavista kokonaisuuksista: Hoiva- ja yhteisömusiikki, Hyvinvointia kulttuurista, Luovat menetelmät hyvinvoinnin tukemisessa ja Hyvinvointia mediasta. Opintoja tarjotaan lähihoitaja-, artesaani-, muusikko-, tanssija-, kuva-artsaani- ja media-assistentti-opiskelijoille viiden eri koulutuksen järjestäjän oppilaitoksissa.

Työssäoppimisjaksoilla opiskelijat toteuttavat työpareina kulttuurisia hyvinvointipalveluja työelämäkumppaneiden toimipisteissä. Hankkeen tavoitteena on vakiinnuttaa uudet tutkinnon osat pysyviksi kokeiluun osallistuvissa Pohjois-Karjalan ja Jokilaaksojen koulutuskuntayhtymissä, Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymässä sekä Joensuun ja Keski-Pohjanmaan konservatorioissa. Opintojen ja työssäoppimisjaksojen kautta tulevat lähihoitajat uskaltavat paremmin soveltaa kulttuurisia menetelmiä ammatissaan. Taide- ja kulttuuri-alan opiskelijoiden työssäoppimispaikat ovat monipuolistuneet.

Keski-Pohjanmaan koulutuskuntayhtymässä järjestetään Hoiva- ja yhteisömusiikkikoulutusta (10 ov), jossa on mukana sekä konservatorion että sosiaali- ja terveysalan opiskelijoita. Koulutus antaa musiikin opiskelijoille kokemusta erilaisesta yleisöpohjasta, muusikon ammatin monista rooleista ja toimintaympäristöistä. Sosiaali- ja terveysalan opiskelijoille koulutus tarjoaa valmiuksia musiikin käyttämiseen hoitotyössä. Koulutus on alkanut vuonna 2012 ja sitä on kehitetty mm. osana Mixed Studies -hanketta. Tällä hetkellä se on juurtunut osaksi konservatorion opetusta. Lukuvuonna 2014–2015 vanhuksiin ja hoitolaitoksiin liittyvään 2 ov:n kokonaisuuteen kuuluu luentoja, itsenäisesti harjoiteltu ja ohjaajan hyväksymä ohjelmisto sekä neljä esiintymistilaisuutta vanhusten hoitolaitoksissa.

## Museopedagogiaa ikääntyneille K.H. Renlundin museossa

Keski-Pohjanmaan maakuntamuseona toimiva K. H. Renlundin museo on toteuttanut ikääntyneille suunniteltuja museopedagogisia palveluita vuodesta 2007. Palveluiden kehittämisessä ja toteuttamisessa on hyödynnetty taiteen ammattilaisia. Taidetta ikääntyneiden hyvinvointiin -hanke työllisti taiteilijan kolmeksi kuukaudeksi kehittämään virtuaalista näyttelyopastusta, ohjaamaan kuvataidetyöpajoja ja järjestämään kiertäviä taidenäyttelyitä. Virtuaaliset opastuskierrokset ovat jääneet osaksi museon palveluita hankkeen päätyttyä.

Museossa on vuodesta 2009 alkaen toiminut Erikoistietotoimisto ETT. Se koostuu vapaaehtoisista, enim-

mäkseen seniori-ikäisistä paikallishistorian ja tarinoiden tietäjästä, jotka kokoavat ja levittävät kulttuuriperintötietoutta yhteistapaamisissa, näyttelyissä ja yleisötilaisuuksissa. Kuukausittain kokoontuvan ETT:n toimintaan osallistuu n. 30 henkilöä. ETT järjestää tutustumisretkiä ja kyläkiertoja, joissa kootaan kylä koskevaa muistutietoa. Museo koordinoi tapaamisia ja tapahtumia. Seniorit nähdään museon yhtenä keskeisenä kohderyhmänä, mutta myös resurssina, jolla on runsaasti annettavaa museon toimintaan ja sisältöihin. Toimintamallista rakentuu avointa asiantuntijuutta molempien hyödyksi. Merkityksellinen tietosisältö tuottaa palkitsevuuden kokemuksia ja sitouttaa osallistujia sekä ETT:n toimintaan että museoon organisaationa.

---

## ETELÄ-POHJANMAA

### Kulttuurihyvinvointia maaseudun ikääntyneille

Etelä-Pohjanmaan liitto on ylläpitänyt kulttuuritoimijoiden verkostoa alueella lähes 20 vuotta. Liitolla on aktiivinen rooli kulttuurin ja hyvinvoinnin yhdistämistä koskevan keskustelun ylläpitämisessä maakunnan kehittämistoiminnassa. Liiton kulttuuristrategian yhdeksi painopistealueeksi on kirjattu kulttuurin hyvinvointivaikutukset.

Alueella on tehty taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin liittyvää kehittämistä ja selvityksiä merkittävilä osin rakennerahastovaroin. Erityisesti Leader-rahoitusta on saatu kylien ja maaseudun kulttuuripalveluiden koordinointiin ja kehittämiseen. Tutkimuksia ja ikääntyville kohdennettuja projekteja on ollut alueella runsaasti. Hankkeissa syntyneitä ideoita on jalostettu eteenpäin seuraavissa hankkeissa vakiintuneiden yhteistyökumppaneiden kanssa.

### Kulttuurista ja muistoja ja Kylille kulttuuria!

Kulttuurista muistoja – Ikääntyvä kulttuuritoimijana on vuosina 2012–2015 toteutettava, RAY:n rahoittama hanke, jota hallinnoi Etelä-Pohjanmaan Muistiyhdistys ry. Yhteistyökumppanina toimii Etelä-Pohjanmaan Nuorisoseura ry. Hankkeessa tarjotaan kulttuuri- ja taideharrastusryhmiä ikäihmisille, muistisairaille ja heidän omaisilleen omassa kunnassa ja kylässä lähipalveluna. Etelä-Pohjanmaan Nuorisoseuran jäsenyhdistykset vastaavat ryhmätoiminnan käytännön järjestelyistä, tiedottamisesta ja tiloista. Ryhmien vetäjinä työskentelee teatteri-ilmaisunohjaaja ja muotoilija, jotka tarjoavat osallistujille muistiyhdistyksen tuella muistisairauksia ennaltaehkäiseviä kulttuurisia sisältöjä.



Kylille kulttuuria -toimintamallissa pyritään kulttuuri- ja taideharrastusten keinoin ehkäisemään maaseudulla asuvien ikääntyvien syrjäytymistä ja edistämään terveyttä. Toimintamalli on palkittu THL:n TERVE-SOS -palkinnolla vuonna 2014. Mallissa räätälöidään kuhunkin kylään ikäihmisten toivomusten mukaista kulttuuritoimintaa. Ryhmänohjaajina ovat ikäihmiset ja eri taiteenlajien asiantuntijat. Käynnissä on mm. muistelu-, monitaide-, täsmätaide- ja kirjastoryhmiä, joissa ikäihmiset itse tekevät kulttuuria ja taidetta. Lisäksi ikäihmisille järjestetään kesäleirejä ja kirjoituskilpailu, jonka kirjoituksista kootaan äänikirja jaettavaksi alueen hoivakoteihin.

Näytäntökaudella 2014–2015 toteutetaan yhteistyössä Teatteri Lapuan kanssa Ronald Harwoodin Kvartettinäytelmä, jonka yhteyteen perustetaan muisti-info-pisteitä. Suunnitteilla on myös muistityön asiantuntijaluento ainakin yhden esityksen yhteyteen. Näytelmän mahdollisesta tuotosta lahjoitetaan osa muistiyhdistykselle ja näytelmän ohjaa Kulttuurista muistoja -hankkeen teatteri-ilmaisun ohjaaja.

### **Kulttuurihurautuksia Seinäjoen kylille**

Seinäjoen alueen kyliin on viety taidetyöpajoja Kulttuurihurautus-nimikkeen alla vuodesta 2009 alkaen. Vakiintunutta toimintamallia on kehitetty osana erilaisia hankkeita. Kulttuurihurautus tarjoaa kulttuurielämyksiä, joita kylissä tai palvelutaloissa asuvat ihmiset eivät muuten pääsisi kokeilemaan. Toimintaa tuottavat yhteistyössä Seinäjoen kaupungin kulttuuri- ja nuorisopalvelut. Lisäksi Hurautusten työntekijöiden palkkakustannuksiin osallistuu kaupungin työllistämisyksikkö. Materiaalihankintoja tehdään pääosin kulttuuripalvelujen rahoituksella, ja isommat hankinnat maksetaan puoliksi nuorisopalvelujen kanssa. Kulttuurihurautukset ovat tilaajille ja osallistujille maksuttomia.

Kesällä 2014 Kulttuurihurautuksia järjestettiin seitsemässä palvelutalossa. Toimintaa tarjotaan soittamalla suoraan palvelutaloihin. Muiden kohderyhmien edustajat kuten kylä- ja kaupunginosayhdistykset varaavat Hurautukset ottamalla itse yhteyttä kulttuuripalveluihin. Kulttuurihurautusten ohjaajina on toiminut muun muassa sosiokulttuuriseen työhön erikoistuneita kulttuurituottajia sekä nuoris- ja vapaa-ajan ohjaajia, mutta toimintamalli sopii myös nuorten taiteen alan ammattilaisten työllistämiseen.

### **Tänneki tairetta!**

Tänneki tairetta -hanketta on toteutettu kuntayhtymä Kaksineuvoisen alaisuudessa vuosina 2010–2011 ja 2013–2014. Kohderymänä ovat kuntayhtymän sosiaali- ja perusterveydenhuollon asiakkaat ja henkilökunta. Toiminta on suunnattu erityisesti ikääntyneille ja hoitolaitoksissa asuville. Hankkeen ensimmäiseen vaiheeseen saatiin Pohjanmaan taidetoimikunnan

myöntämä avustus nuoren taiteilijan palkkaamiseen puoleksi vuodeksi. Toinen vaihe rahoitetaan Leader-rahoituksella.

Päätavoitteena on saada taidepainotteinen toiminta osaksi kuntayhtymä Kaksineuvoisen sosiaali- ja terveydenhuollon toimipisteiden arkea. Projektin tuloksia on juurrutettu laatimalla yhdessä henkilökunnan kanssa yksiköille taide- ja kulttuuritoiminnan jatko-suunnitelmia. Tänneki tairetta tekee yhteistyötä kuntayhtymän kolmen jäsenkunnan kulttuuritoimijoiden kanssa. Kuntien kulttuuripalvelut ovat hankkeen tärkeä sidosryhmä. Hankkeeseen kuuluu olennaisesti käytännön toimijoista, rahoittajan ja hallinnon edustajista sekä kohderyhmän edustajasta koostuvan ohjausryhmän kuuleminen. Ohjausryhmän tehtävänä on olla mukana kehittämässä taidetoimintaa osaksi hoitolaitosten arkea yksiköiden tarpeet ja toiveet huomioiden.

Hankkeen työntekijä ohjaa taide- ja kulttuurityöpajoja ikääntyneille, koordinoi yhteistyökumppaneiden toimintaa sekä tukee henkilökuntaa toiminnan ylläpitämisessä yksiköiden arjessa. Tänneki tairetta työllistää myös muita taiteen ammattilaisia. Esimerkiksi syksyllä 2014 yksiköissä järjestetään kiertäviä näyttelyitä, joita suunnittelee kuvataiteilija.

### **Kuntien yhteinen kulttuuriyhdistys**

Suupohjan kulttuuriyhdistys on perustettu vuonna 2003 Leader-rahoituksella. Se syntyi useiden seudullisten kulttuuriyhdistysten hankkeiden seurauksena ja sitä olivat perustamassa seudun kunnat. Viisi jäsenkuntaa maksaa yhdistykselle vuosittaista asukasperusteista jäsenmaksua (1,5 € / asukas / vuosi 2013), jolla seutukunnalle on voitu palkata yhteinen kulttuurikoordinaattori. Lisäresursseja saadaan hankerahoituksesta. Vuonna 2014 yhdistyksellä on käynnissä mm. Kulttuurikummi-hanke, jonka tavoitteena on saada aikaan aktiivista kulttuurikummitoimintaa Suupohjan alueelle. Kulttuurikummi on vapaaehtoinen, joka lähtee kaveriksi kulttuuritapahtumiin tai -harrastuksiin.

Kulttuuriyhdistyksen hallituksessa jokaisella jäsenkunnalla (Isojoki, Karijoki, Kauhajoki, Teuva ja Kaskinen) on edustajansa. Kuntien edustajat työskentelevät hallituksessa tasavertaisina kolmannen sektorin edustajien kanssa. Yhdistyksellä on yksi vakituinen työntekijä, toiminnanjohtaja, joka palvelee koko seutukunnan asukkaita kulttuuriasioissa.

Yhdistyksen tarkoituksena ei ole korvata kunnan tarjoamia kulttuuripalveluita vaan se pyrkii lisäämään seudullista yhteistyötä. Kulttuuriyhdistys on apuna tapahtumien järjestämisessä. Sillä on käytössään hankerahoituksella hankittuja äänentoistolaitteita ja soittimia, joita lainataan pientä kulukorvausta vastaan. Yhdistys antaa myös apurahaneuvontaa. Tämän tyyppiset yhdistykset voivat olla alueellaan myös kulttuurihyvinvointityön kehittäjiä ja jalkauttajia erityisesti pienemmissä kunnissa.

## KYLILLE KULTTUURIA -toimintamalli, Kulttuurista muistoja -hanke

### 1. TUNNUSTELE

Kylän asukkaalle järjestetään nuorisoseuroilla tai kylän muissa toimintatiloissa kahvitaukio, jossa kerrotaan mahdollisuudesta osallistua taidetoimintaryhmään. Tilaisuudessa tunnustellaan osallistujien toiveita ja kiinnostuksen kohteita. Yhdessä päätetään, mihin taiteen lajiin tai lajeihin halutaan paneutua.

### 2. NIMEÄ

Ryhmä keksii itsellensä nimen, joka kuvaa sekä ryhmäläisiä että valittua toimintamuotoa. Nimi luo ryhmälle yhteisen identiteetin ja lisää yhteisöllisyyttä. Esimerkiksi: Sketsiryhmä Leukojen Lokuttajat ja Kyläkirjaryhmä Oravan Muistinikkarit.

### 3. KARTOITA

Monitaideryhmät: Osallistujille tarjotaan mahdollisuus tutustua useaan taiteenlajiin kunkin taiteenlajin ammattilaisen ohjaamana. Samalla ohjaajat kartoittavat, mitä taitoja ryhmästä itsestään löytyy.

Täsmätaideryhmät: Ryhmää ohjaa yhteisesti valitun taiteenlajin ammattilainen. Ryhmässä vahvistetaan osallistujien olemassa olevia taitoja ja haastetaan kokeilemaan osaamisen rajoja. Osallistujat saavat mahdollisuuden itse-ilmaisuun kehittämiseen ja elinikäiseen oppimiseen.

### 4. KANNUSTA

Ohjaajat kannustavat ryhmäläisiä valjastamaan taitojaan ja voimavarojaan hyötykäyttöön ja jakamaan osaamistaan muille. Ohjaajat innostavat ryhmäläisiä toteuttamaan toiminnan sisällöt itse ja luovat ilmapiirin, jossa osallistujien on helppo tuoda esille omia voimavarojaan.

### 5. SIIRRÄ TOTEUTUSVASTUU RYHMÄLLE

Lopputuloksena koko tapaamiskerran sisällön tuottavat ryhmäläiset itse. Ryhmän kuoroharrastaja tai soittaja ohjaa yhteislauluja, ryhmän aktiivinen tanssija ohjaa pari- tai tuolitanssia ja historianharrastaja toimii kylähistoriikkiryhmän ohjaajana. Esittävän taiteen ryhmät voivat tuottaa esityksiä kyläläisille. Kuvataideryhmät voivat järjestää taidenäyttelyitä, musiikkiryhmät konsertteja ja yhteislaulutilaisuuksia esimerkiksi hoivakodeissa.

### 6. TARJOA JATKUVUUTTA

Monitaideryhmissä saadaan käynnistettyä kylissä ikäihmisten kulttuuri- ja taideryhmiä, jotka voivat jatkua itsenäisesti. Ryhmätointaa tukemaan tarvitaan tilat kyläkoulusta, kylätalolta tai nuorisoseuralta.

Täsmätaideryhmissä saadaan perustettua kyliin ammattimaisesti ohjattuja taideryhmiä. Yhteistyökumppanina ohjaajien palkkaamisessa voi olla paikallinen kansalaisopisto.

Jatkuvuus toiminnassa voi parhaimmillaan tarkoittaa ikääntyneiden parantunutta elämänlaatua sekä edistää pidempään kotona asumista. Se voi myös tarkoittaa vireää kyläkulttuuria, jossa ikääntyneiden osaaminen ja kokemus ilmenevät ryhmien tuotoksissa, joista pääsee nauttimaan koko yhteisö.

## POHJANMAA, KESKI-POHJANMAA ja ETELÄ-POHJANMAA

### Haastattelut ja tiedonannot:

- **Kristina Ahmas**, museotoimenjohtaja, K.H. Renlundin museo – Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo, Kokkola, 18.8.2014
- **Sanna Ala-Hallila**, vastaava viriketoiminnanohjaaja, Ikäkeskus, Vaasan kaupunki, Turku, 13.5.2014
- **Sanna Bondas**, kulttuurijohtaja, Vaasan kaupunki, Vaasa, 14.4. & 15.4.2014
- **Marjatta Eväsoja**, kansainvälistymis- ja kulttuurijohtaja, Etelä-Pohjanmaan liitto, Seinäjoki, 3.6.2014
- **Sari-Minna Havimäki**, projektitutkija, KUULTO -hanke, Jyväskylä, 5.8.2014
- **Pirjo Heino**, kehittämispäällikkö, Kuntayhtymä Kaksineuvoinen, Kauhava, 19.8.2014
- **Juhani Koivisto**, opinto-ohjaaja, Keski-Pohjanmaan konservatorio, Kokkola, 7.8.2014
- **Hanna Korhonen**, yleisötyön läänintaiteilija, Taiteen edistämiskeskus, Pohjanmaan toimipiste, Seinäjoki, 10.4.2014
- **Katja Kujala**, projektikoordinaattori, Kulttuurista muistoja -hanke, Lapua, 3.6.2014
- **Kai-Eerik Käsälä**, kulttuuri- ja taidekoordinaattori, Tänneki Tairetta -hanke, 19.8.2014
- **Sirkka Laurila**, kulttuuritoimenohjaaja, Kannus, 13.8.2014
- **Elina Muotio**, projektipäällikkö, Suupohjan kulttuuriyhdistys, Kauhajoki, 19.6.2014
- **Leena Nyqvist**, kulttuurisihteeri, Vaasan kaupunki, Turku, 13.5.2014
- **Terhi Petäjä**, toisen asteen koordinaattori, Mixed Studies -hanke, Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymä, Kokkola, 12.8.2014
- **Sampo Purontaus**, kulttuuritoimenjohtaja, Kokkola, 8.9.2014
- **Annika Sillander**, toiminnanjohtaja, Pohjanmaan tanssin aluekeskus Watt ry, Vaasa, 4.6.2014
- **Katariina Vestergard**, kulttuuripalvelut, Kulttuurihurautus, Seinäjoki, 2.7.2014
- **Heidi Väliaho**, vs. kulttuurisihteeri, Seinäjoki, 9.6.2014

### Lähteitä:

- Heikkinen, Ilona & Jumppanen, Aapo (2013): Kulttuurinen huolenpito – näkökulmia kulttuuristen hyvinvointipalveluiden kehittämiseen Lapuan kaupungissa. Helsingin yliopisto / Ruralia-instituutti.  
[www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/pdf/Raportteja107.pdf](http://www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/pdf/Raportteja107.pdf)
- Hyvinvointia kulttuurista – mitä, miten ja kenelle. Etelä-Pohjanmaan liitto, 2007.  
[http://etelapohjanmaa.fi/kulttuuri/documents/EP\\_liitto\\_Opaskirja.pdf](http://etelapohjanmaa.fi/kulttuuri/documents/EP_liitto_Opaskirja.pdf)
- Jumppanen, Aapo & Suutari, Timo (2013): Hyvinvointia kulttuurista – esimerkkejä kulttuuritoimijoiden sekä sosiaali- ja terveyssektorin yhteistyöstä Etelä-Pohjanmaalla. Helsingin yliopisto / Ruralia-instituutti.  
[www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/pdf/Raportteja100.pdf](http://www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/pdf/Raportteja100.pdf)
- Kansanmusiikki-instituutti, Seniorikonsertit-hanke, [www.kansanmusiikki-instituutti.fi/etusivu/](http://www.kansanmusiikki-instituutti.fi/etusivu/)
- Kulttuurikaruselli K-65, Vaasa  
[http://www.vaasa.fi/Suomeksi/Vapaa-aika/Kulttuuri/Kulttuurikeskus/Projektit/Kulttuurikaruselli\\_ikaihmisille](http://www.vaasa.fi/Suomeksi/Vapaa-aika/Kulttuuri/Kulttuurikeskus/Projektit/Kulttuurikaruselli_ikaihmisille)
- Kulttuurin sekä sosiaali- ja terveysalan Mixed Studies 2014 -hanke  
[www.pkky.fi/kehittamistoiminta/toteutuksessa-olevat-hankkeet/mixed-studies](http://www.pkky.fi/kehittamistoiminta/toteutuksessa-olevat-hankkeet/mixed-studies)
- Kulttuurista muistoja -hankkeen esittelyvideo, Etelä-Pohjanmaan Muistiyhdistys  
[www.youtube.com/watch?v=d0IfMTXCiA](http://www.youtube.com/watch?v=d0IfMTXCiA)
- Kulttuurista muistoja -hanke ja Kulttuurista muistoja -toimintamalli  
[www.muistiyhdistys.fi/index.php?page=kulttuurista-muistoja](http://www.muistiyhdistys.fi/index.php?page=kulttuurista-muistoja)  
[www.innokyla.fi/web/malli783308/toimintamalli](http://www.innokyla.fi/web/malli783308/toimintamalli)
- Seppä, Salla (2013): Seniorikonsertit – Ammattilaisten tuottamat musiikkipalvelut kuuluvat myös ikääntyneille. Taiteen edistämiskeskus, Pohjanmaan toimipiste, Pohjanmaan taidetoimikunnan selvityksiä 1/2013.
- Suupohjan kulttuuriyhdistys ry, [www.suupohja.net/home](http://www.suupohja.net/home)
- Ritola, Kaisa: Perspektiivi sängystä käsin. Taidehanke Vaasan kaupunginsairaalan vuodeosastoilla 4 ja 7 2010–2011. Loppuraportti (julkaisematon).

## 3.11 POHJOIS-POHJANMAA ja KAINUU

### POHJOIS-POHJANMAA

#### Kulttuurinen vanhustyö kiinnostaa Oulussa

Viime vuosina erityisesti Oulun kaupungissa on tapahtunut positiivista kehitystä taiteen ja kulttuurin integroimiseksi osaksi vanhustyötä. Useat toimijat kokevat asenneilmapiirin muuttuneen kulttuuriselle vanhustyölle myönteiseksi. Oulun kaupunki rakentaa uutta toimintamallia kulttuuri- ja hyvinvointipalveluiden yhteistyön tiivistämiseksi. Kaupungin hallinnoima Kulttuuritalo Valve on profiloitumassa lasten ja nuorten palveluiden rinnalla voimakkaammin myös ikäihmisten kulttuuripalveluiden tuottajaksi. Valveen alueelliset kulttuuripalvelut ovat linjaamassa toimintaansa siten, että osa rahoituksesta käytetään kulttuuriseen vanhustyöhön.

Kulttuuritalo Valveen hallinnoiman Taiteilijat ja kulttuurikuriirit -hankkeen toisessa vaiheessa keväällä 2014 tehtiin uuden Oulun alueella ikäihmisten ympärivuorokautisen hoivan yksiköiden kulttuuritoiminnan kartoitus, jossa selvitettiin, millaista kulttuuritoimintaa yksiköissä on tarjolla ja mitä tarvittaisiin lisää. Yksiköihin nimettiin kulttuurivastaavat, jotka toimivat yhteyshenkilöinä kulttuuripalvelujen ja yksiköiden välillä. Samalla koostettiin yhdeksästä hoivatyöntekijästä koostuva kulttuurin avainosaajien verkosto, joka kokoontui ensimmäisen kerran toukokuussa 2014.

Aktiivisia toimijoita alueella ovat Kulttuuritalo Valve, Kulttuuriosuuskunta Ilme, Oulun ammattikorkeakoulu, Oulun Elokuvakeskus, Oulun Palvelusäätiö sekä yksittäiset kulttuurista vanhustyötä tekevät taiteilijat ja yhdistykset kuten Esteetön ry.

#### Taiteilija ja kulttuurikuriirit -hanke: mittava ponnistus laitoksissa

Taiteilijat ja kulttuurikuriirit -toimintamalli oli vuosina 2013–2014 toteutettu nuorten työllistymis- ja verkostoitumishanke, joka vei taidetoimintaa 26 hoito- ja hoivalaitokseen Oulun seudulla. Hanketta rahoittivat opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Oulun kaupunki. Hanke toteutettiin osana Oulun kaupungin PESTI-työllisyysohjelmaa. Hankkeessa nuoret taidealojen ammattilaiset saivat kokemusta uusista työympäristöistä laajentaessaan työnkuvaansa kohti kulttuurisia hyvinvointipalveluita. Tavoitteena oli tehdä taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaa tutuksi ja kehittää palveluiden markkinointia sekä kysyntää.

Hankkeessa työskenteli kuusi taiteilijaa ja kuusi kuriiria, joilla on taide- tai kulttuurialan koulutus. Taiteilijoiden työskentely mahdollistettiin hankerahoituksella ja kulttuurikuriirit työskentelivät palkkatuella kahden

kuukauden työkokeilujakson jälkeen. Palvelumuotoilu-työn tuloksena hankkeessa syntyi 16 monitaiteista hyvinvointikonseptia, joita on markkinoitu mm. Kulttuuriosuuskunta Ilmeen kautta. Palveluiden myynti on haastavaa, mutta hankkeen aikana syntynyt yhteistyö on saanut jatkoa. Esimerkiksi hankkeen yhteistyökumppani Oulun Ensi- ja turvakoti palkkasi Päivikki ja Sakari Sohlbergin säätiöltä saamansa apurahan turvin kaksi taiteilijaa vuodeksi osa-aikaiseen työsuhteeseen. Myös Oulun Palvelusäätiö on saanut lisärahoitusta ikäihmiselle suunnattuun taidetoimintaan.

Taiteilijat ja kulttuurikuriirit edisti monialaista vuoropuhelua kulttuurin ja hyvinvoinnin välillä. Osa taiteilijoista ja kuriireista toimii Kulttuuriosuuskunta Ilmeen kautta ja on mukana osuuskunnan hallinnoimassa Elämäntuntoa taiteesta -hankkeessa. Työskentelyn mahdollistaa Suomen kulttuurirahaston 75-vuotisjuhlavuoden 40 000 euron apuraha. Hankkeessa toteutetaan neljä yhteisötaidekokonaisuutta eri puolilla Pohjois-Pohjanmaata yhteistyössä ikäihmisten, mielen-terveyskuntoutujien ja SOS-lapsikylän nuorten kanssa.

#### Uusia toimintamuotoja

Ammattitaiteilijoiden työskentely vanhuspalveluissa on tapahtunut pääosin projektiluontoisesti. Hankkeissa on syntynyt vakiintuneita kumppanuuksia taiteilijoiden ja vanhustyön yksiköiden välille. Alueella työskentelee taiteilijoita, jotka saavat säännöllisesti osan toimentulostaan taiteen hyvinvointityöstä ja erilaisista yhteisötaiteellisista projekteista. Esimerkiksi Kulttuuriviesti-taidetyöskentely mahdollistui Uuden Oulun Juhlavuoden tapahtumatuella. Viestissä järjestettiin kaikenikäisiä kuntalaisia osallistavia maalaus- ja tanssityöpajoja, joissa kuntaliitoksen myötä syntyneen uuden kaupungin asukkaat tutustuivat toisiinsa.

Parhailaan Oulun kaupungissa suunnitellaan luovien, kulttuuristen menetelmien käyttöä osana pitkäaikäistyöttömien kuntouttavaa työtoimintaa. Tarkoituksena on järjestää kuntoutujille kerran viikossa kolmen kuukauden ajan esteetön, luovan toiminnan päivä, jonka toteuttaja on yleishyödyllinen yhdistys. Oulun kaupungin liikuntapalvelujen kautta toimii viikoittain esteettömän tanssin ryhmä, jossa on ollut mukana myös iäkkäämpiä pyörätuolin käyttäjiä. Esteetön ry järjestää pääosin vapaaehtoistoimintana kaikille avoimia esteettömän tanssin työpajoja, joihin osallistuu eri tavoin liikkuvia ihmisiä nuorista 70-vuotiaisiin.

#### Artteli kulttuurihyvinvointipalveluiden pioneerinä

Oulun läänin taidetoimikunnan (nykyisin Taiteen edistämiskeskuksen Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun aluetoimipiste) koordinoimassa Artteli-hankkeessa työllistettiin seitsemän kulttuurialan ammattilaista kehittämään kulttuurihyvinvointia edistävää toimintaa eri organisaatioissa Oulun seudulla.

Vuosina 2010–2011 toteutetussa Arttelissa kartoitettiin alueen kulttuurihyvinvointipalveluiden tilaa ja tarvetta sekä pyrittiin tuomaan kulttuurin hyvinvointityön hyötyjä esille käytännön kautta. Tavoitteena oli nuorten ammattilaisten jatkokyöllistyminen kulttuurihyvinvoinnin parissa sekä alaan perehtyneiden tekijöiden saaminen alueelle. Hanke toteutettiin opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2010 alueellisille taide-toimikunnille myöntämällä nuorten taiteilijoiden sekä kulttuuri- ja sosiaalialan ammattilaisten työllistämiseen suunnatulla määrärahalta. Artteli lisäsi kulttuurihyvinvointipalveluiden kysyntää ja antoi taiteilijoille kaupallista näkökulmaa toimintaan. Arttelin suurin merkitys oli taiteen hyvinvointityön tunnetuksi tekeminen, sillä toiminta oli 2010-luvun alussa Oulussa melko uutta. Arttelissa työllistyneistä taiteilijoista osa on jatkanut aktiivisesti toimintaa yhteisöllisen taiteen parissa hankkeissa solmittujen yhteistyökontaktien kautta.

### **Oulun ammattikorkeakoulun uutta luotaavaa pilotointia**

Vuosina 2011–2013 Oulun ammattikorkeakoulu oli osatoteuttajana valtakunnallisessa ESR-rahoitteisessa Musiikki elämään -hankkeessa, jonka päätoteuttajana olivat Metropolia Ammattikorkeakoulun pop/jazzin ja musiikin koulutusohjelmat. Hanketta toteutettiin pääkaupunkiseudun lisäksi Lahden, Kokkolan ja Oulun alueilla. Siinä kehitettiin kolmannen sektorin toimijoiden valmiuksia tuottaa osallistavan musiikkitoiminnan palveluita. Mukana olevat ammattikorkeakoulut kouluttivat opiskelijoitaan osallistavan musiikkitoiminnan ammattilaisiksi kolmannelle sektorille.

Oulun seudun alueellisessa toteutuksessa Oulun ammattikorkeakoulun kulttuurialan opiskelijat toteuttivat osallistavia ja yleisöyhteistyöhön rakentuvia konsertteja, kulttuuritapahtumia ja työpajoja musiikin ammattilaisten ohjauksessa. Uutta virtaa elämään -pilotoinnissa Oulun Palvelusäätiön palvelukeskuksissa ikäihmisille kohdennettua taidetyöskentelyä toteuttivat ammattikorkeakoulun musiikin ja tanssin opiskelijoista muodostetut työparit yhdessä palvelukeskuksen työntekijän kanssa.

Opiskelijat tekivät yhteistyötä myös Oulun ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveysalan yksikön opiskelijoiden kanssa rinnakkain Eheä elämän ehto -hankkeen kanssa. Yhteistyön tavoitteena oli asiantuntijuuden jakaminen, moniammatillisuuden vahvistaminen ja opiskelijoiden osaamisalueiden laajentaminen. Musiikki elämään -hankkeessa toteutettiin osatoteuttajien kokemusten pohjalta Osallistavan musiikkitoiminnan opas, joka on tarkoitettu osallistavan musiikkitoiminnan tekijöille, tilaajille, kouluttajille ja muille aiheesta kiinnostuneille.

## **KAINUU**

### **ROUTA-ryhmä tanssittaa Kainuussa**

Kajaanilainen nykytanssin tuotantoryhmä Routa on toteuttanut useita ikäihmisille suunnattuja projekteja. Routa järjestää seniori-ikäisille tanssityöpajatoimintaa Kajaanissa ja Sotkamossa. Työpajoissa tehdään tanssi- ja liikeharjoituksia, joiden tavoitteena on paitsi tuoda iloa arkeen, myös parantaa kehon hallintaa, laajentaa liikeratoja, kehittää motoriikkaa ja purkaa kehoallista jännitystä. Tanssillisen osuuden jälkeen työpajoihin kuuluu yhteinen kahvihetki kokemusten jakamiseen. Toimintaa rahoittavat Kainuun sosiaali- ja terveystoimi, Raha-automaattiyhdistyksen Kunnossa Kaiken Ikää -ohjelma ja Routa-ryhmä, joka on yksi Pohjoisen tanssin aluekeskuksen neljästä toimijasta. Osallistujille on vapaaehtoinen viiden euron osallistumismaksu. Osallistujia on enemmän kuin ryhmiin voidaan ottaa.

Ristijärven Willa Wanhassa ja Kajaanin Onnela-kodissa on toteutettu kevästä 2011 lähtien Muistan-tanssitointaa. Kyseessä on Kajaanin Tanssiteatterin ja Routaryhmän tanssijoiden ja koreografien soveltava taide-tanssi, joka perustuu Teija Ravelinin väitöstutkimukseen ”Tanssiesitys auttamismenetelmänä dementoituvien vanhusten hoitotyössä” (2008). Tavoitteena on kehittää muistisairaiden vanhusten hoitotyötä ja soveltavan tanssitoiminnan mallia. Toiminta alkoi perehdyttävällä koulutuksella hoitoyhteisöissä. Molemmissa yhteisöissä tuotettiin vuoden aikana kolme tanssiesitystä, jotka pohjautuivat vanhusten muistoihin. Kajaanin ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan opiskelijat kartoittivat hoitajien kokemuksia toiminnasta. Tanssihetkistä otetuista valokuvista koottiin näyttely hoitoyhteisöihin. Tavoitteena on jatkaa yhteistyötä. Toiminnalle on haettu jatkorahoitusta Raha-automaattiyhdistykseltä.

### **KUULTO-toimintakokeilu Kainuussa**

Kuntien kulttuuritoiminnan kehittämishanke KUULTON toimintakokeilussa Kainuussa 2012–2013 pyrittiin tasapuoliseen kulttuurin saavutettavuuteen ammattitaiteilijoiden avulla. Generaattori-yhteisön jäsenet Routa-ryhmä, Kajaanin Harrastajateatteri ja Kulttuuri- osuuskunta G-voima ohjasivat osallistavia työpajoja kylissä tanssi, teatteri-, sana-, musiikki- ja elokuvataiteen keinoin. Ammattitaiteilijat menivät myös syrjäisissä kylissä jo aktiivisesti toimiviin ryhmiin mukaan antaen uusia ideoita toiminnan kehittämiseen kuten esim. ammattiapua harrastajateatteri- ja musiikkitoimintoihin. Jokaisessa kunnassa toteutettiin viisi työpajaa. Osa ryhmistä jatkuu kansalaisopistojen kautta, joka palkkasi hankkeessa mukana olleita taiteilijoita ryhmien ohjaajiksi. Kainuun kuntien kulttuuritoimien yhteisistä keskusteluista rakentui Kulttuuria kuntalaisille -hanke, jossa kuntalaiset voivat hakea maakunnan kulttuuritoimen edustajista



kootulta raadilta kulttuuriesityksiä, -tapahtumia ja -työpajoja omalle kylällensä. Toimintaa rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö.

### **Kajaanin kaupunginteatterin hoitolaitosyhteistyö**

Kajaanin kaupunginteatteri tekee Oulun läänin alueteatterina toimialueellaan vireää yhteistyötä vanhuspalveluiden kanssa. Se vie ikäihmisille suunnattuja esityksiä palvelutaloihin, hoitokoteihin, päiväkeskuksiin ja yhdistysten vieraaksi. Kiertävien esitysten yhteyteen

on usein varattu aikaa keskustelulle. Esityksissä on ollut katsojina myös päiväkotiryhmiä. Alueteatterin näyttelijät ovat käyneet yksiköissä laulamassa ja pitämässä improvisaatiohetkiä. He ovat osallistuneet palvelutalossa toimivan näytelmäkerhon harjoituksiin ja antaneet vinkkejä näyttelijöille ja ohjaajana toimineelle palvelutalon työntekijälle. Teatterin palveluita ovat rahoittaneet Kajaanin kunnan vanhuspalvelut, palvelutalot ja yhdistykset. Esitysten hinnat on voitu pitää alhaalla, koska teatteri saa alueteatterina kiertäviin tuotantoihin valtionavustusta.

## **POHJOIS-POHJANMAA ja KAINUU**

### **Haastattelut ja tiedonannot:**

- **Henna Hanhineva**, tanssitaiteilija, Oulu, 29.8.2014.
- **Sari-Minna Havimäki**, projektitutkija, KUULTO-hanke, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 5.8.2014
- **Sanna Heikkinen**, alueteatterituottaja, Kajaanin kaupunginteatteri – Oulun läänin alueteatteri, Kajaani, 20.8.2014
- **Merja Männikkö**, projektikoordinaattori, Taiteilijat ja kulttuurikuriirit -hanke, Esteetön ry:n puheenjohtaja, Kulttuuriviesti-toimija ja Uutta virtaa elämään -pilotoija, Oulu, 22.8.2014
- **Sauli Pesonen**, toiminnanjohtaja-elokuvasihteeri, Oulun elokuvakeskus, Oulu, 19.8.2014
- **Jaana Potkonen**, kulttuurituottaja, pohjoinen ja itäinen alue, Kulttuuritalo Valve, Oulu, 15.4.2014
- **Maria Tolonen**, tuottaja, Routa-ryhmä, Kajaani, 19.8.2014
- **Riitta Tötterström**, yksikönjohtaja, Kulttuurialan yksikkö, Oulun ammattikorkeakoulu, Oulu, 25.8.2014

### **Lähteitä:**

- Hautaniemi, Susanna; Kemppainen, Minna & Männikkö, Merja (2014): TAITEESTA ELÄMÄNTUNTOA - TAITEILIJAT JA KULTTUURIKURIIRIT -hankkeen loppuraportti. Oulun kaupunki, Kulttuuritalo Valve.  
[www.kulttuurivalve.fi/sivu/fi/taiteilijat\\_ja\\_kulttuurikuriirit/loppuraportti/](http://www.kulttuurivalve.fi/sivu/fi/taiteilijat_ja_kulttuurikuriirit/loppuraportti/)
- Havimäki, Sari-Minna; Jakonen, Olli & Kangas, Anita (2014): Osallistumista ja aktivointia; KUULTO-toimintakokeilun matkassa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2014:11.  
[www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2014/Osallistumista\\_ja\\_aktivointia.html?lang=fi](http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2014/Osallistumista_ja_aktivointia.html?lang=fi) [www.jyu.fi/ytk/laitokset/yfi/oppiaineet/kup/tutkimus/tutkprojhank/kuulto](http://www.jyu.fi/ytk/laitokset/yfi/oppiaineet/kup/tutkimus/tutkprojhank/kuulto)
- Osallistavan musiikkitoiminnan opas, Musiikki elämään -hanke 2011–2014  
[www.musiikkielamaan.fi](http://www.musiikkielamaan.fi)
- Pääkkö, Marjo (2011): ”Jokaisen elämä on luova teos.” – Kokemuksia kulttuuri- ja hyvinvointityön kohtaamisesta Artteli-projektissa. Artteli-projektin loppuraportti. Oulun läänin taidetoimikunta, Oulu.  
[www.taike.fi/documents/10162/33424/Loppuraportti\\_verkkoon\\_230811.pdf](http://www.taike.fi/documents/10162/33424/Loppuraportti_verkkoon_230811.pdf)
- Routa-ryhmä  
[www.routacompany.fi](http://www.routacompany.fi)

## 3.12 LAPPI

### **Yhteistyöllä ja yhdistystoiminnalla kulttuuripalveluita**

Lapissa toiminta taiteen ja kulttuurin alalla on vireää, mutta epätasaisesti jakautunutta. Välimatkat ovat pitkiä ja taiteilijat keskittyvät kaupunkeihin. Aktiivisia kulttuurisen seniori- ja vanhustyön kehittäjiä ovat muun muassa Lapin alueen korkeakoulut, Taiteen edistämiskeskuksen Lapin aluetoimipiste, Monitaideyhdistys Piste, Rovaniemen Teatteri ja erilaiset järjestöt. Toimintaa viedään Kemin, Rovaniemen ja Tornion ulkopuolelle erityisesti yhdistysten kautta, jotka palkkaavat taiteilijoita taideryhmien ohjaajiksi. Korkeakoulujen yhteishankkeissa on tehty poikkiammatillista yhteistyötä, jossa yhdistyvät taide, kulttuuri ja hyvinvointi. Tutkimusta taiteen soveltavasta käytöstä tehdään paljon. Lapin yliopisto toteuttaa yhteistyössä Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun kanssa soveltavan kuvataiteen kaksivuotista maisteriohjelmää.

Alueella toteutettujen projektien vaikutuksena kulttuurin hyvinvointivaikutusten tunnistaminen ja poikkihallinnollinen yhteistyö on lisääntynyt. Lisäksi on syntynyt yhteistoimintamalleja, joissa yhdistykset tuottavat kulttuurisia hyvinvointipalveluja lähipalveluna yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveystoimen sekä kulttuuritoimen kanssa. Ammattitaiteilijoiden työskentely on rahoitettu pääosin apurahoin, työllistämistuin ja hankerahoituksella.

### **Rovaniemeltä maakuntaan**

Alueellisen tasa-arvon toteutumisen vuoksi useilla taidelaitoksilla kuten Lapin kamariorkesterilla ja Rovaniemen alueteatterilla on maakunnallinen tehtävä toimia laajemmin koko Lapin alueella. Lapin kamariorkesteri vieraillee säännöllisesti alueen palvelukodeissa ja terveyskeskussairaaloissa. Rovaniemen Teatteri – Lapin Alueteatteri tekee yleisötyönä hoitolaitosyhteistyötä. Yleisötyön painopiste vaihtelee vuosittain. Senioreille suunnattuihin sisältöihin on keskitytty noin joka toinen näytäntökauti. Teatteri tuottaa ja järjestää kiertäviä esityksiä ja työpajoja vanhuspalveluyksiköissä. Se on mukana suunnittelemassa ikäihmisten asukastapahtumia. Noin puolet hoitolaitosvierailuista on ollut yksiköille maksuttomia ja puolet yksiköiden omalla rahalla tilaamia. Teatterissa toimii yleisötyöstä vastaava alueteatterikuraattori.

Rovaniemen kaupungin kahden kulttuurituottajan työkuvasta 20 % kuuluu ikääntyneiden kulttuuripalvelujen tuottamiseen. Kaupungin kulttuuritoimisto tuottaa tapahtumia ja järjestää esityksiä palvelutaloihin esimerkiksi kiertävien ammattiteattereiden vierailujen yhteydessä. Nuoria taiteen alan opiskelijoita on työllistetty kaupungin palvelutaloihin. Rovaniemellä toimii moniammatillinen ikäohjelman seurantaryhmä, johon

osallistuu vapaa-aika-, sosiaali- ja terveyspalveluiden edustajia sekä vapaan kentän toimijoita. Kulttuuritoimisto on mukana suunnittelemassa ikäihmisten hyvinvointiohjelmää.

Ikäihmisten hyvinvointipalveluja on tuotettu yhteistyössä Taiteen edistämiskeskuksen Lapin aluetoimipisteen läänintaiteilijoiden kanssa. Toimipiste koetaan luontevaksi yhteistyökumppaniksi taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -asioissa. Läänintaiteilijat ovat järjestäneet koulutus- ja hankeyhteistyötä hoito- ja sosiaalialan laitosten kanssa lisätäkseen kiinnostusta taidelähtöisten menetelmien käyttöön osana hoitotyötä. Toimintaa on ollut erityisesti musiikin alalla.

### **Taidekehrä-hankkeessa taidetta ja kulttuuria itse tehden**

Taidekehrä – Taiteesta ja kulttuurista terveyttä ja hyvinvointia ikääntyneille on Lapin Nuorisoyhdistys ry:n hallinnoima kolmivuotinen hanke. Vuosina 2013–2015 toteutettavaa projektia rahoittaa Raha-automaattiyhdistys. Päätahtoisena on kohentaa ikääntyneiden toimintakykyä, terveyttä ja hyvinvointia heidän itsensä tekemän taiteen ja kulttuurin kautta. Tahtoisena on myös siirtää taide- ja kulttuuriperintöä sukupolvelta toiselle. Taidekehrä tahtoisaa sekä kotona että laitoksessa asuvia ikääntyneitä. Erityiskohderyhmänä ovat muistihäiriöiset, liikuntarajoitteiset ja vammaiset ikääntyneet.

Taidekehrän osatoimijoina ovat Lapin kansantanssiyhtye Rimpparemmi ry, Tornion järjestöyhdistys ry, Livokas ry, Jutarinki ry ja Hollolan Nuorisoseura ry, jotka neuvottelevat kotipaikkakuntiansa kulttuuri-, sosiaali- ja terveystoimijoiden kanssa kehitettävistä hyvinvointipalveluista. Yhdistyksille järjestetään yhteistapaamisia ja koulutusta. Viidessä osahankkeessa on palkattuna yhteensä 27 osa-aikaista ohjaajaa, joista osa on taiteen tai kulttuurin ammattilaisia. Koska budjettiin ei ole varattu matkakuluja, on ohjaajat pyritty löytämään toimintapaikkakunnilta. Koulutusta, arviointia ja tutkimusta tehdään Sivustysliitto Kansalaisfoorumi ry:n kanssa.

Jutarinki ry hallinnoi osana Taidekehrää Taidepolkuja ikääntyneiden hyvinvointiin -hanketta, joka työllistää 10 osa-aikaista taideohjaajaa. Yhdistys järjestää viikoittain taidelähtöistä toimintaa Sodankylän palvelutaloissa ja pitkäaikaishoidon yksiköissä. Kolme ohjaajaa on myös työskennellyt kotona asuvien ikääntyneiden kanssa kokoontuen muun muassa kerhohuoneissa. Toiminnan juurruttamiseksi on perehdytetty laitosten hoitohenkilökuntaa taidelähtöisten menetelmien käyttöön ja jaettu toimintapaketteja työn tueksi. Sivukylillä on järjestetty kyläkulttuuripäiviä. Hankkeen päättymisen jälkeen suunnitellaan henkilökunnan koulutusten jatkamista Jutarinki ry:n kautta. Vuosittaisten kyläkulttuuripäivien järjestämistä jatketaan mahdollisesti kylien omin voimin.

## **SeniориPiste – Kiertävä kohtaamispaikka kylille**

SeniориPiste on Alatornion Vanhainkotiyhdistys ry:n hallinnoima senioreiden kohtaamispaikka, joka järjestää sosiokulttuurisia ja taidelähtöisiä luovia menetelmiä hyödyntäviä toiminnallisia ryhmiä, tapahtumia ja retkiä sekä motivoivia kotikäyntejä Torniossa ja Ylitornion. Toimintaa on ollut vuodesta 2003 lähtien. Vuosittain osallistumiskertojen kokonaismäärä on 4500–6000. Kävijöinä on n. 500–600 senioria, joiden keski-ikä on 76 vuotta. Miehiä kävijöistä on 34 %.

Vuonna 2014 käynnissä on 21 säännöllisesti kokoontuvaa ryhmää, joita ohjaavat SeniориPisteen toiminnan ohjaajat ja vapaaehtoiset. Toiminnanohjaajien rekrytoinnissa painotetaan taide- ja kulttuurialan koulutusta tai vahvaa kulttuuristen menetelmien hallintaa. Sosiaali- ja terveysalan koulutus katsotaan eduksi, mutta ei pelkästään riittäväksi. SeniориPisteen toiminnanohjaajina työskentelee tällä hetkellä tanssi- ja draamaterapeutti/sosionomi (AMK) sekä geronomi (AMK)/laulaja.

SeniориPisteen ohjausryhmään kuuluu kuntien vanhustyön johtajia, jotka antavat vinkkejä, mihin ryhmiä kannattaa perustaa ja ohjaavat kotikäyntiasiakkaita toimintaan. Lisäksi pidetään yhteistyöpalavereja kirjasto- ja kulttuuritoimen kanssa. Tornion kulttuuritoimi tarjoaa tiedotusapua ja kokoontumistiloja SeniориPisteelle. Kirjastotoimen kautta saadulla rahoituksella voidaan maksaa esiintymispalkkioita kirjailijoille. Taidemuseon kanssa on tehty yhteistyössä muistisairaille suunnattu kehittämishanke. SeniориPiste on järjestänyt kotihoidon työntekijöille koulutusta luovien ja kulttuuristen menetelmien käytöstä osana hoitotyötä. Lisäksi vierailaan alan oppilaitoksissa kertomassa toiminnasta opiskelijoille.

SeniориPistettä rahoitetaan Raha-automaattiyhdistyksen kohdennetulla toiminta-avustuksella, Tornion ja Ylitornion kunnan rahoitusosuudella, Vappu ja Oskari Yli-Perттulan säätiön ja yksityisten lahjoitusten tuella. Yhteistyökumppaneina on nuorisoseuroja, kyläyhdistyksiä, seurakunta, Tornion Asuntopalvelusäätiö, Tornion kaupunki, Ylitornion kunta, Kansalaisopisto, Peräpohjolan Opisto, geronomi/sosionomi (AMK)-koulutus sekä alueella toimivia sosiaali- ja terveysjärjestöjä.

## **Saarenkylän palvelukodin Taidepainotteinen palvelutalo -hanke**

Saarenkylän Vanhustenkotiyhdistys ry tuottaa tehostetua ja tavallista palveluasumista Rovaniemellä. Lisäksi ikäihmisille tarjotaan vuokra-asuntoja. Saarenkylän palvelukodissa toteutettiin 2010-luvun alussa kehittämishanke yhdessä Taiteen edistämiskeskuksen Lapin aluetoimipisteen kanssa. Projektissa tutustuttiin hoitohenkilökuntaa taidelähtöisiin menetelmiin ja juurrutettiin niiden käyttöä osaksi hoitotyötä. Tavoitteena

oli myös uudenlaisten yhteistyömuotojen löytäminen. Hankkeen aikana kolme läänintaiteilijaa työskenteli yksikössä. Palvelutaloon hankittiin mm. maalaustarvikkeita, kitaroita ja piano.

Taidepainotteinen palvelutalo -hankkeen pysyvinä vaikutuksina voidaan pitää palvelutalon henkilökunnan käynnistämiä taidetuokioita ja luovia menetelmiä hyödyntävää viriketoimintaa, jolle on varattu aikaa 2,5 tuntia viikossa. Osa hoitohenkilökunnasta käyttää kiinnostuksensa ja taitojensa mukaan taidetta osana hoitotyötä päivittäin. Palvelukodissa vierailee säännöllisesti taiteen harrastajia ja ammattilaisia. Ulkopuolisten palveluiden käyttäminen on vakiintunut käytäntö. Vieraillevien taiteilijoiden palkkaamiseen on varattu rahaa yhdistyksen budjetissa.

## **Ikäehyt – taidetta ja kulttuuria ikäihmisille korkeakoulu yhteistyönä**

Vuosina 2011–2013 toteutetun ESR-rahoitteisen Ikäehyt-hankkeen tavoitteena oli lappilaisten ikäihmistien hyvinvoinnin, elämänlaadun ja elämänhallinnan tukeminen kehittämällä heille suunnattuja palveluita ja työmenetelmiä. Keskeisenä tehtävänä oli taiteen ja kulttuurin merkityksen tunnistaminen osana ikääntyneiden hoitotyötä sekä taide- ja kulttuurisektorin osallistumisvalmiuden lisääminen ikäihmistien palvelujen tuottamisessa. Hanke kohdistettiin ikääntyneille suunnattujen palvelujen järjestäjille kunnissa, hyvinvointipalveluyrityksissä ja kolmannella sektorilla. Kohderyhmänä olivat myös korkeakoulujen opiskelijat ja opettajat.

Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun hallinnoiman hankkeen toteuttajina olivat Lapin yliopisto, Rovaniemen ammattikorkeakoulu, Lapin kunnat, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, hyvinvointialan yrittäjät ja yhdistykset. Korkeakoulujen opetus integroitiin osaksi projektia. Mukana oli 14 kuntaa, joista neljä valitsi kehittämiskohteekseen taiteen ja kulttuurin edistämisen vanhustyössä. Tavoitteena oli erityisesti vahvistaa hoitohenkilöstön osaamista. Hankkeessa rakennettiin kunnille sovellettavaksi vuosikellomalli, jossa esitetään koottuna koko vuoden ajalle rytmittyvä taide- ja kulttuuritoiminta.

Posion terveyskeskuksen pitkäaikaispotilaiden vuodeosaston remonttisuunnitelma toteutettiin yhteistyössä Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan opiskelijoiden, hoitohenkilöstön ja ikäihmistien kanssa. Valmis suunnitelma esiteltiin remontista vastaavalle rakennusmes-tarille, jonka kanssa hahmoteltiin käytännön toteutus. Posion kunta palkkasi taideopiskelijan jatkamaan työtä projektin päätyttyä.

Rovaniemellä Rautiosaaren palvelutaloon toteutettiin hankkeen aikana monipuolinen sisäpiha. Palvelutalossa koettiin myös yhteisöllisyyden voimaa yli sukupolvien, kun Rautiosaaren koulun 5.- ja 6.-luokkalaiset työ-

kentelivät taiteen keinoin ikäihmisten kanssa. Sallassa järjestettiin hoitajille koulutusta musiikin käytöstä hoitotyössä. Rovaniemellä rakennettiin musiikkihuone pitkäaikaiskotiin. Lisäksi järjestettiin koulutusta ja työpajoja, jotka työllistivät myös taiteen ammattilaisia.

### **KUULTO-hankkeen toimintakokeilut Posiolla ja Sodankylässä**

Posiolla toteutetussa KUULTO-hankkeen kokeilussa rakennettiin paikallistarinoista kuntalaisia osallistavia kulttuuripalveluja, joita kierrätettiin kylältä toiselle. Tavoitteena oli koota eri-ikäisiä kulttuuritoimijoita yhteisen tekemisen pariin ja herättää halu tuottaa itse kulttuuria. Projektin osallistuvat kyläyhdistykset sekä kaikenikäiset musiikin, tanssin ja teatterin harrastajat. Kokeiluun palkattiin kaksi taiteilijaa, jotka asettuivat työskentelemään Sirniön kylään. Taiteilijat olivat mukana muodostamassa kuntaan ryhmää, joka jatkaisi koulutus- ja esitystoimintaa taiteilijoiden työn päätyttyä. Valkaman palvelukeskuksessa ja muutamissa kylissä käynnistettiin ikääntyvien tarinapiirejä. Projektin tuloksena syntyi ikääntyvien omista tarinoista kylämusikaali, joka lähti kiertueelle. Rovaniemen kaupungin teatteri mahdollisti ryhmän esiintymisen teatterissa. Posion kunnan kulttuuritoimi osallistui hankkeeseen kulttuurisihteerin työpanoksella, mutta toiminnalle ei saatu jatkorahoitusta projektin päättymisen jälkeen.

Sodankylän KUULTO-hankkeen toimintakokeilussa tarjottiin kotona ja palvelutaloissa asuville vanhuksille musiikillisia hetkiä musiikkiterapian keinoin. Kotimusiikki-ryhmät kokoontuivat lähinnä Sodankylän sivukylissä. Tavoitteena oli saavuttaa ryhmämuotoisen taidetoiminnan keinoin ikäihmisiä, jotka eivät ole muiden palveluiden piirissä tai joille osallistuminen on vaikeaa esimerkiksi liikkumisen vuoksi. Kotimusiikkia toteuttivat yhteistyössä Sodankylän kulttuuritoimi ja Revontuli-Opisto. Toiminta on mahdollisesti jatkumassa Revontuli-Opiston kautta.

### **Monitaideyhdistys PISTE – sirkusta ikäihmisille**

Monitaideyhdistys PISTE on eri taiteenalojen ammatilaisyhteisö, joka toimii kulttuuritapahtumien, sirkus- ja tanssiesitysten sekä yhteisöllisen taidekasvatuksen parissa. Toiminta painottuu erityisryhmiin, lapsiin ja nuoriin. Varsinaisia harrastusryhmiä ei ole. Yhdistys on toteuttanut sirkusta iäkkäiden kehitysvammaisten ja muistisairaiden vanhusten kanssa Metsolan palvelukodissa Kittilässä. Mukana on myös teatteri-ilmaisun ohjaajia. Toiminnassa huomioidaan koko yhteisön osallistuminen ja hoitohenkilökunnan työhyvinvoinnin edistäminen. PISTE järjestää työpajoja myös pelkästään hoitohenkilöstölle. Niiden on koettu parantavan asukastyöpajojen vaikuttavuutta.

Monitaideyhdistys PISTE oli mukana Tampereen yliopiston Tutkivan teatterityön keskuksen hallinnoimassa Vaikuttava sirkus -hankkeessa, joka mahdollisti työskentelyn kahden vuoden ajan. Projektin päätyttyä mm. Metsolan palvelukodissa taidetoimintaa on jatkettu pienemmällä avustuksella, ja myös hankekumppanit ovat osallistuneet kustannuksiin. Talvella 2014–2015 työskentely mahdollistuu Metsolassa opetus- ja kulttuuriministeriön vammaisyhteisöjen kulttuuritoimintaan ja saavutettavuuteen myöntämällä erityisavustuksella Taiteintee-projektin kautta. Projektissa on vanhustyön puolelta mukana myös Raunuan Rantakoti. Muut Taiteinteen kumppanit ovat kehitysvammaisten kanssa toimivia tahoja. Projektissa järjestetään työpajojen lisäksi esitysvierailuja ja valokuvauksia ryhmien luona.

Toiminnan haasteena on työn sirpaleisuus, pitkät välimatkat, tilat ja henkilökunnan innostaminen. Onnistunut rahoituksen hankinta on toistaiseksi mahdollistanut pitkäjänteisen työskentelyn yhdistyksen taiteilijoille. Kuntia ei ole saatu mukaan rahoittajiksi, vaan rahoituskumppani on aina ollut suoraan kohderyhmän hoivaamisesta vastaava taho. Se on toisaalta mahdollistanut suoran ja selkeän tavoitteenasettelun ja suunnittelun ryhmien kanssa.

## LAPPI

### Haastattelut ja tiedonannot:

- **Sari-Minna Havimäki**, projektitutkija, Kuulto-hanke, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 5.8.2014
- **Sauli Hyöppinen**, hankevetäjä, Tornion Järjestöyhdistys ry, Tornio, 19.6.2014
- **Irma Ihalainen-Kemi**, SenioriPisteen toiminnanohjaaja, tanssi- ja draamaterapeutti /sosionomi (AMK), Alatornio, 23.6.2014
- **Eija Jumisko**, projektipäällikkö, Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, IkäEhyt-hanke, Rovaniemi, 11.8.2014
- **Ulla-Maija Kanerva**, intendentti, Lapin kamariorkesteri, Rovaniemi, 28.7.2014
- **Riina Lindberg**, tanssija/fysioterapeutti, hankevetäjä, Jutarinki ry, Sodankylä, 25.6.2014
- **Maria-Liisa Malvalehto**, toiminnanjohtaja, Lapin Nuorison liitto, Rovaniemi, 24.6.2014
- **Jarmo Palo**, toiminnanjohtaja, Saarenkylän palvelutalo, Rovaniemi, 26.6.2014
- **Katja Rakkolainen**, tuottaja-läänintaiteilija, Taiteen edistämiskeskuksen Lapin aluetoimipiste, Rovaniemi, 1.4.2014
- **Hannu Raudaskoski**, populaarimusiikin läänintaiteilija, Taiteen edistämiskeskuksen Lapin aluetoimipiste, Rovaniemi, 4.7.2014
- **Mirja Tahvonen**, vastaava hoitaja, Rautiosaaren palvelutalo, Rovaniemi, 18.8.2014
- **Johanna Virsunen**, alueteatterikuraattori, Lapin alueteatteri, Rovaniemi, 17.6.2014
- **Riikka Vuorenmaa**, valosuunnittelija, puheenjohtaja, Monitaideyhdistys Piste, Rovaniemi, 26.8.2014

### Lähteitä:

- Lapin nuorison liitto, Taidekehrä-projekti 2013–2015  
[www.lnl.fi/index.php?option=com\\_content&view=article&id=215&Itemid=100301](http://www.lnl.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=215&Itemid=100301)
- Jumisko, Eija; Jänkälä, Raimo; Piekkari, Jouni & Turulin, Marita (toim.) (2013):  
Ikäehyt. Hyviä vuosia Lapissa – toimintamalleja ja työkaluja ikäihmisten elämänhallinnan ja hyvinvoinnin tukemiseen 2011–2013. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. Kemi.  
[www.issuu.com/ktamk/docs/ktamk\\_ikaehyt\\_b\\_10\\_2013](http://www.issuu.com/ktamk/docs/ktamk_ikaehyt_b_10_2013)
- Havimäki, Sari-Minna; Jakonen, Olli & Kangas, Anita (2014): Osallistumista ja aktivointia; KUULTO-toimintakokeilun matkassa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:11.  
[www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2014/Osallistumista\\_ja\\_aktivointia.html?lang=fi](http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2014/Osallistumista_ja_aktivointia.html?lang=fi) [www.jyu.fi/lytk/laitokset/yfi/oppiaineet/kup/tutkimus/tutkprojhank/kuulto](http://www.jyu.fi/lytk/laitokset/yfi/oppiaineet/kup/tutkimus/tutkprojhank/kuulto)
- Vaikuttava sirkus -hanke 2011–2014  
[www.vaikuttavasirkus.fi](http://www.vaikuttavasirkus.fi)
- Monitaideyhdistys Piste, Rovaniemi  
[www.pistery.org](http://www.pistery.org)
- SenioriPiste – Kiertävä kohtaamispaikka kylille, Tornio ja Ylitornio  
[www.senioripiste.com](http://www.senioripiste.com)



## 4. EHDOTUKSIA TOIMENPITEIKSI

### Valtakunnalliset toimenpiteet

1. Valtakunnallista Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelmaa jatkamaan perustetaan Terveyden edistämistä kulttuurissa koordinoiva työryhmä.
2. Laaditaan Kulttuurisen vanhustyön Käypä hoito-suositus, joka on verrattavissa liikunnan Käypä hoito-suositukseen.
3. Vahvistetaan valtakunnallista kulttuurisen seniori- ja vanhustyön verkostoitumista.

### Kunnalliset kulttuurilaitokset ja kuntien kulttuuripalvelut

1. Kulttuuripalvelut palkkaavat kulttuurituottajan tai osoittavat työosuuden henkilölle, joka on erikoistunut tai vastaa kunnan, seutukunnan tai kuntayhtymän alueen ikäihmisten kulttuuripalveluista.
2. Taiteen ja kulttuurin alan kolmannen sektorin toimijat, vanhus- ja eläkeläisjärjestöt sekä seurakunnat otetaan mukaan palveluiden tuottajiksi. Kolmannen sektorin toimijoiden kanssa tehdään monenlaista yhteis-, rahoitus- ja kehittämistyötä.
3. Yleisötyöstä vastaavan henkilön toimia perustetaan kunnallisiin kulttuurilaitoksiin ja yleisötyötä kohdennetaan myös ikääntyneisiin ja laitoksissa asuviin. Toimet voivat olla myös taidelaitosten yhteisiä kuraattoreita, lehtoreita tai yleisötyövastaavia.
4. Kuntien ja maakuntaliittojen strategioihin kirjataan käytännön toimenpiteitä ja tavoitteita kulttuurin ja sosiaali- ja terveyssektorin yhteistyön toteuttamiseksi. Toiminnan toteutumista seurataan suunnitelmallisesti.
5. Kansalais- ja työväenopistojen sekä kirjastojen merkitystä ja roolia sekä kotona että laitoksissa asuvien ikäihmisten kulttuuripalveluiden jakajina, verkoston solmukohtina ja valmiina tuottajina vahvistetaan erityisesti suurten kaupunkien ulkopuolella.

### Opetus- ja kulttuuriministeriö / Taiteen edistämiskeskus

1. Taiteen edistämiskeskus (Taike) ottaa aktiivisemman roolin valtakunnallisena asiantuntijaorganisaationa keskusteltaessa taiteen hyvinvointivaikutuksista.
2. Taike tunnistaa ja edistää taiteen hyvinvointityötä yhtenä taiteilijan toimeentulon muotona.
3. Taikella on läänintaiteilijoita, jotka toimivat taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten parissa toiminnan käynnistäjinä, kehittäjinä, tiedon kerääjinä ja kumppaneina mm. kuntien ja kaupunkien kulttuuri- ja sosiaali- ja terveyspalveluiden kanssa.
4. Taiken hyvinvointiavustusten jakoperusteita selkeytetään, yhtenäistetään ja rahoista tiedotetaan paremmin.

### Kunnalliset sosiaali- ja terveyspalvelut, vanhuspalvelut

1. Taide- ja kulttuuritoiminta otetaan osaksi hoidon laatukriteereitä.
2. Ikäihmisille suunnatun kulttuuritoiminnan kustannukset jaetaan yhdessä kulttuuripalveluiden kanssa.
3. Laitoksissa asuville vanhuksille tehdään kulttuurisuunnitelmat yksilöllisen ja yhteisöllisen hyvinvoinnin lisäämiseksi. Kulttuurisuunnitelmia toteutetaan ja seurataan aktiivisesti. Toteutuneet vaikutukset kirjataan yhtenäisellä tavalla osaksi asukkaan hoitosuunnitelmaa. Laitokset laativat myös yksikkötasolla suunnitelman, jossa selvitetään, miten kyseisessä yksikössä järjestetään ikäihmisten taide- ja kulttuuritoiminta.
4. Uudet so/te-alueet luovat kulttuurihyvinvointistrategiat tai hyvinvointisuunnitelmat muodostettaville so/te-alueille ja ottavat kantaa taide- ja kulttuuritoiminnan järjestämiseen alueensa vanhustyön yksiköissä.
5. Sosiaali- ja terveysalan henkilöstön rekrytoinnissa huomioidaan esimiesten ja hoitohenkilökunnan valmiudet ymmärtää ja käyttää kulttuuria ja taidetta osana jokapäiväistä hoitotyötä.

## Yhteistyö kunnallisten kulttuuri-, sosiaali- ja terveyspalveluiden välillä

1. Kunnat perustavat poikkihallinnollisia kulttuurisen vanhustyön yhteistyöryhmiä, joiden toiminnalla on tavoitteet, vaikuttavuutta ja rahoitussuunnitelma.
2. Kunnissa tehdään konkreettinen ikääntyvien kulttuuripalvelusuunnitelma, josta käy ilmi, miten ikääntyneille kohdennetut kulttuuripalvelut sekä laitoksissa että ennaltaehkäisevissä palveluissa järjestetään ja rahoitetaan yhteistyössä kulttuuri-, sosiaali- ja terveyspalveluiden kanssa. Toiminnan toteutumista seurataan suunnitelmallisesti ja poikkihallinnollisesti.
3. Kuntien vanhuspalveluihin luodaan kulttuurin avainhenkilöiden verkosto esim. virikeohjaajista, virikevastaavista ja vapaaehtoisten koordinaattoreista. Verkosto kattaa sekä ennaltaehkäisevän vanhustyön, kotihoidon että laitoshoidon toiminta-alueet.

## Rahoitus

1. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toiminnan rahoittajat ottavat keskustelevan yhteistyöroolin.
2. Rahoittajien asiantuntemusta lisätään tiedotuksella, koulutuksella ja verkostoitumalla hyvien toimintamallien jatkokehittämiseksi ja juurruttamiseksi.
3. Sosiaali- ja terveyssektorille ja taide- ja kulttuurikentälle suunnataan, haetaan ja toteutetaan enemmän yhteisrahoituksia.
4. Sekä sosiaali- ja terveysministeriö että opetus- ja kulttuuriministeriö suuntaavat taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaan rahoitusta.
5. Kunnat käyttävät valtionperintörahoja ja testamenttivaroja voimakkaammin ikäihmisten hyvinvointia edistävään taide- ja kulttuuri-toimintaan.

## Koulutus

1. Taiteen soveltavan käytön koulutusohjelmia tai niiden osioita sisällytetään osaksi taiteilijoiden ammatillista koulutusta.
2. Sosiaali- ja terveysalan koulutuksessa kehitetään suuntautumista taidelähtöisten menetelmien käyttöön, kulttuurityöhön, luovaan kuntoutukseen ja vuorovaikutustaitoihin osana lähihoitajien ja sairaanhoitajien koulutusta.
3. Kehitetään taide- ja kulttuurialan sekä sosiaali- ja terveysalan yhteisiä opintokokonaisuuksia.

## Hanketoimijat

1. Taiteilijoiden työnohjauksesta huolehditaan hankkeissa.
2. Projektitiedot, toimintamallit ja hyvät käytännöt kootaan projektin päättyessä hyvinvointi- ja terveysalan avoimeen innovaatioyhteisöön Innokylään, joka kokoaa alan kehittämistyön tulokset yhteen ja toimii kanavana toimintamallien levittämiseen. [www.innokyla.fi](http://www.innokyla.fi)



Tanssitaiteilija Henna Hanhineva ja muusikko Tuomas Pyykönen ohjasivat luovan tanssin tuokioita Oulussa Keskustan Palvelukeskuksessa syksyllä 2011. Kuva: Sakari Possakka.

# 5. JOHTOPÄÄTÖKSET

## 1. Yhteistyöllä eteenpäin

Suurin osa viime vuosina toteutuneista kulttuurisen vanhustyön aloitteista on ollut lähtöisin taide-, kulttuuri- tai koulutussektorilta. Taiteilijoiden työllistyminen vanhuspalveluissa toteutuu edelleen pitkälti hanke- ja apurahoituksella. Muutamissa suurimmissa kaupungeissa kuten Helsingissä, Tampereella ja Kuopiossa on kuitenkin saatu aikaan rakenteellisia muutoksia, jotka mahdollistavat ammattitaiteilijoiden pitkäjänteisemmän työskentelyn ikäihmisten kanssa.

Kuntarakenteissa ei ole selkeitä paikkoja kulttuurisen vanhustyön rahoitukselle tai toiminnan järjestämiselle, vaikka kunnat ovat keskeisiä taidepalveluiden käyttäjiä. Kyse on kulttuuri-, sosiaali- ja terveyspalveluiden yhteistyöstä, joka mahdollistaa ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemisen. Toimintamallit ovat juurtuneet osaksi rakenteita pitkäjänteisen poikkiallisen yhteistyön kautta. Parhaimmillaan on saatu aikaan muutoksia rakenteiden tasolla esimerkiksi vaikuttamalla taiteen, kulttuurin ja sosiaali- ja terveysalan rajapinnoilla toimivien henkilöiden toimenkuviin ja toiminnasta syntyvien kustannusten jakamiseen. Toiminnan juurtumiseen on tarvittu usein vähintään viiden vuoden työ.

## 2. Tuloksellisuuden kysymys

Viime aikoina on puhuttu paljon kulttuurisen vanhustyön tuloksellisuudesta ja siitä, mitä toiminnalla voidaan säästää. Mikään selvityksessä esiin noussut vakiintunut toimintamalli ei ole jatkunut siksi, että olisi mitattu tai osoitettu sen tuottamaa taloudellista säästöä. Juurtuminen on tapahtunut subjektiivisten kokemusten ja myönteisen suhtautumisen kautta. Kuntapäätäjät ja virkamiehet ovat kokeneet, että taide- ja kulttuuritoiminnalla on merkitystä. Viime kädessä päätöksenteko ja toiminnan rahoitus palautuu arvoihin, jolloin kokemusperäisen tiedon vaikuttavuus voi olla yhtä suuri kuin mitattujen tutkimustulosten.

**Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön tukemiseksi on perustettu vapaamuotoinen kulttuurisen seniori- ja vanhustyön valtakunnallinen verkosto, jonka toimintaa tullaan kehittämään eteenpäin.**

## 3. Verkostoista tukea

Suurimmassa osassa Suomea ei tehdä vakiintunutta yhteistyötä vanhustyössä ammattitaiteilijoiden kanssa siinä määrin, että sillä olisi merkittävää vaikutusta ikäihmisten hyvinvointiin, taiteen saavutettavuuteen tai taiteilijan toimeentuloon. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toiminta perustuu pitkälti yksittäisten henkilöiden aktiivisuuteen ja verkostoihin, jotka ovat vahvistuneet merkittävästi usein hankkeissa alkaneen yhteistyön myötä. Näiden verkostojen tukeminen ja vahvistaminen edistää toiminnan jatkuvuutta. Verkostossa toimivien ammattialaisten tulee yhdessä asiantuntijoiden kanssa kehittää kulttuurisen vanhustyön laadullisia mittareita ja mieltä, millaista yhteismittallista tietoa toiminnasta voidaan kerätä. Tällä hetkellä toiminnan vaikutuksia tai sen jatkuvuutta ei seurata käytännössä lainkaan hankkeen tai kokeilujakson päätyttyä.

## 4. Alueellisia eroja

Alueelliset erot toiminnassa ja rakenteissa ovat huomattavia. Kulttuurinen vanhustyö ja erityisesti taiteen ammattilaisten tuottamat palvelut keskittyvät suuriin kaupunkeihin. Vaikka toiminta valtakunnallisesti katsottuna näyttyy joillakin alueilla merkittävänä, suurin osa ikäihmisistä jää palveluiden ulkopuolelle. Merkittävä osa taiteen ammattilaisten tuottamasta taidetoiminnasta on keskittynyt laitoksiin. Kulttuuri- ja taidetoiminta pitää ulottaa myös ennaltaehkäisevään vanhustyöhön, sillä uuden vanhuspalvelulain mukaisesti tulevaisuudessa yhä suurempi määrä ikääntyneitä tullaan hoitamaan omassa kodissaan.

## 5. Tiedon katoaminen ja välittyminen päätöksentekoon

Kulttuurisen vanhustyön hankkeissa on tehty lukuisia raportteja ja tutkimuksia ja dokumentoitu toimintaa monin tavoin. Toimijoille on syntynyt osaamista viestiä toiminnasta, mutta viestintä ei vielä kohtaa kaikkia vastaanottajia. Hankkeissa koottu arvokas kokemusperäinen tieto on vaarassa hävitä. Tässäkin selvityksessä käytetyt sähköiset lähteet, dokumentit ja päättyneiden hankkeiden internetsivustot tulevat katoamaan lähivuosina, ellei tietoa koota yhteen paikkaan. Tietoa ja tutkimuksia on olemassa, mutta ne eivät saavuta varsinkaan sosiaali- ja terveysalan toimijoita tai päätäjiä. Kokonaan toinen kysymys on se, onko saatavilla olevalla tiedolla vaikutusta päätöksentekoon.

## 6. Hankejatkumoilla jatkuvuutta?

Kulttuurisen vanhustyön hankkeet ovat keskittyneet samoihin vanhustyön yksiköihin, joissa samat tai eri taiteen ammattilaiset työskentelevät hankkeiden kautta. Yksiköt ovat usein niin isoja, että yksi taiteilija ei pysty lyhytkestoisessa kehittämiskokeilussa kohtaamaan kaikkia osaston asukkaita, puhumattakaan monta osastoa käsittävästä laitoksesta. Ympäri vuorokautisessa hoidossa työskennellään kolmessa vuorossa ja henkilökunnan vaihtuvuus on suurta. Sijaiset, opiskelijat ja jatkuvat organisaatiomuutokset lisäävät vaihtuvuutta. On mahdollista, että vuoden kuluttua kehittämiskokeilusta osaston henkilökunnasta on vaihtunut puolet. Jos osastolta on ollut mukana hankkeessa kaksi hoitajaa, joista toinen on jäänyt eläkkeelle ja toinen siirtynyt muualle, on uusi kehittämiskokeilu käytännössä aloitettava tyhjästä. Usein toiminnan jatkuvuus tarkoittaaakin samaa kuin hankkeiden keskittyminen samoihin paikkoihin, samojen henkilöiden yhteistyötä, ammattitaidon ja osaamisen kasvua.

## 7. Asenne ja arvot ratkaisevat

Taiteilijoiden palveluita ei käytetä vanhustyön yksiköissä, ellei siellä ole kulttuurisesti myönteistä asennetta ja halua toiminnan kehittämiseen. Jos yksikössä ei ole muuta kulttuuritoimintaa, ei sinne tilata taiteilijoitakaan, eikä taidetoiminnalla ole edellytyksiä jatkua hankkeen päättymisen jälkeen. Vanhustyön yksiköissä, joissa työskentelee kulttuurisesti aktiivista henkilökuntaa erityisesti esimiestasolla, toiminnan juurtuminen ja kehittyminen on onnistunut parhaiten. Useiden haastateltujen vanhustyön ammattilaisten taustalta löytyi vahva oma kiinnostus, harrastus tai koulutusta taiteeseen, luoviin tai taidelähtöisiin menetelmiin. Myönteinen arvopohja ja taiteen ja kulttuurin tunnustaminen osaksi laadukasta hoitoa ja ihmisen perusoikeuksia mahdollistaa taidetoiminnan jatkuvuuden. Viime kädessä on kyse myös vanhustenhuollossa vallitsevasta ihmiskäsityksestä.

## 8. Tuottaako taide aina hyvinvointia?

Taiteen kautta on mahdollista toteuttaa tasa-arvoisia kohtaamisia niiden ihmisten välillä, jotka eivät lähtökohtaisesti ole tasa-arvoisia. Taiteeseen liittyy aina riski. Taiteen ominaislaatuun kuuluu se, että se jakaa mielipiteitä ja nostattaa tunteita – niin positiivisia kuin negatiivisiakin. Kaikki taide ei tuota hyvinvointia. Usein taiteilijoilla on lähtökohtana oman taiteilijuutensa ja ammattitaitonsa kehittäminen taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toiminnan kautta. Jos taide ja kulttuuri otetaan vain välineelliseen, hyvinvointiin tai säästöihin tähtäävään käyttöön, ne menettävät perusluonteensa ja voimansa.

On tärkeää miettiä, mistä taiteen ja kulttuurin hyvinvointityössä puhutaan, taiteen saavutettavuudesta vai hyvinvoinnin tuottamisesta? Muuttuuko taide ja sen tarkoitus, kun siirrytään konserttisalista hoitoyksikön ruokasaliin? Mitkä ovat ikäihmisten ja laitoksissa asuvien ikääntyneiden kulttuuriset tarpeet ja oikeudet? On myös huomattava, että taiteen vaikuttavuus voi näyttäytyä vasta pitkän ajan kuluttua. Taiteen vaikutukset yksilöön eivät seuraa säästösuunnitelmia, budjettikausia ja projektiaikatauluja.

## 9. Rahoittajat rakenteiden ratkojina

Kulttuurisen vanhustyön ja taiteen ammattilaisten työn rahoittamisessa tarvitaan keskustelevaa ja asiantuntevaa rahoituskulttuuria ja yhteisrahoitusta. Suurin innovaatio taiteen ja kulttuurin hyvinvointityössä on vielä edessä, nimittäin toiminnan juurruttaminen ja kestävä rahoituspohjan luominen. Taiteen ammattilaisten työlle on saatava luotua rakenteellinen paikka osaksi vanhushuoltoa, jotta työskentely voisi vakiintua ja pitkäaikaisia vaikutuksia voisi syntyä.

Muotoilija- ja kuvataideopettaja Eeva Terävän ohjaama Kuvaretki-taidetoiminta alkoi Pöytyällä Palvelutalo Kotikarpalossa osana Osaamispolku-hanketta. Kuva: Eevä Terävä.





## 6. SUMMARY

---

Rakenteita ratkomassa (“Resolving structures”) is a national survey concerning the anchoring of new funding and operating models for artists to work within the sphere of elderly services. The survey is conducted by the Arts Promotion Centre Finland during the period from 1 January to 30 September 2014. The project is financed by the ELY Centre (Centre for Economic Development, Transport and the Environment) for Häme through the European Social Fund.

The survey material is based on the interviews of approximately 120 actors in the field, project reports, previous survey reports, research literature and other supplementary background material. The interviewees represent comprehensively the social welfare and health care sectors, educational system, professionals in the field of art and culture, as well as those involved in various projects. The survey report is prepared by Arts Coordinator Anna-Mari Rosenlöf, Regional Office of Southwest Finland, Arts Promotion Centre Finland.

### **Project based work**

In the early 2010s, in particular, the art and culture field has witnessed the emergence of professionals engaged in culture for well-being activities and familiar with the practices and operating environment in the social welfare and health care sectors. Various projects have resulted in reports and published studies, and the activities have been documented in many ways. The material thus produced is, however, scattered and hard to find, and the parties involved are lacking an overall view of the situation in the field. In practice, there is no process in place to follow up the impacts or continuity of activities once the projects end. There is also significant regional variation regarding the level of activity. Depending on the region, different organisations and individuals in varying positions are responsible for the planning, implementation and development of art and culture for well-being activities.

### **Positive effects**

According to reports, those art and culture for well-being activities that are specifically targeted for the elderly have resulted in many positive effects. Through art and culture, the elderly can realize their right to self-determination and reinforce their own identity. As a result of art activities implemented within the different operational units, the role of the elderly as producers of culture has grown stronger. An elderly person is seen as an active participant and contributor, rather than as a passive recipient. All in all, strengthened

functional ability and sense of agency are among the essential outcomes of the art and culture activities.

### **Individual artists and art associations**

Several art-based methods and ways of working have been developed and experimented for the use of both artists and caretakers working with the elderly. Productising projects have aimed to turn artist services into products and to support creative entrepreneurship.

Within the municipal cultural, social and health services, the resources allocated to art activities in elderly services have been and still remain scarce. With certain exceptions, the situation has not changed along with the growth of activities. The majority of all activities are still being implemented through project and grant funding. The marketing and sales of art services is time-consuming and lacks resources, and therefore finding more intermediary and coordinating parties for the activities is desirable.

A number of projects have aimed to develop the competence of artist associations as producers of well-being services. In the field of culture, a ‘new’ third sector is emerging to carry out systematic and target-oriented collaboration with, among others, the municipalities and the associations operating in the social welfare and health care sectors. Services are increasingly provided in partnership with the commissioning parties. There is a significant transition underway in terms of the traditional ideal associations and voluntary activities.

The projects initiated in the art and cultural field have mainly been targeted to those elderly persons who live in institutions or visit day centres for the elderly. The projects have paid special attention to the education and training of artists and staff members, and also piloted new approaches and methods at elderly care units. In general, the artist training and education has covered the following aspects: methodological competence and knowledge of various operational environments, multi-professional collaboration, entrepreneurship, productising and creative industry, as well as the specific factors related to interaction with the elderly. If coordinated by an association operating in the field of social services and health care, the activities have often been directed toward elderly persons living at home and also involved the dimension of preventive work with the elderly. Promoting the employees’ wellness at work and developing work communities have been important aspects in many projects.



## **Multiprofessional education**

In the art field, it is clearly evident that the artist identity is in a transitional phase, with an emerging awareness of the possibilities to apply artistic competencies more extensively in new contexts. This poses challenges and opens up opportunities for development in art education. The development of joint degree programmes for the social welfare, health care, and art and culture sectors, together with the relevant educational reform, are currently being discussed in the field. Educational institutions already offer multiprofessional studies as optional degree courses, and continuing education is available for those who are looking for new professional skills. Professionally trained artists have also found gainful employment within the social and health sectors in tasks that do not require officially recognised qualification or authorisation.

## **Municipal and state-owned art institutions**

Public art institutions have identified those opportunities that are involved in the production of services specifically intended for the elderly. Theatres, museums and orchestras have visited institutions to reach the elderly, and they are increasingly considering the physical, social and economic accessibility of their activities and services. Audience engagement has also been developed jointly with educational institutions and independent artists and art associations.

## **Social welfare and health care sectors, elderly work**

The need of cultural activities among the elderly is no longer derived from the art and culture field alone, but also from the social welfare and health care sectors. There is growing awareness in the elderly care units that the work involves more than just competent nursing and care. Art activities have raised a more general discussion about the quality of care and related practices. Within institutional settings, possible amendments to the role, professional identity and qualification requirements of activity instructors are being discussed.

On the other hand, the nursing staff still often find that culture and art are extraordinary activities, additions to the basic work, which are not part of their job description and should not cost anything. Management and, in particular, supervisors play an important role in terms of the facilitation and continuity of the activities. There is great variation between individual units and institutions. For the purposes of anchoring

new operating models, it is necessary to have an experimental mindset and a target-oriented approach to development. Some units have assumed an active role and raised funds for the activities by themselves.

Art is recognised as an enabler of interaction and means of encountering others, and the significance of professional art within elderly work is increasingly understood. Cultural competencies are more often taken into account when recruiting employees for jobs within the social welfare and health care sectors. The cultural competence of staff members and their courage to apply art-based and creative methods has increased. For some nurses, the management of art-based methods is already part of their professional identity, and they wish to deepen their nursing competence through art.

## **Collaboration and networks**

Several municipalities have, through different projects, initiated or reinforced cross-sectoral collaboration between the cultural services and the social and health services. The existing networks and contacts are, for the time being, mostly individual, and there are still a limited number of active actors, especially in the social welfare and health care sector. New structures are, however, in shaping. In many cities and municipalities, there are cross-sectoral teams engaged in the planning and implementation of joint cultural services for aged residents. Models for collaboration between the third sector and the public sector have been developed and also successfully turned into practices. Through different projects and initiatives, the universities of applied sciences as well as academic universities across Finland are profiled as strong actors. In many regions, community colleges play a significant role as partners in arranging relevant activities and education.

## **Funding and continuity**

Structural and budgetary influencing is a slowly advancing process. Projects and initiatives are often too short-lived to facilitate the anchoring of new activities. Even if a project results in feasible operating models and collaboration structures, the anchoring may be hindered because of the lack of continued funding. The financiers do not necessarily have sufficient expertise to identify good practices and quality activities within the diversified field of activities that is still taking shape. The most successful cases of turning new action models into established practices have involved systematic and long-term work with cross-sectoral funding from both the cultural sector and the social welfare and health care sectors. Activities are being developed jointly with the financiers through separate funding.

### Central financiers include:

- EU funding: European Social Fund (ESF) and European Regional Development Fund (ERDF)
- Finnish Cultural Foundation and its 17 regional funds
- Arts Promotion Centre Finland: regional grants awarded to organisations for culture for well-being activities
- Ministry of Education and Culture: special grants to support the employment of artists; also other separate funding possibilities
- Ministry of Social Affairs and Health: KASTE programme (IKÄKASTE)
- Finland's Slot Machine Association (RAY)
- Private foundations: grants for artists and project grants
- National Board of Antiquities: innovative development funding
- Employment funds
- State inheritance and testamentary funds
- Cultural grants and development funds awarded by cities, especially the City of Helsinki
- Municipal social welfare and health care sectors
- Regional councils: development funds
- National Board of Education

### Operating models reviewed for the survey report

For the survey report, a number of different operating and funding models that are successfully anchored as practices were reviewed. Cultural services intended for the elderly are being produced and provided through, among others, so-called programme banks organised by municipal cultural services. The funding for this type of service usually comes from the cultural services alone, or from the cultural services and social welfare and health care services jointly. These programme banks provide artists with opportunities to work in elderly care units on a short-term assignment basis. A limited number of municipalities and cities have chosen to outsource services, thereby facilitating longer work periods. Artists may also be assigned as trainers of staff members or developers of the work community.

## Summary of proposals for action based on the survey:

### National proposals for action

1. National networking in cultural activities for the elderly shall be facilitated and supported.
2. The work done by Art and culture for well-being program 2010–2014 shall be continued in a national collaborative team concerning art and culture for well-being activities.
3. A Current Care Guideline (“Käypä hoito -suositus”) shall be introduced concerning cultural activities for the elderly.

### Arts Promotion Centre Finland

1. Arts Promotion Centre Finland shall assume a more active role as a nationwide expert organisation in the dialogue concerning art and culture for well-being activities.
2. Arts Promotion Centre Finland shall identify and advance art for well-being activities as one form of livelihood for an individual artist.
3. Regional artists appointed by Arts Promotion Centre Finland shall act, within the sphere of art and culture for well-being activities, as initiators, developers and partners in collaboration with, for example, the cultural, social welfare and health care services of cities and municipalities.

### Municipal social welfare and health care services, elderly care

1. Art and cultural activities shall be included in the quality criteria for the elderly care.
2. The costs of cultural activities for the elderly shall be shared with the municipal cultural services.
3. For those elderly persons who live in institutions, a plan for cultural activities shall be drawn up, implemented and actively followed up as part of their care plan, and the impacts shall be recorded consistently.
4. Future districts for social and health services (those resulting from the ongoing SOTE reform) shall prepare culture for well-being strategies or well-being plans and take a stand on the arrangement of the activities.

## **Municipal cultural institutions, cultural services**

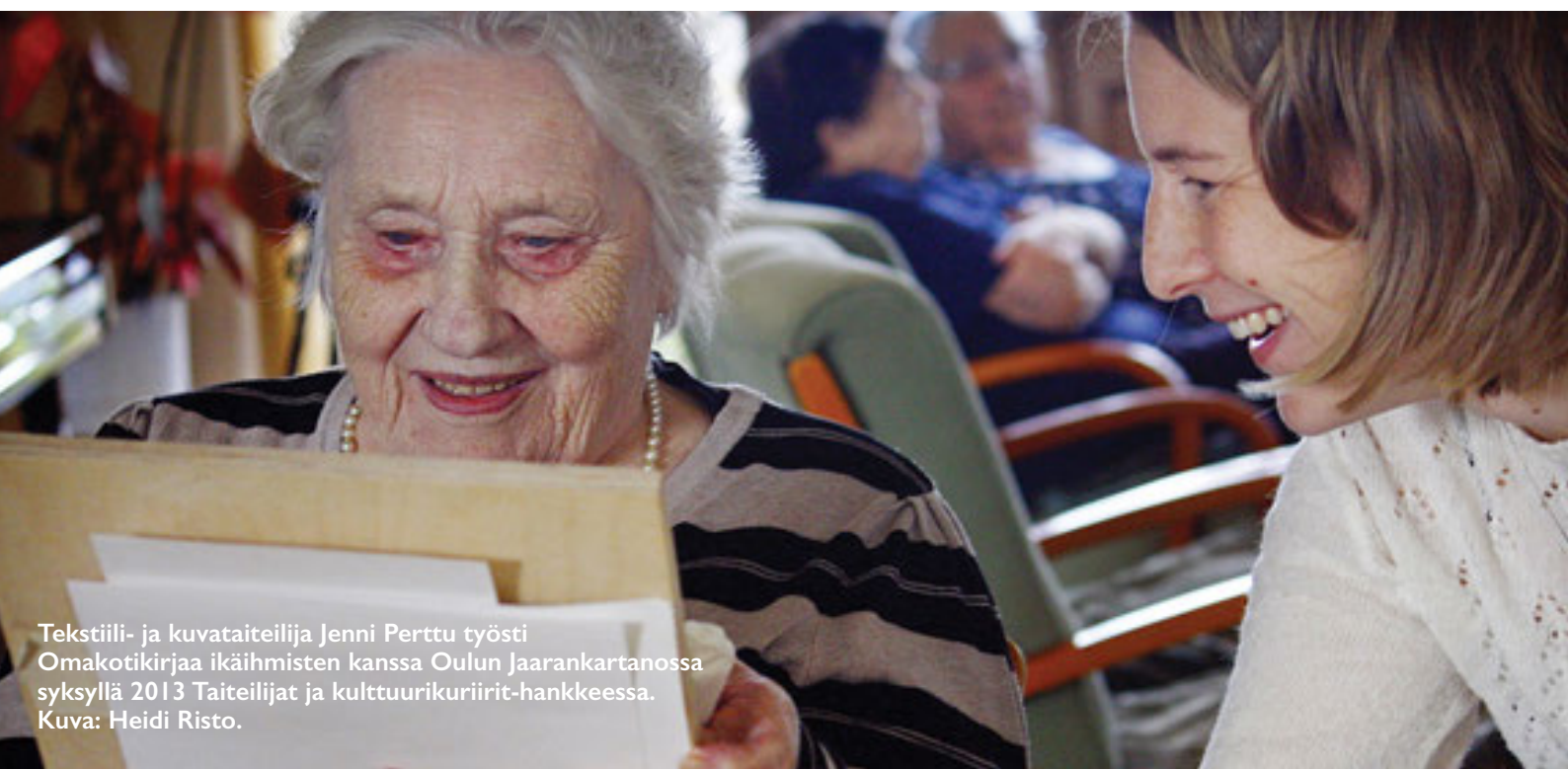
1. Within cultural services, a cultural producer shall be employed or the relevant duties assigned to a person who is specialised in or responsible for cultural services for the elderly within the municipality or wider region.
2. The third sector shall be engaged as service providers, including for diverse collaboration, funding and development work jointly with independent actors in the field of art and culture.
3. New positions of a theatre curator, audience educator or similar shall be established within cultural institutions.
4. The municipalities shall record, in their cultural or municipal strategies, the necessary practical measures and goals for the purposes of implementing collaboration between the cultural sector and the social welfare and health care sectors. The realisation of activities shall be monitored systematically.

## **Collaboration of municipal cultural, social and health services**

1. Municipalities shall establish a cross-sectoral collaborative team to work in the field of cultural services for the elderly, and the team shall have specific goals, impact evaluation and budget determined for its operations.
2. Municipalities shall draw up a concrete action plan for arranging cultural services for the elderly, both within institutional settings and as part of preventive services, and for their funding jointly by the cultural sector and social welfare and health care sectors. The realisation and impacts of the activities shall be monitored systematically.

## **Funding**

1. The financiers of the activities shall assume a dialogical role for collaboration.
2. To facilitate the further development and anchoring of good operating models, the financiers shall be provided with information, education and networking opportunities to improve their expertise.
3. State inheritance and testamentary funds shall be increasingly allocated to art and culture for well-being activities.
4. Joint funding for the social welfare and health care sectors and the cultural sector shall be sought and implemented more extensively.
5. The Ministry of Social Affairs and Health and the Ministry of Education and Culture shall allocate funding together for the art and culture for well-being activities.



# LIITTEET

## Keskeiset haastattelukysymykset:

1. Mitä vanhustyöhön keskittyneitä hankkeita, projekteja tai muuta toimintaa olet ollut mukana toteuttamassa, jossa taiteilijat ovat työskennelleet vanhustyössä joko henkilökunnan, vanhusten tai omaisten kanssa?
2. Mitkä olivat toiminnan, hankkeen tai projektin keskeisimmät tulokset ja vaikutukset?
3. Millaisia hyviä käytäntöjä tai toimintamalleja hankkeesta tai muusta toiminnasta on syntynyt?
4. Miten toiminta on jatkunut hankkeen tai pilottivaiheen päättymisen jälkeen? Onko toiminta siirtynyt tai siirtymässä osaksi perustoimintaa?

## Rakenteita ratkomassa -hankkeen ohjausryhmän kokoonpano:

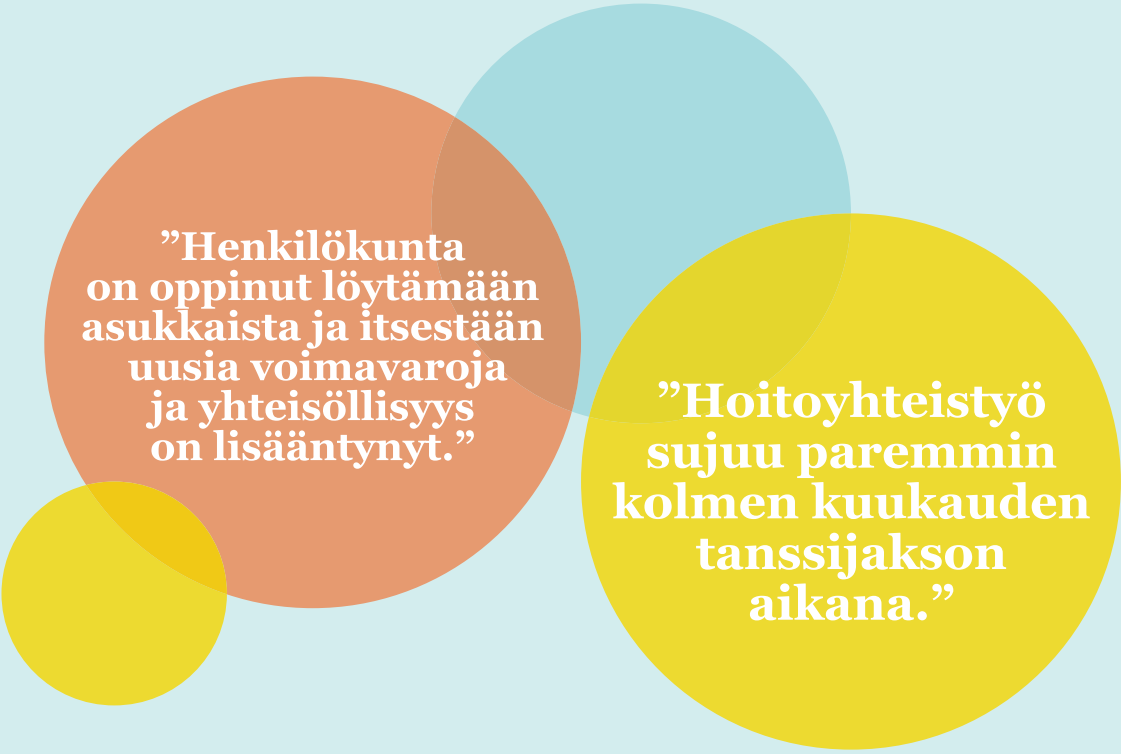
- **Ismo Suksi**, neuvotteleva virkamies, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki, puheenjohtaja
- **Sanna Hartman**, toimialapäällikkö, sosiaali- ja terveyspalvelut, Työ- ja elinkeinoministeriö/HYVÄ, hyvinvointialan työ- ja elinkeinopoliittinen kehittäminen, Helsinki
- **Tarja Järvinen**, ikäihmisten kulttuuri-koordinaattori, Tampere
- **Valtteri Karhu**, rahoittajan edustaja, Hämeen ely-keskus, Lahti
- **Tuulia Koponen**, ylihoitaja, Turun kaupunki
- **Arja Laitinen**, hankepäällikkö, Taiteen edistämiskeskus, Helsinki
- **Jere Rajaniemi**, tutkija, Ikäinstituutti, Helsinki
- **Henri Terho**, erityisasiantuntija, Taiteen edistämiskeskus, Turku
- **Jenni Varho**, kulttuurisuunnittelija, Helsingin kulttuurikeskus ja sosiaalivirasto
- **Johanna Vuolasto**, erityisasiantuntija, Taiteen edistämiskeskus, Kouvola/Hämeenlinna
- **Sihteerinä: Anna-Mari Rosenlöf**, taidekoordinaattori, Taiteen edistämiskeskus, Turku

## Yli 50 000 asukkaan kaupunkien kulttuuripalveluihin lähetetty kysely:

1. Toimiiko kaupungissasi poikkihallinnollista työryhmää ikäihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi? Mitkä tahot ovat edustettuina ryhmässä?
2. Onko kaupungissasi ikääntyvien taide- ja kulttuuripalveluista vastaavaa tuottajaa/ kulttuurisihteeriä, koordinaattoria tms.? Mikä on hänen toimenkuvansa? Toimiiko hän osana kaupungin organisaatiota?
3. Mitä vanhustyöhön keskittyneitä hankkeita/ projekteja tai muuta toimintaa kaupungissasi/ toiminta-alueellasi on toteutettu, jossa ammattitaiteilijat ovat työskennelleet vanhustyössä taiteen keinoin joko henkilökunnan, vanhusten tai omaisten kanssa?
4. Mitkä olivat tämän toiminnan, hankkeen tai projektin keskeisimmät tulokset ja vaikutukset?
5. Millaisia hyviä käytäntöjä tai toimintamalleja hankkeesta tai muusta toiminnasta on syntynyt?
6. Miten toiminta on jatkunut hankkeen tai pilottivaiheen päättymisen jälkeen? Onko toiminta siirtynyt tai siirtymässä osaksi perustoimintaa?
7. Miten ammattitaiteilijoiden työskentely vanhustyössä on rahoitettu kaupungissasi/ toiminta-alueellasi?

## RAKENTEITA RATKOMASSA -hankkeessa toteutuneet toimenpiteet:

- 140 toimijan haastattelu
- Mikä on kulttuurihyvinvoinnin tulevaisuus? -seminaari 6.3.2014, Turku
- Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön verkostotapaaminen 13.5.2014, Turku
- Taide ja tuloksellisuus -kutsuseminaari 26.8.2014, Turku



”Henkilökunta on oppinut löytämään asukkaista ja itsestään uusia voimavaroja ja yhteisöllisyys on lisääntynyt.”

”Hoitoyhteistyö sujuu paremmin kolmen kuukauden tanssijakson aikana.”

## RAKENTEITA RATKOMASSA

**Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön käytäntöjä ja toimintamalleja**

Lukuisissa hankkeissa on viime vuosina kehitetty taiteen ammattilaisten työskentelyä ikäihmisten kanssa. Sosiaali- ja terveystieteiden sekä taiteen ammattilaisten tavoite on ollut ikäihmisten kulttuurinen osallistuminen ja elämänlaadun parantaminen. Yksittäisten tulisielujen työn ansiosta ikäihmiset huomioidaan yhä useammin taiteen ja kulttuurin tasa-arvoisina kuluttajina ja tekijöinä asuinpaikasta, sosiaalisesta tai taloudellisesta asemasta riippumatta.

Tässä julkaisussa luodaan katsaus kulttuurisen seniori- ja vanhustyön tilanteeseen 2010-luvun Suomessa. Julkaisu esittelee hankkeiden vaikutuksia, hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja, jotka ovat mahdollistaneet taiteilijoiden ja ikäihmisten yhteistyön. Julkaisu antaa ideoita kulttuurisen seniori- ja vanhustyön kehittämiseen sekä kokoaa yhteen alueellisia esimerkkejä jo tehdystä työstä. Ikäihmisten hyvinvointi edellyttää moniammatillista ja hallintorajoja ylittävää yhteistyötä, jossa taiteen ja kulttuurin mahdollisuudet pitää ottaa huomioon.